ÜSKÜDAR MERKEZ VAKIF ESERLERİ RESTORASYONU VE DEĞERLENDİRMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Buket DUMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI / RESTORASYON PROGRAMI

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mayıs, 2018

ÜSKÜDAR MERKEZ VAKIF ESERLERİ RESTORASYONU VE DEĞERLENDİRMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Buket DUMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI / RESTORASYON PROGRAMI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İlter BÜYÜKDIĞAN

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mayıs, 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Buket DUMAN'ın " Üsküdar Merkez Vakıf Eserleri Restorasyonu ve Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezi 22/05/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Mimarlık Anabilim Dalında Restorasyon Yüksek Lisans/Doktora tezi **oy birliğiyle / ~~oy çokluğuyla~~** olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	~~İmza~~
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. İlter BÜYÜKDIĞAN	.....
Üye	: Prof. Dr. Işık AKSULU	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Yekta ÖZGÜVEN	.....

Prof.Dr. İlter BÜYÜKDIĞAN

Enstitü Müdürü

ÜSKÜDAR VAKIF ESERLERİ RESTORASYONU VE DEĞERLENDİRMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ORIJINALLIK RAPORU

%11	%11	%0	%1
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

1	www.tas-istanbul.com İnternet Kaynağı	%2
2	tr.scribd.com İnternet Kaynağı	%1
3	www.uskudar.bel.tr İnternet Kaynağı	%1
4	www.uskudarsempozyumu.com İnternet Kaynağı	%1
5	www.semerkanddanbosnaya.com İnternet Kaynağı	%1
6	istanbulmuftulugu.gov.tr İnternet Kaynağı	%1
7	buyukustamimarsinan.com İnternet Kaynağı	%1
8	fahriyecobanoglu.blogspot.com İnternet Kaynağı	%1

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim boyunca yanımda olan bilgi birikimi ile beni aydınlatan, her türlü teknik, akademik desteklerini ve yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen saygı değer Hocam ve Danışmanım Prof. Dr. Ilter BÜYÜKDIĞAN'a sonsuz teşekkürlerimle.

Tezimin konusunu belirlemede ve tez çalışmamın belli bir aşamaya gelmesinde yanımda olup, bilgisi ile bana yol gösterip, beni hep aydınlatan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyip benimle olan saygı değer Hocam Prof. Dr. Nevzat ILHAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Avunduk Mimarlığın sahibi Y. Mimar Acar Avunduk'a tez çalışmamda bana vermiş olduğu bilgi ve belge desteği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü Ahmet Hamdi Bülbül'e destek ve yardımları için çok teşekkür ederim.

İstanbul Vakıflar 2. Bölge Müdürlüğü Sanat Eserleri biriminde olan Y. Mimar İhsan Eriş'e, Sanat Tarihçisi İdris Botan'a, Uzman Sanat Tarihçisi Güneş Alçı'ya vermiş oldukları destek ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

An-sa Abide Yapı İnşaat firmasında görev yapan Restoratör Yeşim Güngör'e bana vermiş olduğu bilgi ve belge desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Bu çalışmam sürecinde maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan, bana güvenen ve güç veren iyikilerim dediğim siz sevgili ailem Annem'e ve Babam'a sonsuz teşekkür ederim.

Tez sürecimde yanımda olup bana destek olan tüm arkadaşlarıma ve dostlarıma çok teşekkür ederim.

İstanbul, 2018 Buket DUMAN

İç Mimar

ÖZ

ÜSKÜDAR MERKEZ VAKIF ESERLERİ RESTORASYONU VE DEĞERLENDİRMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Buket Duman

Yüksek Lisans Tezi

Restorasyon Programı Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İlter Büyükdığan

Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2018

Tez çalışmasında İstanbul'un Üsküdar İlçesinde bulunan külliyeler ele alınmıştır. Atik Valide Sultan Külliyesi, Mihrimah Sultan Külliyesi ve Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Mimar Sinan tarafından, Valide-i Cedid Külliyesi ise Kayserili Mehmet Ağa tarafından yapılmıştır.

Üsküdar İlçesinde dört büyük Osmanlı Külliyesi bulunmaktadır. Çalışma kapsamında ilçenin önemli külliyelerinden olan Atik Valide Sultan Külliyesine de değinilmiştir. Üsküdar Meydanında olan Mihrimah Sultan Külliyesi, Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi ve Valide-i Cedid Külliyesi konumları, mimari ve yapısal özellikleri ile daha kapsamlı incelenmiştir. Külliyelerin bünyesinde bulunan yapılar anlatılmış ve yapıların geçirdiği onarımlar ve restorasyon çalışmaları incelenmiştir.

Tez çalışmasında Üsküdar'ın seçilmesi Üsküdar'ın tarihinin öneminin olması, birçok uygarlık ve medeniyetlere ev sahipliği yapmasıdır. Mihrimah Sultan Külliyesi sahil ve iskeleyle merkezi birbirine bağlayan bir konumda ve Osmanlı döneminde önemli bir yer teşkil etmektedir. Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi, Üsküdar ve Kızkulesi arasını birbirine bağlama ve farklı konumlanması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Valide-i Cedid Külliyesi ise Mihrimah Sultan Külliyesi ile ayrı bir bağ taşımakta bu bağ konumlanmaları açısından geçmişten günümüze Üsküdar meydanını ve çarşılarını canlandırmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mihrimah Sultan Külliyesi; Atik Valide Sultan Külliyesi; Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi; Valide-i Cedid Külliyesi; Restorasyon; Üsküdar.

ABSTRACT

A RESEARCH ON ÜSKÜDAR CENTRAL FOUNDATION WORKS RESTORATION EVALUATION

Buket Duman

Master's Degree Thesis

Department of Restoration Program Architecture

Advisor: Prof. Dr. İlter Büyükdığan

Maltepe University Graduate School of Science and Engineering, 2018

This thesis deals with the social complexes located in Üsküdar County of Istanbul. Atik Valide Sultan Social Complex, Mihrimah Sultan Social Complex and Şemsi Ahmed Pasha Social Complex were constructed by Sinan the Architect and the Valide-i Cedid Social Complex was constructed by Mehmet Ağa of Kayseri.

There are four major Ottoman Social Complexes based in the County of Üsküdar. The study also deals with Atik Valide Sultan Social Complex which is one of the significant complexes of the county. Mihrimah Sultan Social Complex, Şemsi Ahmed Pasha Social Complex and the Valide-i Cedid Social Complex located in Üsküdar Square are examined more comprehensively in terms of their positions, architectural and structural properties. The structures contained by the complexes are described and the repair and restoration works are examined.

The selection of Üsküdar for this thesis is due to the county's historical importance and it had hosted many civilizations throughout history. The Mihrimah Sultan Social Complex has a location that connects the center with the coast and pier and it is used to be a significant place in the Ottoman period. The Şemsi Ahmed Pasha Social Complex has a specific importance because it links Üsküdar and the Maiden's Tower and has a different location as well. The Valide-i Cedid Social Complex has a particular tie with the Mihrimah Sultan Complex and in terms of its location this tie has been reviving the Üsküdar square and bazaars from past to present.

Keywords: Mihrimah Sultan Social Complex; Atik Valide Sultan Social Complex; Şemsi Ahmed Pasha Social Complex; Valide-i Cedid Social Complex; Restoration; Üsküdar

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **III**
ÖZ ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **XI**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XII**
ÖZGEÇMİŞ ..... **XXV**

BÖLÜM 1 GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Amacı 1
1.2 Çalışmanın Kapsamı 1

BÖLÜM 2 YÖNTEM **2**
2.1 Çalışmanın Yöntemi 2

BÖLÜM 3 ÜSKÜDAR TARİHİ VE KÜLLİYELER **3**
3.1 Üsküdar Tarihi 3
3.2 Üsküdar Külliyeleri 5
3.2.1 Atik Valide Sultan Külliyesi 5

BÖLÜM 4 MİHRİMAH SULTAN KÜLLİYESİ **10**
4.1 Külliyenin Genel Tanımı 10
4.1.1 Tarihçe ve Konumu 10
4.2 Mihrimah Sultan Cami 14
4.2.1 Plan 14
4.2.2 Cephe Özellikleri 16
4.2.3 Mimari Öğeler 18
4.2.3.1 Minare 18
3.2.3.2 Kapı 19
4.2.3.3 Pencere 21

4.2.3.4 Şadırvan 22
4.2.3.5 Mihrap 24
4.2.3.6 Minber 25
4.2.3.7 Hünkar Mahfili 27
4.2.3.8 Mükebbire 28
4.2.4 Bezeme 29
4.2.4.1 İçlik – Dışlık 29
4.2.4.2 Kalemişi 31
4.2.4.3 Taş İşçiliği 33
4.2.4.4 Ahşap İşçiliği 34
4.2.4.5 Mukarnas 36
4.2.5 Yapım Teknikleri 38
4.2.5.1 Taşıyıcılar 38
4.2.5.2 Üst Örtü ve Örtü Öğeleri 40
4.2.6 Bozulmalar 43
4.2.7 Onarımlar 51
4.3 Mihrimah Sultan Medresesi 73
4.3.1 Plan ve Mimari özellikler 73
4.3.2 Bozulmalar 76
4.3.3 Onarımlar 77
4.4 Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi 79
4.4.1 Plan ve Mimari özellikler 79
4.5 Mihrimah Sultan Çeşmesi 84
4.5.1 Plan ve Mimari özellikler 84
4.5.2 Bozulmalar 84
4.5.3 Onarımlar 84
4.6 Mihrimah Çeşmesi 85
4.6.1 Plan ve Mimari özellikler 85
4.7 Mihrimah Sultan Hanı (Kervansarayı) 86
4.7.1 Plan ve Mimari özellikler 86

BÖLÜM 5 ŞEMSİ AHMED PAŞA KÜLLİYESİ **87**
5.1 Külliyenin Genel Tanımı 87
5.1.1 Tarihçe ve Konumu 87
5.2 Şemsi Ahmed Paşa Cami 93
5.2.1 Plan 93
5.2.2 Cephe Özellikleri 94
5.2.3 Mimari Öğeler 97
5.2.3.1 Minare 97
5.2.3.2 Kapılar 99
5.2.3.3 Pencere 102
5.2.3.4 Şadırvan 103
5.2.3.5 Mihrap 104
5.2.3.6 Minber 105
5.2.4 Bezeme 106
5.2.4.1 İçlik – Dışlık 106
5.2.4.2 Kalemişi 108
5.2.4.3 Taş İşçiliği 110
5.2.4.4 Ahşap İşçiliği 110
5.2.4.5 Demir İşçiliği (Maden Aksamları) 111
5.2.5 Yapım Teknikleri 112
5.2.5.1 Taşıyıcılar 112
5.2.5.2 Üst Örtü ve Örtü Öğeleri 113
5.2.6 Bozulmalar 114
5.2.7 Onarımlar 117
5.3 Şemsi Paşa Medresesi 122
5.3.1 Plan ve Mimari özellikler 122
5.3.2 Bozulmalar 130
5.3.3 Onarımlar 134
5.4 Şemsi Ahmed Paşa Türbesi 135
5.4.1 Plan ve Mimari özellikler 135
5.4.2 Bozulmalar 139

5.4.3 Onarımlar 140
BÖLÜM 6 VALİDE-İ CEDİD KÜLLİYESİ 141
6.1 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Tanımı 141
6.1.1 Tarihçe ve Konumu 141
6.2 Yeni Valide-i Cedid Cami 149
6.2.1 Plan 149
6.2.2 Cephe Özellikleri 152
6.2.3 Mimari Öğeler 159
6.2.3.1 Minare 159
6.2.3.2 Kapı 161
6.2.3.3 Pencere 165
6.2.3.4 Şadırvan 168
6.2.3.5 Mihrap 170
6.2.3.6 Minber 172
6.2.3.7 Mükebbire 174
6.2.3.8 Hünkar Kasrı 175
6.2.3.9 Hünkar Mahfili 179
6.2.4 Bezeme 181
6.2.4.1 Çini 181
6.2.4.2 İçlik-Dışlık 183
6.2.4.3 Kalem İşi 188
6.2.4.4 Taş İşçiliği 191
6.2.4.5 Ahşap İşçiliği 194
6.2.4.6 Demir İşçiliği 195
6.2.5 Yapım Teknikleri 198
6.2.5.1 Taşıyıcılar 198
6.2.5.2 Üst Örtü ve Örtü Öğeleri 201
5.2.6 Bozulmalar 203
5.2.7 Onarımlar 217
6.3 Yeni Valide Cami Sıbyan Mektebi 233
6.3.1 Plan ve Mimari özellikler 233
6.3.2 Bozulmalar 239

6.3.3 Onarımlar 241

6.4 Yeni Valide Cami İmareti 244
6.4.1 Plan ve Mimari özellikleri 244
6.4.2 Bozulmalar 244
6.4.3 Onarımlar 245
6.5 Gülnuş Emetullah Valide-i Sultan Türbesi 245
6.5.1 Plan ve Mimari özellikler 245
6.5.2 Bozulmalar 250
6.5.3 Onarımlar 252
6.6 Yeni Valide Sebili 253
6.6.1 Plan ve Mimari özellikler 253
6.6.2 Bozulmalar 255
6.6.3 Onarımlar 256
6.7 Valide Sultan Çeşmesi 257
6.7.1 Plan ve Mimari özellikler 257
6.7.2 Bozulmalar 259
6.7.3 Onarımlar 261
BÖLÜM 7 DEĞERLENDİRME 263
BÖLÜM 8 SONUÇ 275
KAYNAKÇA 278

Tablolar Listesi

Tablo 1 Mihrimah Sultan Camisi Müdahaleler 265
Tablo 2 Mihrimah Sultan Camisi Sağlamlaştırma Teknikleri 266
Tablo 3 Şemsi Ahmed Paşa Camisi Müdahaleler 268
Tablo 4 Şemsi Ahmed Paşa Camisi Sağlamlaştırma Teknikleri 269
Tablo 5 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Müdahaleler 270
Tablo 6 Valide-i Cedid Camisi Müdahaleler 272
Tablo 7 Valide-i Cedid Camisi Sağlamlaştırma Teknikleri 273
Tablo 8 Külliyelerin Yeni İşlev ve Modern Ek Tablosu 274

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Atik Valide Külliyesi genel görünümü (Vakıflar Arşivi) 5
Şekil 3.2 Atik Valide Cami genel görünümü (Mayıs, 2018) 6
Şekil 3.3 Atik Valide Külliyesi şadırvanı (Mayıs, 2018) 7
Şekil 3.4 Atik Valide Külliyesi Medresesi ve avlusu (Mayıs, 2018) 8
Şekil 3.5 Üsküdar Merkez Külliyelerin Vaziyet Planı (Üsküdar Belediyesi, 2018) 9
Şekil 4.1 Mihrimah Sultan Külliyesi Konumu (Vakıflar Arşivi, 1990) 10
Şekil 4.2 Külliyenin Planı ve Üç Boyutlu Görünümü (Üsküdar Belediyesi) 11
Şekil 4.3 Mihrimah Sultan Külliyesi Vaziyet Planı (Vakıflar Arşivi) 12
Şekil 4.4 Mihrimah Sultan Külliyesi Üç Boyutlu Çizimi (Gülru Necipoğlu) 12
Şekil 4.5 19. Yüzyıl sonu Mihrimah Sultan Külliyesi Planı (Ali Saim Ülgen) 13
Şekil 4.6 Mihrimah Sultan Cami Genel Planı (Ali Saim Ülgen) 15
Şekil 4.7 Mihrimah Sultan Cami Ana Giriş Cephesi (Kasım, 2017) 16
Şekil 4.8 Mihrimah Sultan Cami batı cephesi (Kasım, 2017) 17
Şekil 4.9 Mihrimah Sultan Cami güney cephesi görünümü (Ekim, 2017) 17
Şekil 4.10 Mihrimah Sultan Camisi minarelerinin farklı açılardan görünümleri (Ekim, 2017) 18
Şekil 4.11 Caminin Taç Kapısının dış görünümü (Kasım, 2017) 19
Şekil 4.12 Caminin Taç kapısının içten görünümü 19
Şekil 4.13 Mihrimah Sultan Külliyesi Taç Kapısının kündekari işçiliği (Kasım, 2017) 20
Şekil 4.14 Taç kapıdaki filatolar ve sedeflerin görünüşü (Kasım, 2017) 20
Şekil 4.15 Pencere kanatları ve pencerelerin görünümü (Kasım, 2017) 21
Şekil 4.16 Şadırvanın genel ve çatı örtüsünün görünümü (Ekim, 2017) 22
Şekil 4.17 Şadırvanın genel ve çatı örtüsünün görünümü (Ekim, 2017) 23
Şekil 4.18 Mihrabın taş işçiliğinin detay görünümü (Kasım, 2017) 24
Şekil 4.19 Mihrabın görünümü (Kasım, 2017) 24
Şekil 4.20 - 4.21 Mihrimah Sultan Cami minberinin farklı açılardan görünüşü (Kasım, 2017) 25

Şekil 4.22 Mihrimah Sultan Cami minberinin detayı (Kasım, 2017) 25
Şekil 4.23 Minberinin merdiven basamaklarındaki zambak detayı (Kasım, 2017) 26
Şekil 4.24 Minberin külah kısmı görünümü (Kasım, 2017) 26
Şekil 4.25 Mihrimah Sultan Cami Hünkar Mahfili (Kasım, 2017) 27
Şekil 4.26 Mükebbirenin cami içinden ve dışından görünümü (Kasım, 2017) 28
Şekil 4.27 Mükebbirenin dışardan balkon kısmı (Kasım, 2017) 28
Şekil 4.28 İçlik pencere (Kasım, 2017) 29
Şekil 4.29 Cami içindeki içlik pencerelere örnekler (Kasım, 2017) 30
Şekil 4.30 Cami dış cephesinden dışlık pencere örnekleri (Kasım, 2017) 30
Şekil 4.31 Cami ana kubbesinin kalem işi (Aralık, 2017) 31
Şekil 4.32 Cami içerisinde bulunan içlik pencere kenarındaki farklı dönemleri yansıtan kalem işi örnekleri (Kasım, 2017) 31
Şekil 4.33 Fil ayaklarındaki kalemişi (Kasım, 2017) 32
Şekil 4.34 Pandantif (Küresel üçgen) Kalemişi 32
Şekil 4.35 Ana Kubbe Kalemişi (Aralık, 2017) 32
Şekil 4.36 Kısmi Kubbe ve Yarım Kubbe Kalemişi 32
Şekil 4.37 Cami Taç kapısı taş işçiliği (Mart, 2018) 33
Şekil 4.38 Hünkar Mahfili korkulukları taş işçiliği (Mart, 2018) 33
Şekil 4.39 Edirnekari tavanda Ahşap İşçiliği (Kasım, 2017) 34
Şekil 4.40 Taç kapıda Ahşap İşçiliği (Kasım, 2017) 34
Şekil 4.41 Eski Vaaz Kürsüsünde ahşap işçiliği (Mart, 2018) 35
Şekil 4.42 Yeni Vaaz Kürsüsünde ahşap işçiliği 35
Şekil 4.43 Cami Cümle kapısında (Kasım, 2017) 36
Şekil 4.44 Son Cemaat yeri sütun başlarında (Kasım, 2017) 36
Şekil 4.45 Mihrimah Sultan Camisinde Üst Örtüye geçişte tromplarda mukarnas (Kasım, 2017) 37
Şekil 4.46 – 4.47 Mihrimah Sultan Cami girişindeki nişlerin mukarnaslı yarım kubbesi (Kasım, 2017) 37
Şekil 4.48 Mihrimah Sultan Cami kemerleri (Aralık, 2017) 39
Şekil 4.49 Taşıyıcı fil ayakları (Aralık, 2017) 39
Şekil 4.50 Mihrimah Sultan Cami taşıyıcı fil ayakları ve kemerler (Aralık, 2017) 39

Şekil 4.51 Mihrimah Sultan Cami üst örtü görünümü (Aralık, 2017) 40
Şekil 4.52 Mihrimah Sultan Cami örtü ögeleri (Aralık, 2017) 41
Şekil 4.53 Mihrimah Sultan Külliyesi Üst Örtü genel görünümü (Ekim, 2017) 42
Şekil 4.54 Mihrimah Sultan Cami Üst Örtü Planı (Vakıflar Arşivi) 42
Şekil 4.55 Dış revak çatısı 1958 (Vakıflar Arşivi) 43
Şekil 4.56 1940-1950 'li yıllarda Mihrimah Sultan Cami üst örtü görünümü (Vakıflar Arşivi) 44
Şekil 4.57 Mihrimah Sultan Külliyesinin onarım öncesi cepheleri (Vakıflar Arşivi, 2008) 44
Şekil 4.58 Son Cemaat yerinin tavan bezemeleri (2012) 45
Şekil 4.59 Kalemişi Raspası (Vakıflar Arşivi, 2012) 45
Şekil 4.60 Mihrap Üstü raspası restorasyon sırasında (Ansa Abide, 2012) 45
Şekil 4.61 Minare onarım öncesi (Vakıflar Arşivi, 2008) 46
Şekil 4.62 Minare'nin eski hali (Vakıflar Arşivi, 2008) 47
Şekil 4.63 Minare merdiveni (Vakıflar Arşivi, 2008) 47
Şekil 4.64 Minare şerefesi korkuluğu (Vakıflar Arşivi, 2008) 47
Şekil 4.65 Revzen pencereler (Ansa-Abide, 2012) 48
Şekil 4.66 Dışlık pencerelerde bozulmalar (Ansa-Abide, 2012) 48
Şekil 4.67 Kündekari kapılarda araştırma aşamasında kapıların içinde ahşap renkli betonlar çıkmıştır (2012) 49
Şekil 4.68 Ahşap renkli betonlar (Ansa Abide, 2012) 49
Şekil 4.69 Şadırvanın eski hali (Vakıflar Arşivi, 2008) 50
Şekil 4.70 - 4.71 Şadırvan ve dış revakların çatısının sökülmüş olduğu dönem (Vakıflar Arşivi, 1958) 51
Şekil 4.72 Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi 1960 (Vakıflar Arşivi, 1960) 52
Şekil 4.73 Son cemaat yeri ve sütun başlıkları (Vakıflar Arşivi, 1960) 53
Şekil 4.74 Son cemaat yeri ve sütun başlıkları (Vakıflar Arşivi, 2012) 53
Şekil 4.75 Sütun başlıkları (2018) 53
Şekil 4.76 Mihrimah Sultan Külliyesi'nin havadan görünümü (Vakıflar Arşivi, 1970) 54
Şekil 4.77 Mihrimah Sultan Külliyesi'nin havadan görünümü (Vakıflar Arşivi, 1990) 54

Şekil 4.78 Son cemaat yeri (1970) 55
Şekil 4.79 Son cemaat yeri (2018) 55
Şekil 4.80 Cami kemerleri ve kalemişleri (1970) 55
Şekil 4.81 Cami kemerleri ve kalemişleri (2018) 55
Şekil 4.82 Cami içi (1970) 56
Şekil 4.83 Cami içi (2011) 56
Şekil 4.84 Cami içi cümle kapısı ve hünkar mahfili görünümü (Aralık, 2018) 56
Şekil 4.85 Caminin iç kısmı (Vakıflar Arşivi, 2011) 57
Şekil 4.86 Caminin iç kısmı (Mart, 2018) 57
Şekil 4.87 Mihrap (1970) 59
Şekil 4.88 Mihrap (2012) 59
Şekil 4.89 Mihrap (2018) 59
Şekil 4.90 - 4.91 Son cemaat bölümü görünümü (2012-2018) 60
Şekil 4.92 - 4.93 Son cemaat bölümü görünümü (2012-2018) 60
Şekil 4.94 Restorasyon sırasında dış cephe temizliği AB57 ile
(Ansa Abide, 2012) 61
Şekil 4.95 Hünkar Mahfilinin alt katındaki Edirnekâri Tavanın görünümü
(Kasım, 2017) 62
Şekil 4.96 Mihrimah Sultan Cami içinde müezzin mahfili alt kısmı olan
Edirnekâri tavan raspası yapımı (2012) 63
Şekil 4.97 Edirnekâri tavan raspası 2012 yılı restorasyonu sırasında
öncesi ve sonrası (2012) 63
Şekil 4.98 Restorasyon sırasında minare onarım görünümü
(Ansa Abide, 2013) 64
Şekil 4.99 Onarım öncesi minare alemlerinin görünümü (Ansa Abide, 2013) 65
Şekil 4.100 Restorasyon sırasında minare onarım görünümü (Ansa Abide, 2013) 66
Şekil 4.101 Restorasyon sırasında minare onarım görünümü (Ansa Abide, 2013) 66
Şekil 4.102 Minare petekte ahşap hatıl çakılması (Ansa Abide, 2013) 67
Şekil 4.103 Minare petekte ahşap hatıl çakılması (Ansa Abide, 2013) 67
Şekil 4.104 Minare külahı yapım aşamaları (Ansa Abide, 2013) 68
Şekil 4.105 Minare Külahında 1.5mm kalınlığında kurşun kaplama yapılması
(An-sa Abide, 2013) 68

Şekil 4.106 İçlik pencere onarım sonrası (An-sa Abide, 2012) 69
Şekil 4.107 Dışlık pencere onarım sonrası 69
Şekil 4.108 Yuvarlak içlik penceresi onarım sonrası (An-sa Abide, 2012) 69
Şekil 4.109 Şadırvanın onarım öncesi (Vakıflar Arşivi, 2008) 70
Şekil 4.110 Şadırvanın onarım sonrası (An-sa Abide) 70
Şekil 4.111 Türbenin geçmiş dönem ve günümüzden görünümü (2010-2018) 71
Şekil 4.112 Türbenin restorasyon öncesi ve günümüzden görünümü (Vakıflar Arşivi) 71
Şekil 4.113 Sadrazam İbrahim Edhem Paşa türbesi (2010-2018) 72
Şekil 4.114 Mihrimah Sultan Medresesi Planı (Ali Saim Ülgen) 73
Şekil 4.115 Medrese onarım görünümü (1991) 74
Şekil 4.116 Medrese günümüz görünümü (Kasım, 2017) 74
Şekil 4.117 Mihrimah Sultan Medresesi 1991 yılı onarımı (Vakıflar Arşivi) 75
Şekil 4.118 Mihrimah Sultan Sağlık Merkezi (Nisan, 2018) 75
Şekil 4.119 Medresenin iç avlusu eski hali (Vakıflar Arşivi, 1991) 76
Şekil 4.120 Medresenin günümüzde sağlık merkezi olması (Aralık, 2017) 76
Şekil 4.121 Medrese günümüz görünümü (Kasım, 2017) 77
Şekil 4.122 Medresenin mukarnaslı giriş kapısı (Kasım, 2017) 78
Şekil 4.123 Mihrimah Sultan sağlık merkezi (Kasım, 2017) 78
Şekil 4.124 Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi Planı (Gülru Necipoglu) 79
Şekil 4.124 Sıbyan Mektebi ön cephesinin görünüşü (Kasım, 2017) 80
Şekil 4.125 Sıbyan Mektebi cephesi (Kasım, 2017) 81
Şekil 4.126 Sıbyan Mektebinin içteki tek kubbeli bölümü günümüz görünümü 81
Şekil 4.127 Mihrimah Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi yapısının eski görünümü (Vakıflar Arşivi) 82
Şekil 4.128 Mihrimah Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi yapısının görünümü (Mayıs, 2017) 82
Şekil 4.129 Sıbyan mektebinin yazlık bölümden kışlık bölümüne geçiş kısmı (Kasım, 2017) 83
Şekil 4.130 Günümüzde Sıbyan Mektebi çocuk kütüphanesi olarak işlev görmekte (Kasım, 2017) 83
Şekil 4.131 Mihrimah Sultan Çeşmesi günümüz görünümü (Kasım, 2017) 84

Şekil 4.132 Mihrimah çeşmesi günümüzde dükkandır (Mart, 2018) 85
Şekil 5.1 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi genel görünümü (Vakıflar Arşivi, 1990) 87
Şekil 5.2 Şemşi Ahmed Paşa Külliyesi Planı (Gülru Necipoglu) 89
Şekil 5.3 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi havadan görünümü
(Mimar Sinan, Reha Günay) 90
Şekil 5.4 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Planı ve Üç Boyutlu Görünümü
(Üsküdar Belediyesi) 90
Şekil 5.5 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Üç Boyutlu Çizimi (Gülru Necipoğlu) 91
Şekil 5.6 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi deniz tarafından konumu
(Mimar Sinan, Reha Günay) 91
Şekil 5.7 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Vaziyet Planı 92
Şekil 5.8 Şemsi Ahmed Paşa Cami Planı (Ali Saim Ülgen) 93
Şekil 5.9 Giriş cephesi görünümü (Kasım, 2017) 94
Şekil 5.10 Şemsi Ahmed Paşa Camisi mihrap cephesi görünümü (Ekim, 2017) 95
Şekil 5.11 Şemsi Ahmed Paşa camisi revaklı avlunun görünümü (Kasım, 2017) 95
Şekil 5.12 Şemsi Ahmed Paşa Cami deniz tarafı cephe görünümü (Kasım, 2017) 96
Şekil 5.13 Şemsi Ahmed Paşa cami minaresinin mukarnasının görünümü
(Kasım, 2017) 97
Şekil 5.14 Minare kaidesi ve gövdesinin görünümü (Kasım, 2017) 98
Şekil 5.15 Şemsi Ahmed Paşa Cami Ana Kapısı (Kasım, 2017) 99
Şekil 5.16 - 5.17 Külliyenin sahil tarafındaki avlu kapısının görüntüsü
(Kasım, 2017) 100
Şekil 5.18 Külliyenin cadde yönündeki avlu girişi (Kasım, 2017) 101
Şekil 5.19 - 5.20 Külliyenin cadde yönündeki avlu giriş kapısı ve kapının
lokmalı parmaklıklarının görüntüsü (Kasım, 2017) 101
Şekil 5.21 - 5.22 Caminin pencerelerinin görünümleri (Kasım, 2017) 102
Şekil 5.23 Külliyenin Şadırvanının görüntüsü (Kasım, 2017) 103
Şekil 5.24 Külliyenin Şadırvanının detay görüntüleri (Kasım, 2017) 103
Şekil 5.25 Mihrabın görüntüsü (Kasım, 2017) 104
Şekil 5.26 Şemsi Ahmed Paşa Cami minberinin görünümü (Kasım, 2017) 105
Şekil 5.27 Şemsi Ahmed Paşa Cami içlik pencere örnekleri (Kasım, 2017) 106
Şekil 5.28 Caminin dışlık pencerelerinin görünümü (Kasım, 2017) 107

Şekil 5.29 Şemsi Ahmed Paşa Cami Ana kubbe kalemişi örneği (Kasım, 2017) 108
Şekil 5.30 Kalem işi örnekleri (Ağustos, 2017) 109
Şekil 5.31 Ahşap olan minberin görünümü (Kasım, 2017) 110
Şekil 5.32 Demir işçiliği restorasyon öncesi 111
Şekil 5.33 Demir işçiliği örneği (Kasım, 2017) 111
Şekil 5.34 Cami son cemaat yeri dış revak sistemi (Ekim, 2017) 112
Şekil 5.35 Cami üst örtü ve kurşunların görünümü (Kasım, 2017) 113
Şekil 5.36 Minare şerefe korkulukları bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2010) 115
Şekil 5.37 Şakulünden kaymış minare kovanı (Yılmaz Yapı, 2010) 115
Şekil 5.38 Minare gövdesinin iç ve dış cephe bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2010) 115
Şekil 5.39 Cami ana kubbede kalem işi bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2008) 116
Şekil 5.40 Taş yüzeylerde oluşan çatlakların görünümü (Yılmaz Yapı, 2008) 116
Şekil 5.41 Cephe duvarlarında oluşan taş boşalmalarının ve onarımlarının görüntüsü (Yılmaz Yapı, 2008-2010) 118
Şekil 5.42 Cami iç duvarlarında oluşan taş boşalmalarının onarım sonrası (Yılmaz Yapı, 2008-2010) 118
Şekil 5.43 Medresenin taşıyıcı sütunlarında oluşan bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2009) 119
Şekil 5.44 Minarede yapılan onarımların görüntüsü (Yılmaz Yapı) 120
Şekil 5.45 Medresenin denize bakan cephesi (Aralık, 2017) 122
Şekil 5.46 Medrese odalarındaki ocakların görünümü (Aralık, 2017) 123
Şekil 5.47 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi dış cephe revakları ve sütunlar (Kasım, 2017) 124
Şekil 5.48 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi giriş kapısı (Kasım, 2017) 124
Şekil 5.49 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Planı 125
Şekil 5.50 Medresenin okuma salonu görünümü (Ocak, 2018) 126
Şekil 5.51 Medresenin içten giriş cephesi görünümü(Ocak, 2018) 126
Şekil 5.52 Medresenin iç salonu görünümü (Ocak, 2018) 126
Şekil 5.53 Medresenin iç salonu görünümü (Ocak, 2018) 126
Şekil 5.54 Şemsi Ahmed Paşa Kütüphanesinin dershane bölümündeki üst örtü görünümü (Ocak, 2018) 127
Şekil 5.55 Medresenin dershane bölümünün kapısı ve kitabesi (Ocak, 2018) 128

Şekil 5.56 Çift Renkli Makaralı Kemer Taşları dıştan ve içten görünümü (Ocak, 2018) 128
Şekil 5.57 Medresenin pencereleri ve kanatları (Ocak, 2018) 129
Şekil 5.58 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesinin üst örtüsünde oluşan bozulmaların görünümü (Acar Avunduk, 1990) 131
Şekil 5.59 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Eski halinin görünümü (Acar Avunduk, 1990) 132
Şekil 5.60 Kütüphanenin demir doğramalı camekanlı hali (Acar Avunduk, 1990) 132
Şekil 5.61 Sütun başlıklarının çelik malzeme ile birleşmesi (Acar Avunduk, 1990) 133
Şekil 5.62 Şemsi Ahmed Paşa Türbesinin hem türbe hem de cami yönünden görünümü (Kasım, 2017) 135
Şekil 5.63 Türbenin tavanındaki kalem işi örneği (Ocak, 2018) 136
Şekil 5.64 Şemsi Ahmed Paşa Türbesindeki içlik pencere örnekleri (Aralık, 2017) 137
Şekil 5.65 Şemsi Ahmed Paşa Türbesinin aynalı tonoz tavan sistemi içinde bulunan kalem işi örneği (Ocak, 2018) 138
Şekil 5.66 Türbedeki demir şebekenin bozulmuş hali (Yılmaz Yapı, 2008) 139
Şekil 5.67 Türbedeki demir şebekenin onarım sonrası (Aralık, 2017) 140
Şekil 6.1 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Görünümü (Kasım, 2017) 141
Şekil 6.2 Pervititch Haritası No:64 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Görünümü 142
Şekil 6.3 Valide-i Cedid Külliyesi Planı ve Üç Boyutlu Görünümü (Üsküdar Belediyesi) 144
Şekil 6.4 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Görünüm (Kasım, 2017) 144
Şekil 6.5 - 6.6 Valide-i Cedid Külliyesi Hakimiyet Caddesi Genel Görünüm (Kasım, 2017) 145
Şekil 6.7 Valide-i Cedid Külliyesi Vaziyet Planı (N. Seçkin) 146
Şekil 6.8 - 6.9 Valide-i Cedid Külliyesi farklı cephelerden görünümü (Ekim, 2017) 147
Şekil 6.10 Külliyenin Vaziyet Planı (Acar Avunduk) 148
Şekil 6.11 Valide-i Cedid Külliyesi Ana Girişi (Kasım, 2017) 149
Şekil 6.12 Valide-i Cedid Külliyesi iç avludan görünüm 150

Şekil 6.13 - 6.14 Valide-i Cedid Külliyesi yan cephe ve iç avludan şadırvan görünümü 151
Şekil 6.15 Valide - i Cedid Cami Kuzeydoğu Cephesi (Acar Avunduk) 153
Şekil 6.16 Valide - i Cedid Cami Güneybatı Cephesi (Acar Avunduk) 154
Şekil 6.17 Valide - i Cedid Cami Güneydoğu Cephesi (Acar Avunduk) 155
Şekil 6.18 Valide-i Cedid Külliyesi Ana giriş cephesi görünümü (Aralık, 2017) 156
Şekil 6.19 Valide-i Cedid Külliyesi Güneybatı cephesi görünümleri (Aralık, 2017) 157
Şekil 6.20 Valide-i Cedid Külliyesi Kuzeydoğu cephesi Görünümü (Eylül, 2017) 158
Şekil 6.21 Minare Görünümü (Eylül, 2017) 159
Şekil 6.22 Minare Görünümü (Eylül, 2017) 160
Şekil 6.23 Külliyenin Avlu Kapıları (Eylül, 2017) 161
Şekil 6.24 Külliyenin Avlu Kapıları (Eylül, 2017) 162
Şekil 6.25 Külliyenin Avlu Kapılarının görünümü (Eylül, 2017) 163
Şekil 6.26 Külliyenin Avlu Kapıları (Eylül, 2017) 164
Şekil 6.27 Cami pencereleri (Kasım, 2017) 165
Şekil 6.28 Cami pencerelerinin farklı cephelerden görünümü (Ekim, 2017) 166
Şekil 6.29 Cami pencerelerinin içten görünümü (Ekim, 2017) 167
Şekil 6.30 Cami şadırvanı görünümü (Kasım, 2017) 168
Şekil 6.31 Şadırvan Görüntüsü (Kasım, 2017) 169
Şekil 6.32 Mihrap Görünümü (Aralık, 2017) 170
Şekil 6.33 Mihraptaki taş işçiliğinin görünümü ve ayrıntısı (Aralık, 2017) 171
Şekil 6.34 Minberin görüntüsü (Aralık, 2017) 172
Şekil 6.35 Minberin Detay Görüntüsü (Aralık, 2017) 173
Şekil 6.36 Caminin Mükebbiresinin görünümü (Kasım, 2017) 174
Şekil 6.37 Hünkar Kasrı dış cephe görünümü (Kasım, 2017) 175
Şekil 6.38 Hünkar Kasrı giriş bölümü ve Hünkar Kasrı üst kat salon kısmı (Aralık, 2017) 176
Şekil 6.39 Hünkar Kasrı baş oda (Aralık, 2017) 177
Şekil 6.40 Hünkar Kasrı baş oda tavan kalemişi detayı (Aralık, 2017) 177
Şekil 6.41 Hünkar Kasrının baş odasının kalem işi detayı (Aralık, 2017) 178
Şekil 6.42 Hünkar Kasrının diğer bölümleri (Aralık, 2017) 178

Şekil 6.43 Hünkar Mahfili mihrabı (Kasım, 2017) 179
Şekil 6.44 Hünkar Mahfili mihrabın görünümü (Kasım, 2017) 180
Şekil 6.45 Hünkar Mahfilinin Korkuluğunun Görünümü (Kasım, 2017) 180
Şekil 6.46 Mihrabın çini işçiliği görünümü (Kasım, 2017) 182
Şekil 6.47 İçlik ve Dışlık örnekleri (Aralık, 2017) 183
Şekil 6.48 Vitrayların Görünümü (Aralık, 2017) 184
Şekil 6.49 Cami içlik pencere görünümleri (Aralık, 2017) 185
Şekil 6.50 Dışlık pencere görünümü (Kasım, 2017) 186
Şekil 6.51 Dışlık pencere görünümü (Kasım, 2017) 187
Şekil 6.52 Cami ana kubbe ve kemerlerdeki kalemişi örnekleri (Kasım, 2017) 189
Şekil 6.53 Cami kalemişi örnekleri (Kasım, 2017) 190
Şekil 6.54 Cami kalemişi görüntüleri (Kasım, 2017) 190
Şekil 6.55 Külliye taş işçiliği örnekleri (Aralık, 2017) 191
Şekil 6.56 Külliyeden taş işçiliği örneklerinden kuş evi (Aralık, 2017) 192
Şekil 6.57 Yekpare marmara mermer sütunlu revak (Aralık, 2017) 192
Şekil 6.58 Taş işçiliği örneklerinden şadırvan (Aralık, 2017) 192
Şekil 6.59 Cami taş işçiliği görüntüleri (Aralık, 2017) 193
Şekil 6.60 Kapı ve Kepenklerde; Ahşap işçiliği örnekleri görülmektedir (Aralık, 2017) 194
Şekil 6.61 Külliyeden demir işçiliği örnekleri (Aralık, 2017) 195
Şekil 6.62 Külliye dış avlu duvarlarındaki lokmalı parmaklıkların görünümü (Kasım, 2017) 196
Şekil 6.63 Cami pencerelerindeki lokmalı parmaklıklar (Kasım, 2017) 197
Şekil 6.64 Cami taşıyıcılarından fil ayakları (Eylül, 2017) 199
Şekil 6.65 Kemerli sütunların taşıdığı mahfil katı (Aralık, 2017) 199
Şekil 6.66 Kubbenin köşelerindeki tromplar ve kemerler (Eylül, 2017) 200
Şekil 6.67 Taşıyıcı sistemde kemerler (Eylül, 2017) 200
Şekil 6.68 Üst örtü görünümü (Aralık, 2017) 201
Şekil 6.69 Cami üst örtü kurşunların görünümü (Kasım, 2017) 202
Şekil 6.70 Şadırvan ve cami üst örtü kurşunların görünümü (Kasım, 2017) 202
Şekil 6.71 Valide -i Cedid Külliyesi eski görünümü (Vakıflar Arşivi) 203
Şekil 6.72 Kubbede bozulmuş olan bezeme çeşitleri (Vakıflar Arşivi) 204

Şekil 6.73 Hünkar Köşkü ön cephe bozulmalarının görünümü (Vakıflar Arşivi) 205
Şekil 6.74 Hünkar Köşkü restorasyon öncesi bozulmaları (Vakıflar Arşivi) 206

Şekil 6.75 Restorasyon öncesi bozulan sütun başlarının görünümü
(Acar Avunduk Albümü) 207
Şekil 6.76 Minarenin Restorasyon öncesi bozulmalarının görünümü
(Vakıflar Arşivi) 208
Şekil 6.77 Minarenin Kapısı ve Minarenin Eski Hali (Acar Avunduk Arşivi) 209
Şekil 6.78 Şadırvanın restorasyon öncesi görünümü (Vakıflar Arşivi) 210
Şekil 6.79 Kuş evlerinin eksik ve kırık olan bölümleri (Acar Avunduk) 211
Şekil 6.80 Revaklı avludaki sütun başlıklarının bozulmalarının görünümü
(Acar Avunduk Albümü) 212
Şekil 6.81 Kurşun sökümü ve yapılan gerekli müdahaleler
(An-sa Abide Albümü) 214
Şekil 6.82 Üst Örtü Kurşunlarının Restorasyon Öncesi Bozulmuş
Durumu ve Restorasyon Sırasındaki Görünümü (An-sa Abide) 215
Şekil 6.83 Revaklı Avlu kubbelerinde bezeme örnekleri 216
Şekil 6.84 Dış Cephe Temizliği (An-sa Abide Arşivi) 217
Şekil 6.85 Dış Cephe temizlik onarımı (An-sa Abide Arşivi) 218
Şekil 6.86 Restorasyon onarımlarında taş tümleme yöntemi
(An-sa Abide Arşivi) 219
Şekil 6.87 Taş çürütme yöntemi (An-sa Abide Arşivi) 220
Şekil 6.88 Kubbelerde enjeksiyon yapımı (An-sa Abide Arşivi) 221
Şekil 6.89 Üst örtü sisteminde kurşun kaplamasının aşamaları
(An-sa Abide Arşivi) 222
Şekil 6.90 Kubbelerde Kenet Sistemi yapımı (An-sa Abide Arşivi) 223
Şekil 6.91 Onarım Öncesi Kubbedeki Kurşunlar (Acar Avunduk) 224
Şekil 6.92 Ana kubbe üst örtü kurşun kaplaması restorasyon öncesi
(Vakıflar Arşivi) ve sonrası (An-sa Abide) 225
Şekil 6.93 Hünkar Köşkü restorasyon öncesi (Acar Avunduk Albümü)
ve sonrası (Kasım, 2017) 226
Şekil 6.94 Hünkar Köşkü'nün restorasyon sırasındaki onarımı (Vakıflar Arşivi) 227

Şekil 6.95 Restorasyon öncesi dış cephe görünümü (Vakıflar Arşivi) 227
Şekil 6.96 Müezzin mahfil katının farklı açılardan eski ve yeni hali (Mart, 2018) 228
Şekil 6.97 Minare mukarnas sarkıtlarının onarım görünümü (An-sa Abide Arşivi) 229
Şekil 6.98 Şadırvan Pencerelerinin Öncesi (Acar Avunduk) ve Sonrası (Aralık, 2017) 230
Şekil 6.99 Şadırvan kubbesi ve taş işçiliğinin restorasyon öncesi (Vakıflar Arşivi) 231
Şekil 6.100 Şadırvan kubbesi ve taş işçiliği restorasyon sonrası (Aralık, 2017) 231
Şekil 6.101 Sıbyan Mektebi külliye dışındaki cephesi (Aralık, 2017) 233
Şekil 6.102 Sıbyan Mektebi Külliye içindeki yönü (Aralık, 2017) 234
Şekil 6.103 Sıbyan Mektebinin dershane ocağının bacasının görünümü (Aralık, 2017) 235
Şekil 6.104 Sıbyan Mektebi iç görünümü (Aralık, 2017) 236
Şekil 6.105 Sıbyan Mektebi üst kat merdiven kapısı (Aralık, 2017) 236
Şekil 6.106 Sıbyan Mektebinin üst kat iç görünümü (Aralık, 2017) 237
Şekil 6.107 Sıbyan Mektebi'nin alt katındaki lavabolar (Aralık, 2017) 238
Şekil 6.108 Sıbyan Mektebinin lojman olarak kullanıldığı dönem (Acar Avunduk) 239
Şekil 6.109 Sıbyan Mektebinin konut olarak kullanıldığı dönem (Acar Avunduk'tan) 240
Şekil 6.110 Sıbyan Mektebinin eski (Acar Avunduk) ve şimdiki görünümü (Aralık, 2017) 242
Şekil 6.111 Sıbyan Mektebi eski ve günümüz cephe görünümleri 243
Şekil 6.112 Gülnuş Emetullah Valide-i Sultan Türbesi (Kasım, 2017) 245
Şekil 6.113 Gülnuş Emetullah Valide-i Sultan Türbesi (Aralık, 2017) 247
Şekil 6.114 Gülnuş Emetullah Valide Sultan Türbesi (Aralık, 2017) 248
Şekil 6.115 Valide Sultan Türbesi üst kısmı (Aralık, 2017) 249
Şekil 6.116 Valide Sultan Türbesi üst kısmı (Aralık, 2017) 249
Şekil 6.117 Türbenin restorasyon öncesi (Acar Avunduk) ve sonrası (Aralık, 2017) 251

Şekil 6.118 Türbenin eski görünümü (Acar Avunduk) 252
Şekil 6.119 Türbenin restorasyon sonrası (Aralık, 2017) 252
Şekil 6.120 Sebilin görünümü (Aralık, 2017) 253
Şekil 6.121 Sebilin restorasyon öncesi (Acar Avunduk Arşivi) 255
Şekil 6.122 Valide Sultan Çeşmesi (Kasım, 2017) 257
Şekil 6.123 Çeşmenin restorasyon öncesi (Acar Avunduk albümü) 258
Şekil 6.124 Çeşmenin motiflerinin detay görünümü (Acar Avunduk) 260
Şekil 6.125 Çeşmenin restorasyon öncesi (Acar Avunduk, 2014) 260
Şekil 6.126 Çeşmenin restorasyon sonrası (Aralık, 2017) 261
Şekil 6.127 Çeşmenin restorasyon öncesi (Vakıflar Arşivi, 2012) 262
Şekil 6.128 Çeşmenin restorasyon sonrası (Aralık, 2017) 261

ÖZGEÇMİŞ

Buket Duman

Mimarlık Ana Bilim Dalı

Eğitim

Y.Ls.	2014	Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı / Restorasyon Programı
Ls.	2003	Doğu Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık Bölümü
Lise	2002	Özel İçel Koleji

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : ADANA 1982

Yabancı diller : İNGİLİZCE

GSM / e-posta : 0530 527 23 75 / buketduman33@gmail.com

BÖLÜM 1 GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

İstanbul İli Üsküdar İlçesi merkezinde bulunan Osmanlı Klasik Dönem Külliyelerinden olan Mihrimah Sultan Külliyesi, Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi ve Valide-i Cedid Külliyesi'nin tarihi, mimari ve yapısal özelliklerini belirtmek ve yapıların geçirdiği onarımları irdelemek amacı ile yapılmış olan bir çalışmadır.

Üsküdar İlçesinin önemli dört tane külliye yapısı vardır. Bu yapılar Mihrimah Sultan Külliyesi (1540-1547), Valide-i Atik Külliyesi (1570-1579) ve Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi (1580) Mimar Sinan dönemi eserleridir. Valide-i Cedid Külliyesi (1708-1711) Lale devri mimarı Kayserili Mehmet Ağa'nın eseridir.

Atik Valide Sultan Külliyesi araştırmanın dışında tutulmuştur. Fakat Üsküdar İlçesinin önemli külliyelerinden olduğu için değinilmiştir.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Tez çalışmasının birinci bölümünde çalışmanın amacı ve çalışmanın kapsamı ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise bu çalışmanın nasıl bir yol izlenerek yapıldığını gösteren yöntem bölümü üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Üsküdar Tarihi ve yüzyıllar içerisindeki gelişimi hakkında bilgiler verilip, Üsküdar ilçesinde bulunan Valide-i Atik Külliyesi ile ilgili genel bilgi verilmiştir. Külliyelerin Üsküdar'daki konumları harita ile gösterilmiştir.

Dördüncü bölümde Mihrimah Sultan Külliyesi genel tanımı camisi, külliyenin günümüze ulaşan yapılarının plan, mimari özellikleri, bozulmaları ve onarımları başlıklar altında ele alınmıştır.

Beşinci bölümde ise Şemsi Ahmed Paşa Külliyesinin yapıları, altıncı bölümde ise Valide-i Cedid Külliyesinin yapıları ele alınmıştır.

Yedinci bölümde her külliye ayrı ayrı değerlendirilmiş ve tablolarla yapılan restorasyon müdahaleleri gösterilmiş ve sekizinci bölümde sonuca bağlanmıştır.

BÖLÜM 2 YÖNTEM

2.1 Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasında öncelikle Üsküdar Tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Üsküdar Külliyelerinden olan Valide-i Atik Külliyesi genel olarak ele alınmıştır. Mihrimah Sultan Külliyesi, Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi ve Valide-i Cedid Külliyesi'nin tarihçeleri, konumları, günümüzdeki genel durumları incelenmiştir.

Külliyeler içerisinde bulunan yapıların plan, mimari öğeleri, geçirdikleri bozulma ve onarımlar da her yapı için ayrı ayrı incelenmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivindeki belge ve bilgilerden yararlanılmıştır.

İstanbul Vakıflar 2. Bölge Müdürlüğü'nün yaptırdığı restorasyon çalışmaları doğrultusunda gerekli bilgi ve belgeler üzerinden çalışmalar yapılmıştır.

Üsküdar Belediye Başkanlığı ve Arşivinden konuyla ilgili çalışmalar yapılıp gerekli belgelerden yararlanılmıştır.

Üsküdar Belediyesi İmar - Fen İşleri ve Kudeb birimlerinin bünyesindeki bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır.

Tez çalışmasının konusu olan külliyelerin restorasyonlarını yapan Avunduk Mimarlık, An-sa Abide Yapı, Yılmaz İnşaat Yapı, İm Mimarlık firmalarına bizzat gidilerek yaptıkları restorasyon ve onarım süreçleri ile ilgili bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır.

BÖLÜM 3 ÜSKÜDAR TARİHİ VE KÜLLİYELER

3.1 Üsküdar Tarihi

Üsküdar'ın tarihine yakından bakıldığında M.Ö. 1000'li yıllara uzanan bir tarihçesi vardır. Erken dönem Üsküdar'ın oluşumu bölgede Fenikelilerin, biri Kalhedon (Kadıköy), diğeri Moda Burnu'nda olmak üzere iki liman kenti kurmaları ile başlar. O çağlarda Fenikeliler, şimdiki Salacak Sahili'ne doğru uzanan sığlık kısma büyük taşlar doldurarak bir mendirek oluştururlar ve ticaret iskeleleri ile tersanelerini Salacak çevresinde kurarlar. Yaklaşık 300 yıl sonra ise, Akalar'ın yönetimi altına giren Üsküdar'da, Anadolu'dan geçici olarak gelenlerin kalıcı iskânı yavaş yavaş kendini göstermeye başlar. Pers egemenliğinden, Atinalılar hakimiyetine, Büyük İskender'in eline geçmesinden, Roma egemenliğine uzanır, 458 sene boyunca Üsküdar Roma egemenliğinde idi (Bostan, Hanefi: 364).

M.S. 395'te Roma İmparatorluğu ikiye bölünür. Bu bölünme ile birlikte Üsküdar Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içerisinde kalır. Bu dönemde Üsküdar, önemli bir ticaret ve konaklama merkezi haline gelmiştir. Bu gelişimle Üsküdar'ın cazibesi daha da arttırmıştır. Bunun sonucu Bizans'a paralel olarak değişik tarihlerde İranlıların ve Arapların İstanbul'a dönük fetih çabalarında uğrak yeri hep Üsküdar olmuştur. 609'da İran, 710'da Araplar, 782'de Abbasi Halifesi Harun Reşid, 1102'de Haçlılar, 1147'de Fransa Kralı VII. Louis ile Alman İmparatoru Konrad, 1203'de gene Haçlılar İstanbul kapılarına dayandıklarında daima Üsküdar'dan geçmişlerdir.

29 Mayıs 1453'te İstanbul'un fethedilmesinden sonra Üsküdar hızla gelişme göstermiştir. Üsküdar daha önce küçük bir Anadolu kasabası görünümünde iken İstanbul'un fethinden sonra şehir dokusunu oluşturacak ilk tohumlar atılmıştır. Fatih devrinde, Üsküdar adeta yeniden kurulmuştur. Salacak'ta kendi adıyla anılan bir mescit yaptırmış ve Üsküdar'ın Osmanlı klasik şehir dokusuna uyan ilk mahallesi ortaya çıkmıştır. Fatih, Anadolu'dan göçe tâbi kıldığı Türklerin bir kısmını buralara yerleştirmiş, şimdiki İskele Meydanı'na da bir bedesten yaptırarak ticaretin hızlı bir biçimde gelişmesini sağlamıştır (Bostan, Hanefi: 365).

16. yüzyılda kasabanın fiziki yönden büyük gelişme gösterdiğine işaret eder. Söz konusu büyümenin gerçekleşmesinde Arasta Çarşısı (Bat Pazarı), Davut Paşa İmareti, Gülfem Hatun Çarşısı, Mihrimah Sultan Külliyesi ile 16. yüzyılın sonlarına doğru inşa edilen Atik Valide Sultan Külliyesinin büyük rolü vardır. Şehirde mahalleye adlarını verecek çoğunlukta olan bir Geredeli grubun yerleştiği, ayrıca deniz kenarında bir külliye inşa ettiren Şemsi Ahmed Paşa'nın İsfendiyaroğulları'ndan gelmesi ve haziresinde yer alan mezar taşları içinde Bolulu kişilere ait olan mezarlara rastlanması iskanın boyutlarını ortaya koyar. Kasaba bu dönemlerde vadi tabanından tepelere doğru gelişim göstermiştir (Haskan, Mehmet Nermi: 379).

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Üsküdar'ı, 91 cami ve mescit, 51 tekke, 12 hamam, 11 kervansaray, 2 imaret, 7 medrese, 260 çeşme, 5 büyük iskele, 2 darüşşifa, 2 menzilhane, tabhane, sıbyan mektepleri, kütüphaneler, darülhadis, sebiller ve posta teşkilatı ile bir çok padişah, sultan, paşa ve devlet adamlarının sarayları, yalı ve köşkleri ile süslenmiştir. Bu hızlı gelişme Üsküdar'ın bir şehir dokusuna bürünmesinin Osmanlı ile başladığını ispatlamaktadır (Haskan, Mehmet Nermi: 380).

Üsküdar'ın her dönemde ayrıcalıklı bir konumda bulunması sosyal hayatta da kendini göstermiş, şehrin Müslüman sakinleri Üsküdar'ı bir Kâbe toprağı saymışlar, Museviler tarafından da Kuzguncuk bölgesi Kudüs toprağı diye sıfatlandırılmıştır. Şehrin, Kâbe toprağı sayılmasının sonucu hac yolculuğunun ilk durağı her dönemde Üsküdar'da olmuştur. Adına Sürre Alayları denen ihtişamlı törenler, her hac döneminde tekrarlanarak bir gelenek halini almıştır. Üsküdar, sosyal tarihimizde kimi ilklerin de şehridir. İlk posta yolunun Üsküdar'dan Kartal'a kadar uzanan bir güzergâhta, II. Mahmud döneminde açılması ve bu açılışa bizzat II. Mahmud'un katılması, İstanbul deniz ulaşımında ilk araba vapurunun yine Üsküdar'da hizmete girmesi, bilim tarihimizde farklı bir yeri bulunan Üsküdar Matbaası'nın III. Selim zamanında Selimiye Mahallesi'nde faaliyet göstermesi, Türk resminin başlangıç noktasını Üsküdar yapacak kadar önem taşıyan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kuruluşunun, dönemin Üsküdar mutasarrıfının onayı ile Üsküdar'da gerçekleşmesi, hemen ilk elde sayılabilecek hususlardır (Haskan, Mehmet Nermi: 382).

3.2 Üsküdar Külliyeleri

İstanbul İli Üsküdar İlçesinde Osmanlı Dönemi yapılarından olan dört önemli külliye vardır. Külliyeler yapılış sırası ile 1540 -1547 yılları arasında Mihrimah Sultan Külliyesi, 1570 -1579 yılları arasında Atik Valide Sultan Külliyesi, 1580 yılında Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

1708 -1711 yılları arasında Valide-i Cedid Külliyesi Kayserili Mehmet Ağa tarafından yapılmıştır.

Üsküdar Meydanın da bulunan üç külliye kapsamlı bir şekilde tez çalışmasında ele alındığı için bu bölümde sadece Atik Valide Sultan Külliyesi'ne değinilmiştir.

3.2.1 Atik Valide Sultan Külliyesi

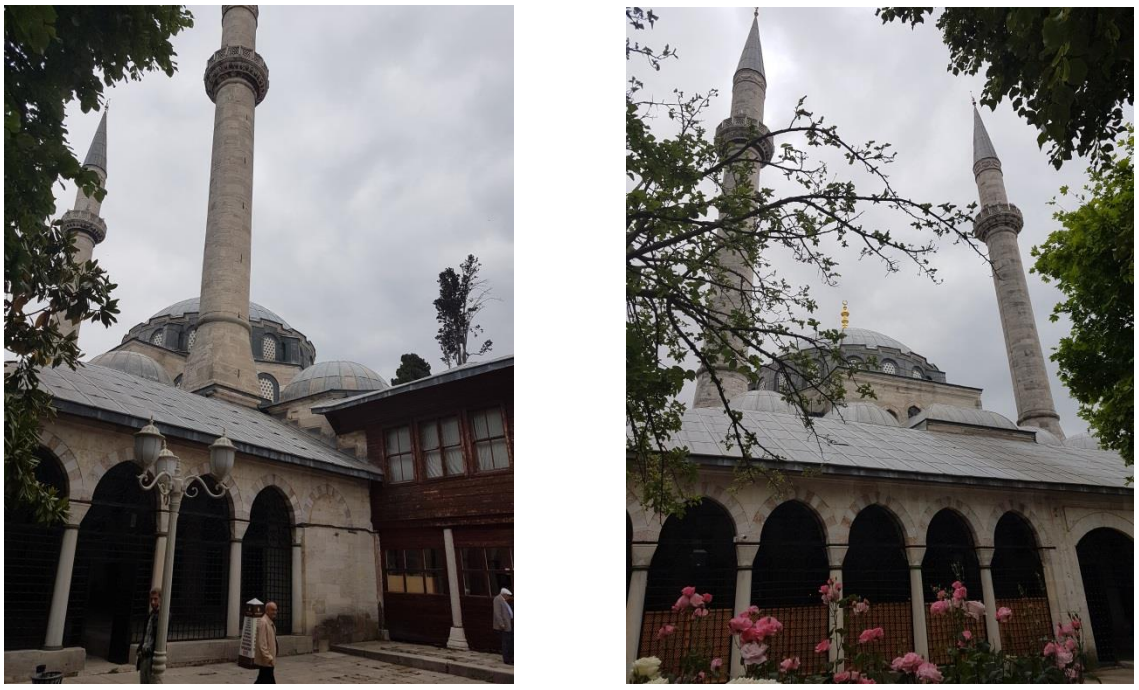
Şekil 3.1 Atik Valide Külliyesi genel görünümü (Vakıflar Arşivi)

İstanbul Üsküdar'da III. Murad'ın Annesi Nurbanu Valide Sultan tarafından 1570 – 1579 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye eski Valide, Atik Valide veya Valide-i Atik adları ile anılmaktadır.

Mimar Sinan'ın tasarlamış olduğu cami, medrese, tekke, sıbyan mektebi, darülhadis, darülkurra, imaret(aşhane, tabhane, kervansaray), darüşşifa ve hamamdan oluşan yapılar topluluğu Toptaşı semtinde ve Atik Valide mahallesinde, kuzeyi Çavuşderesi vadisine doğru alçalan çevreye hakim bir yamaç üzerine kademeli olarak yerleştirilmiştir (Fayda, Mustafa: 68).

Üsküdar Atik Valide Külliyesinde cami ve medrese ile belirlenen merkezi aksın, doğu ve batısına külliye yapıları iki ayrı blok halinde yerleştirilmiştir (Kuban, Doğan: 59).

Külliyenin merkezini oluşturan cami – medrese grubu külliyenin ortasında yer almaktadır. Caminin kuzeyinde şadırvan avlusu, avlunun yanında daha alçakta kalan medrese bulunmaktadır. Caminin güney yönünde zamanla bir hazire oluşmuştur. Batı yönünde ve Kartal Baba caddesinin diğer yakasında, birbirlerine birleşik olan fakat kendi içlerinde bağımsız birimler oluşturan darülkurra, darülhadis, darüşşifa ile aşhane, tabhane ve kervansarayı içine alan imaret bulunmaktadır. Yapı adasını kuzeyde Helvacı Ali, güneyde imaretin sokakları, batıda da Toptaşı caddesi çevrelemektedir. Adanın doğu kanadına, Kartal Baba caddesine paralel uzanan darülhadis ile bu yapının güney ucuna bitişen darülkurra, arka kısımda daha alçakta kalan batı kesimine de imaret ile darüşşifa yerleştirilmiştir. Bu binaların kuzeybatısında Toptaşı caddesinin arkasında hamam, cami medrese grubunun güneyinde ve Çinili Cami sokağının öbür yakasında sıbyan mektebi, doğudaki Tekkeönü sokağının üzerinde ise tekke müstakil yapılar olarak yükselmektedir (Edhem, H: 72).

Şekil 3.2 Atik Valide Cami genel görünümü (Mayıs, 2018)

Cami, medrese, tekke, imaret ve darüşşifanın duvarları kesme küfeki taşıdır. Sıbyan mektebi, darülkurra, kervansaray ve hamamda ise bir sıra taş bir sıra tuğla almaşık duvar tekniği kullanılmıştır. Duvarların yanı sıra diğer taşıyıcılardan payeler de kesme küfeki taşı ile örülmüş, sütunlar ve sütun başlıkları beyaz mermerden yapılmıştır.

Üst yapıyı oluşturan kubbe ve tonozlarda örgü malzemesi olarak tuğla kullanılmış ve kurşunla kaplanmıştır (Fayda, Mustafa: 68).

Pencereler klasik Osmanlı üslubundaki düzene uygun olarak iki sıra, caminin bazı duvarlarında ise üç sıra halinde düzenlenmiştir. Alttaki pencereler dikdörtgen açıklıklı beyaz mermer söveler ve lokmalı demir parmaklıklarla, üstteki pencereler sivri kemerli açıklıklar ve çift duvarlı revzenlerle donatılmıştır. Caminin son cemaat yeri revağında görülen mukarnaslı başlıklar dışında külliyedeki bütün sütun başlıkları baklavalı türdendir. Tekke revağındaki kırık kaş kemerler hariç bütün kemerler sivri kemerdir. Kapı sövelerinde, şadırvan haznelerinde yapı malzemesi olarak beyaz mermer tercih edilmiştir (Kuban, Doğan: 59-60).

Şekil 3.3 Atik Valide Külliyesi şadırvanı (Mayıs, 2018)

Şekil 3.4 Atik Valide Külliyesi Medresesi ve avlusu (Mayıs, 2018)

Şekil 3.5 Üsküdar Merkez Külliyelerin Vaziyet Planı (Üsküdar Belediyesi, 2018)

BÖLÜM 4 MİHRİMAH SULTAN KÜLLİYESİ

Şekil 4.1 Mihrimah Sultan Külliyesi Konumu (Vakıflar Arşivi, 1990)

4.1 Külliyenin Genel Tanımı

4.1.1 Tarihçe ve Konumu

Mihrimah Sultan Külliyesi Üsküdar Meydanı'nda 1540 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. 1547 (H.954) yılında külliyenin inşası tamamlanmıştır. Mihrimah Sultan Külliyesi cami, medrese, sıbyan mektebi, hazire, han ve çeşme yapılarından oluşur (Orman, İsmail: 40).

Mihrimah Sultan Külliyesi, İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Üsküdar sahilinde meydana cepheli Üsküdar İskelesinin ve 3. Ahmed Çeşmesinin karşısındadır. Sultan Tepesinin eteğinde yer alan külliyede yapılar arazi topografyası sebebiyle kuzey ve güney aksında dağınık olarak inşa edilmiştir (Orman, İsmail: 40).

Külliyenin merkezinde bulunan cami ve medrese önündeki sahil yolundan yaklaşık 2 metre yükseklikteki geniş dış avlu içinde olup bugün mevcut olmayan han

yapıların kuzey yönündü cadde kısmında yer almaktaydı. Sıbyan mektebi ve çifte hamam ise güney yönünde konumlanmıştır (Orman, İsmail: 40).

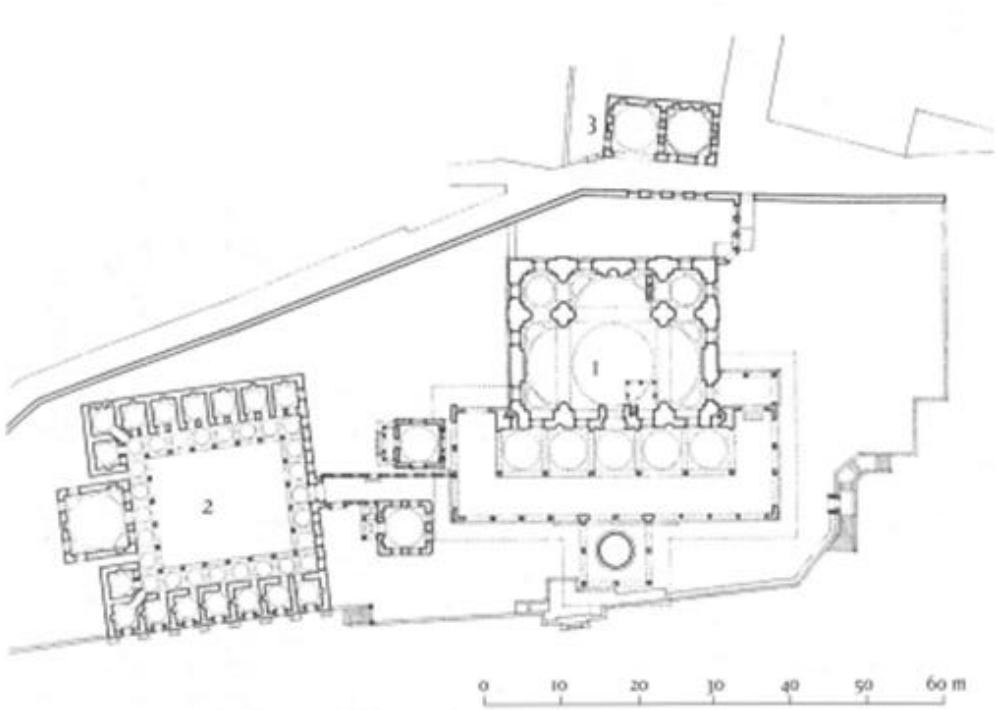
Cami, medrese ve hazirenin girişleri, yükseltilmiş ve ihata edilmiş avlu üzerinden sağlanmaktadır. Avluya iskelenin karşısından iki merdivenle çıkılır. Camiye sıbyan mektebinin bulunduğu Selman Ağa Sokağı'na açılan kapıdan ulaşılmaktadır (Şekil 4.2).

1576 (H.984) Sadrazam Rüstem Paşa'nın oğlu Osman Bey, öldürülmesi üzerine cami sağ minaresinin yanına defnedilmiştir. Haziresinde Kaptan-ı Derya Sinan Paşa ve Sadrazam İbrahim Ethem Paşa'nın kabirleri bulunur (Haskan, Mehmet Nermi: 261).

Bu avlunun ortasındaki şadırvan son cemaat mahali çatıları ile cami yönünden ilişkilendirilmiştir. Medresenin cami yönündeki avlu girişi dışında deniz cephesinden de sonradan açılmış bir girişi bulunmaktadır. Caminin dış revakları da bu dönem ilave edilmiştir (Kuran, Aptullah: 49).

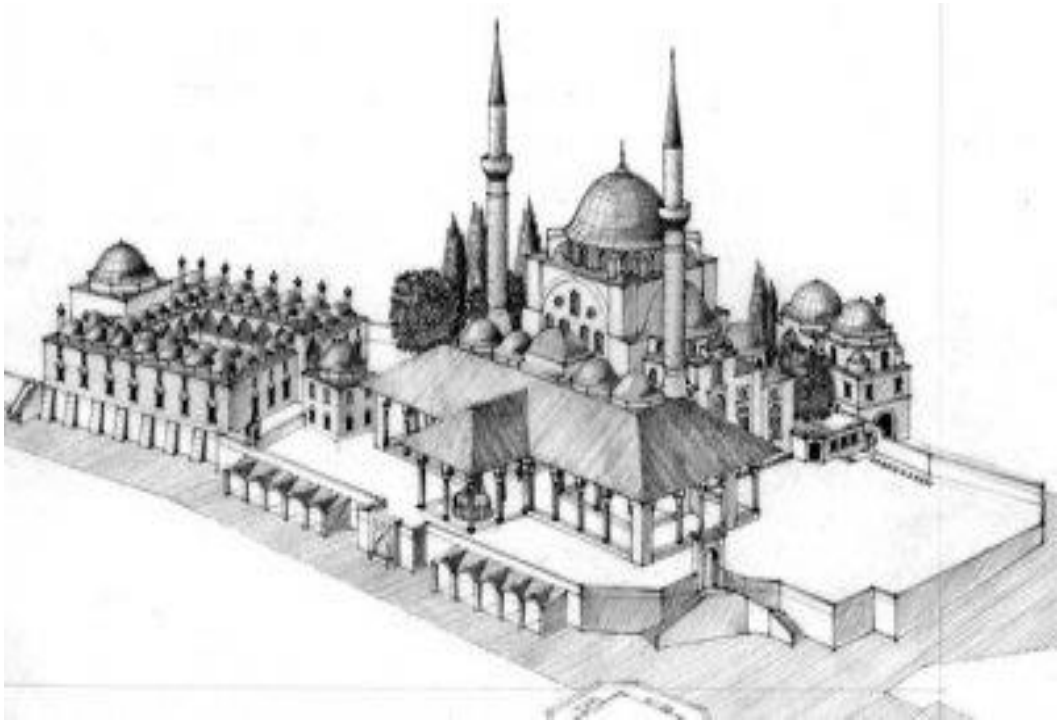
Şekil 4.2 Külliyenin Planı ve Üç Boyutlu Görünümü (Üsküdar Belediyesi)

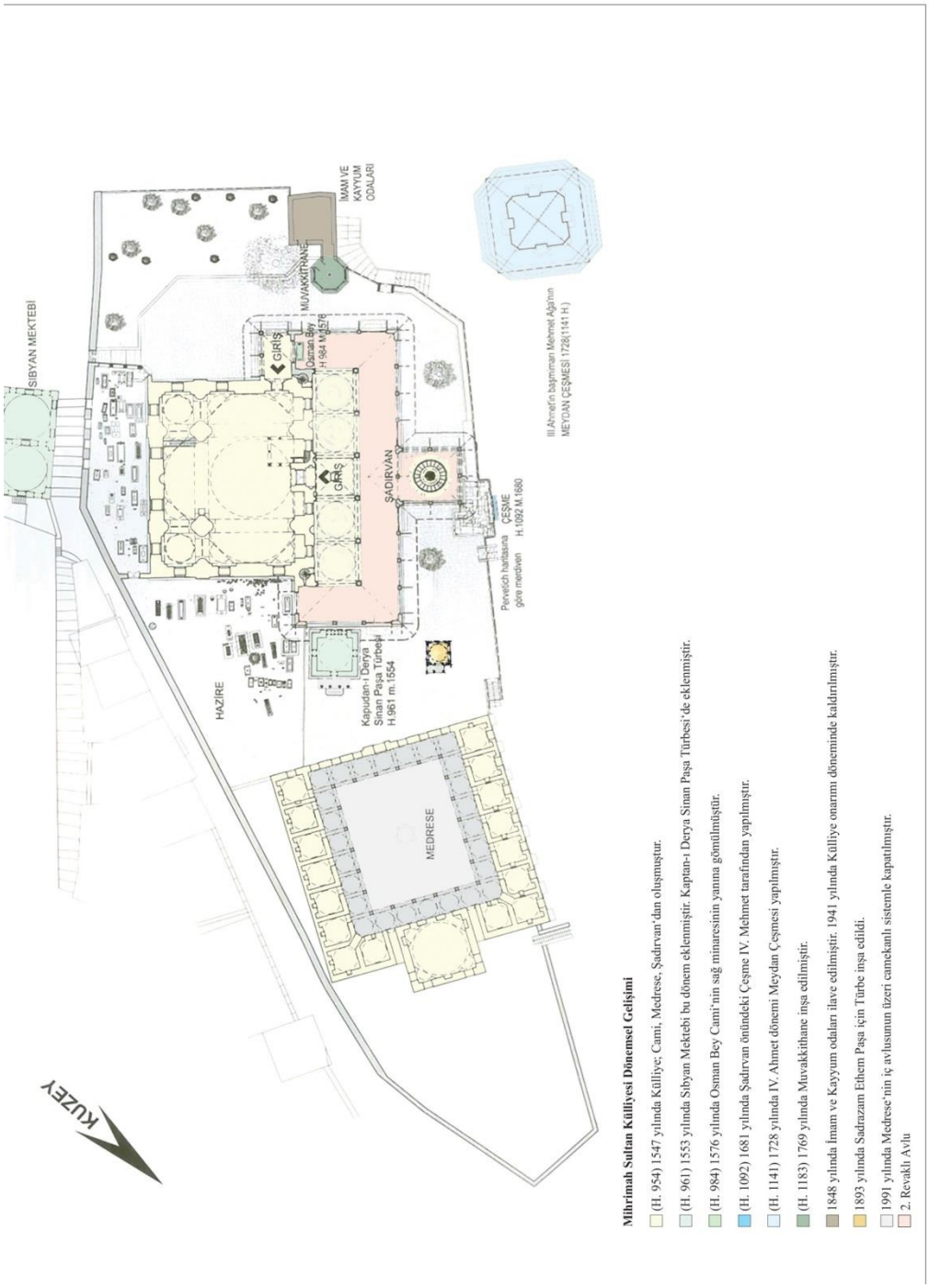
Mihrimah Sultan Külliyesi. Yerleşim planı.

1. Cami
2. Medrese
3. Sıbyan Mektebi

Şekil 4.3 Mihrimah Sultan Külliyesi Vaziyet Planı (Vakıflar Arşivi)

Şekil 4.4 Mihrimah Sultan Külliyesi Üç Boyutlu Çizimi (Gülru Necipoğlu)

Şekil 4.5 19. Yüzyıl sonu Mihrimah Sultan Külliyesi Planı (Ali Saim Ülgen)

4.2 Mihrimah Sultan Cami

4.2.1 Plan

Sinan'ın, Şehzade Camisi'yle aynı anda bitirdiği bu külliye, İstanbul fizyonomisinin Anadolu yakasındaki önemli öğelerinden biridir. Tek şerefeli iki minaresi, mukarnaslı mihrabı ve mermerden minberi klasik mimarinin en güçlü biçimlerini yansıtır (Haskan, Mehmet Nermi: 261).

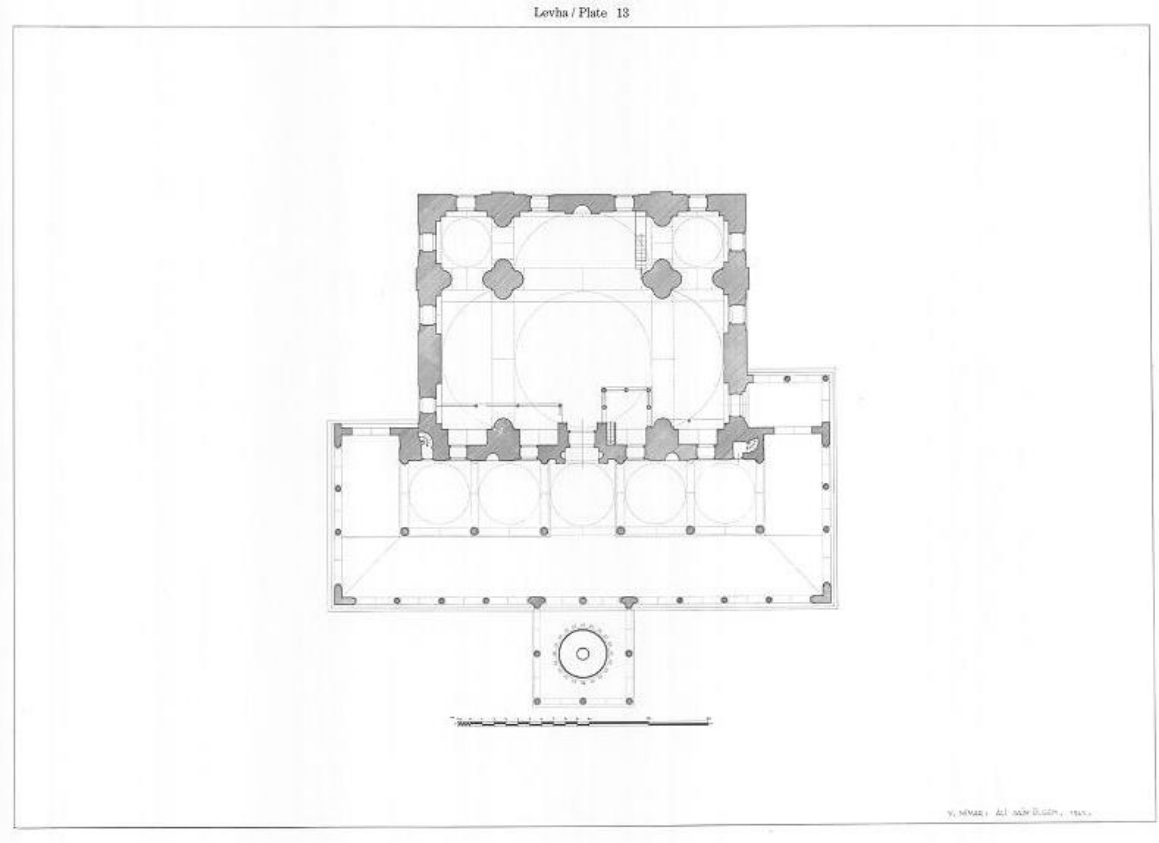
İskele Meydanına bakan yüksekçe bir teras üzerinde yer alan Mihrimah Sultan Camisi dikdörtgen planla kesme küfeki taşından yapılmıştır.

Giriş doğrudan, doğu, batı ve güney yönlerinde üç yarım kubbe ile çevrili ana kubbenin öttüğü ana mekana açılır. Kıble yönündeki (Güney) yarım kubbenin iki yanındaki küçük kubbeli mekanlarla caminin dikdörtgen planı tamamlanır (Aslanapa, 1988:24).

Mihrimah Sultan Külliyesinin ana binası olan Mihrimah Sultan Camisi merkezi kubbelidir. Merkezi kubbe on metre çapındadır. Mihrimah Sultan Camisinin ana kubbesi üç yönden yarım kubbelerle desteklenmiştir. Yarım kubbelerden oluşan harim kısmı ile beş kubbeli son cemaat yeri bulunmaktadır. Beş kubbeli son cemaat yeri sekiz sütuna oturmaktadır. Yapıyı üç yönden çeviren ikinci bir son cemaat yeri dikkat çeker. Bu kısmın daha sonradan eklendiği ileri sürülmektedir (Orman, İsmail: 41).

Harim kısmından dikkati çeken en önemli özellik ise Mimar Sinan'ın Şehzade Camisinde uyguladığı dört yarım kubbeli merkezi şemadan farkı bir tasarım uygulamış olmasıdır. Bununda sebebi külliyenin yerleştiği topografyasının dikkate alınmasıdır (Orman, İsmail: 40).

Mihrimah Sultan Camisinde taç kapıdan sonra ana kubbenin altına geçişle hemen mekanın kavranmasını sağlayan etki, Mimar Sinan'ın sonraki dönem yapılarında yoğunlaşacağı mekan araştırmalarının başlangıcı olarak görülebilir. Dıştaki şadırvanı da içine alan ahşap örtü sistemi ile kapatılan ikinci bir son cemaat yeri kuzey rüzgarlarına açık olan yapıda mekanı değerlendiren ve aynı zamanda önemli olan bu konumda caminin her vakit yoğun cemaate sahip olması için iyi bir çözümdür. Böylece Mimar Sinan iyi bir şehircilik örneği göstererek bu önemli merkezde kıyı ve denizle olağan üstü bir yerleşim bağı kurmuştur (Aslanapa, Oktay: 24-27).

Şekil 4.6 Mihrimah Sultan Cami Genel Planı (Ali Saim Ülgen)

4.2.2 Cephe Özellikleri

Şekil 4.7 Mihrimah Sultan Cami Ana Giriş Cephesi (Kasım, 2017)

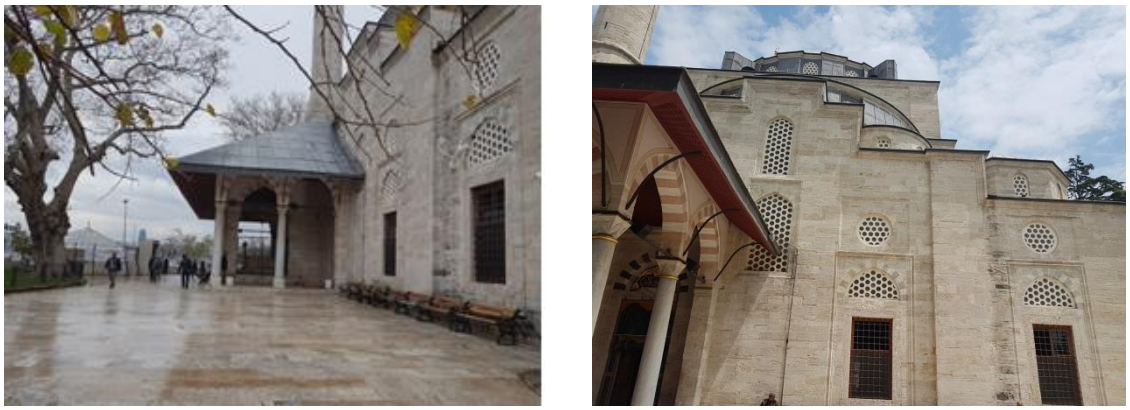
Cephelerde birim eleman pençe öğesidir. Üç kısımlı olup altta dikdörtgen pencere üstünde sivri kemerli dışlık pencere şeklinde olup en üst kısmında dairesel pencere ile bitmektedir. Cephelerde kesme küfeki taşı kullanılmıştır. Dış cepheler kubbe pencerelerini kapatmayacak şekilde kademeli silme hat parapetleri ile kademelendirilmiştir (Şekil 4.8).

Güney cephesinde altta üç sıra dikdörtgen mermer söveli ahşap pencere vardır. Bu pencereler lokmalı madeni parmaklıklıdır. Bu ahşap pencerelerin üstleri sivri kemerli dışta filgözü dışlıklı iç kısımda ise revzenlidir. Üst kısımda yuvarlak filgözü pencereler vardır. Mihrabın üstünde dikdörtgen sivri kemerli dışlıklı büyük pencere mevcuttur (Şekil 4.9)

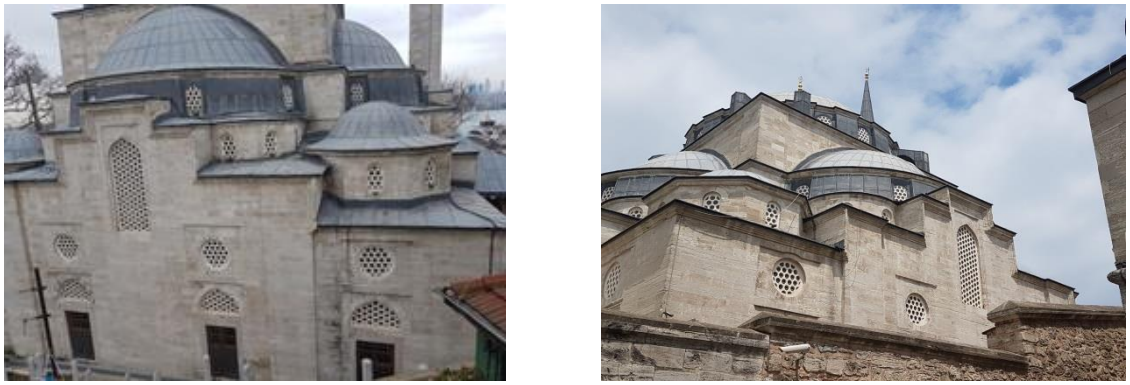
Girişteki çifte revak ve portalin tam karşısına revak dışına yerleştirilen çeşme, doğrudan ana mekana girişi dengeler. Bu avlunun ortasındaki şadırvan son cemaat mahali çatıları ile cami yönünden ilişkilendirilmiştir (Orman, İsmail: 41).

Caminin ana giriş cephesinde son cemaat kubbeleri üstünde dört tane ikisi sivri kemerli ikisi yuvarlak dışlık pencere mevcuttur. Üst sırada ise yuvarlak, sivri kemerli dikdörtgen ve tekrar yuvarlak olmak üzere üç tane dışlık pencere mevcuttur. Deniz tarafından bakıldığında cami minarelerinin son cemaat mahalli kubbelerinin arkasından, caminin iki yarım kubbesinin yanından batı ve doğu cephelerinden yükseldiği görülür (Şekil 4.7).

Yalnız caminin son cemaat yeri kubbelerinden yukarıya yükselen taş cephesi keskin köşeleri ve dışarıya akseden kemer profili ile sert ve kapalı bir etki bırakıyor. Altta beş yuvarlak pencere, üstte iki yuvarlak pencere arasında bir sivri kemerli pencere ve bunların geometrik alçı şebekeleri ile bu taş duvar yumuşatılmak istenmişse de sertlik giderilememiştir (Aslanapa, Oktay:214-220).

Şekil 4.8 Mihrimah Sultan Cami batı cephesi (Kasım, 2017)

Şekil 4.9 Mihrimah Sultan Cami güney cephesi görünümü (Ekim, 2017)

4.2.3 Mimari Öğeler

4.2.3.1 Minare

Mihrimah Sultan Cami tek şerefeli iki minareye sahiptir. Cami'nin minaresinin kapı kısımları son cemaat bölümünün olduğu yerde bulunmaktadır. Minare kesme taştan yapılmış kurşun külahlıdır (Şekil 4.10). Şerefenin alt kısmında çok özenli mukarnas işçiliği mevcuttur. Sultan camilerine özgü olan çifte minaresi de yapının görünümü bakımından ağırlığını artıran unsurlardandır (Orman, İsmail:40).

Kaideleri üzerinde Türk üçgenleri kullanılarak yükselen şerefeye sahip olan minarelerde Mimar Sinan'ın tarzının sonraki dönemlerde bu yapılarda olan ağır kulesel proporsiyonlardan daha farklı proporsiyonlara sahip olacağını gösterir (Orman, İsmail: 41).

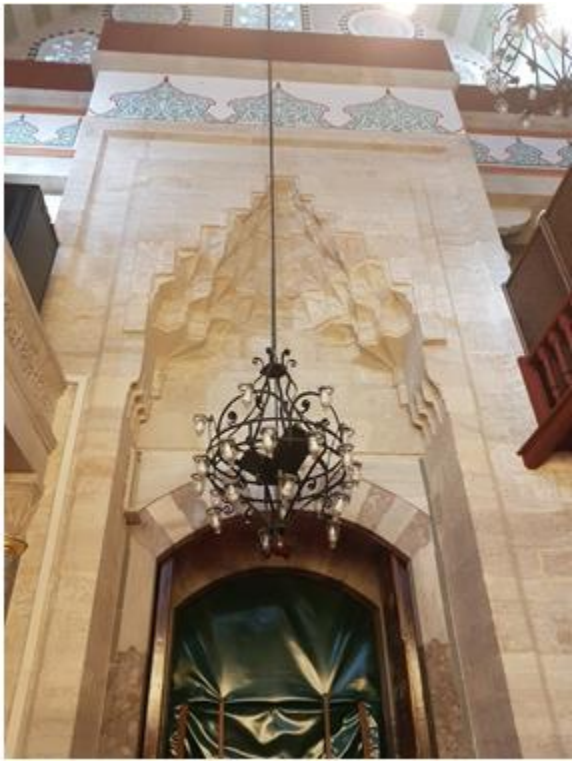
Şekil 4.10 Mihrimah Sultan Camisi minarelerinin farklı açılardan görünümleri (Ekim, 2017)

4.2.3.2 Kapı

Üsküdar Mihrimah Sultan Camisi'nin mukarnaslı taç kapısı mermerden yapılmıştır. Taç Kapısı küfeki taşından olup mukarnaslı kavsaranın üst bölümünün iki yanında rozet motifleri mevcuttur (Şekil 4.11). Taç kapı girintisinin iki yanında, kum saati şeklinde sütunceler mevcuttur. Mukarnas kavsara kısmının hemen altında caminin kitabesi yer alır (Haskan, Mehmet Mermi: 263).

Şekil 4.11 Caminin Taç Kapısının dış görünümü (Kasım,2017)

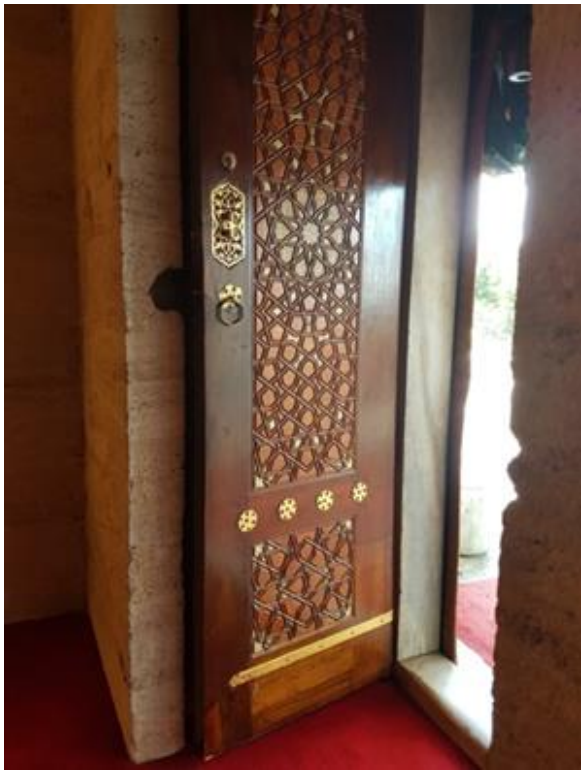
Şekil 4.12 Caminin Taç kapısının içten görünümü

Mihrimah Sultan Camisinin Taç kapısı 16. yüzyılda çok görülen cinsten, kündekâri tekniğindendir (Haskan, Mehmet Mermi: 264).

Mihrimah Sultan Caminin iki kanatta oluşan Kündekari tekniği ile yapılmış Taç kapısı kemik, fildişi ve abanoz ile kakmalıdır (Şekil 4.13). Üst kısmındaki aynasında Kelime-i Tevhid mevcuttur (Şekil 4.11). Orta ayna kısmında bulunan yıldızlı yarım küre biçiminde bezeme amacı ile yapılan kabartma süs ögeleri fildişi kakma tekniği ile yapılmıştır (Konyalı İbrahim Hakkı: 220).

Kabaralı orta bölümün üst kısmına ve alt kısmına dörder tane kapı binisinin üzerine üç tane metal üstüne fildişi rozetler yerleştirilmiştir (Şekil 4.14).

Mihrimah Sultan Camisinin kapılarının alt bölümlerindeki ve orta bölümlerindeki motifler aynıdır. Kündekari kapı ve kepenklerde kuşaklar mevcuttur. Kündekari kepenklerde noktalı filatolar vardır. Sedef yapımı uygulanmıştır (Şekil 4.14).

Şekil 4.13 Mihrimah Sultan Külliyesi Taç Kapısının kündekari işçiliği (Kasım, 2017)

Şekil 4.14 Taç kapıdaki filatolar ve sedeflerin görünüşü (Kasım, 2017)

4.2.3.3 Pencere

Pencere kanatları üç kısımlı olup kündekari tekniği ile yapılmıştır. Pencerelerin alt kısımları çift kanatlıdır. Pencerelerde bulunan lokmalı madeni parmaklıklar tek parçadır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 Pencere kanatları ve pencerelerin görünümü (Kasım, 2017)

4.2.3.4 Şadırvan

Şadırvan son cemaat mahallinin ön kısmında bulunup iki yüzlü, yirmi muslukludur.

Şadırvan şebekesinin göbek kısmında altıgen ışınlı küçük yıldızlar görülmektedir. Sekiz sütunun çevrelediği şadırvanda beş sütun şadırvan bölümünün diğer üç sütun son cemaat mahallinin ve şadırvanın ortak sütunlarıdır (Haskan, Mehmet Mermi: 262).

Kurşun kaplamalı saçak çatı örtüsü şadırvan kısmının üzerini örtmektedir (Şekil 4.16).

Şadırvanın şebekelerinin üzerinde zambak kabartma motifi vardır. Bu motif şadırvanın çevresini kuşak gibi sarmaktadır (Şekil 4.17).

Şekil 4.16 Şadırvanın genel ve çatı örtüsünün görünümü (Ekim, 2017)

Şekil 4.17 Şadırvanın genel ve çatı örtüsünün görünümü (Ekim, 2017)

4.2.3.5 Mihrap

İç mekânda yer alan beyaz marmara mermerinden olan mihrap, mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir (Şekil 4.18). Kaval silmelerle dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınan mihrabın, köşelerinde kum saati motifleri yer alır (Şekil 4.19).

Şekil 4.18 Mihrabın taş işçiliğinin detay görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 4.19 Mihrabın görünümü (Kasım, 2017)

4.2.3.6 Minber

Minber som mermerden yapılmıştır. Mihrabın sağ yönünde mihrap duvarına bitişiktir. Şebeke kısmında ve aynasında on iki kenarlı yıldızların ve iç içe daireler halinde geometrik bir örnekle işlenmiştir (Şekil 4.22). Minberin külah kısmı ahşaptır (Şekil 4.20). Bu külahı taşıyan direkler somakidendir (Şekil 4.23). Külahın üstünde bir tane alem mevcuttur. Minberin zarif kapısının üzerindeki kitabede Kelime-i Tevhid yazılıdır (Haskan, Mehmet Mermi: 264).

Mukarnaslı bir bordür, onun üzerinde de taç kornişler bulunur (Şekil 4.20).

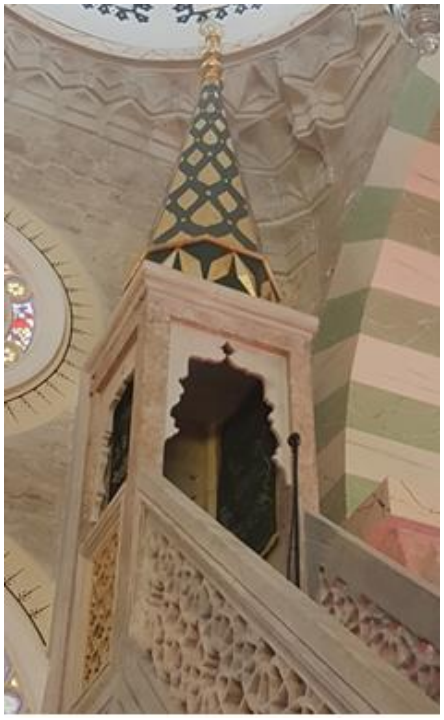
Şekil 4.20 - 4.21 Mihrimah Sultan Cami minberinin farklı açılardan görünüşü (Kasım, 2017)

Şekil 4.22 Mihrimah Sultan Cami minberinin detayı (Kasım, 2017)

Şekil 4.23 Minberin merdiven basamaklarındaki zambak detayı (Kasım, 2017)

Şekil 4.24 Minberin külah kısmı görünümü (Kasım, 2017)

4.2.3.7 Hünkar Mahfili

Hünkar Mahfili, giriş bölümünün sağ kısmında sekiz adet porfir sütunun üzerine oturmuş olan geometrik şebekelere sahip korkuluklarla çevrelenmiştir. Dışa çıkıntılı olup beyaz mermerden altıgen yıldızlı motifli korkuluğu bulunmaktadır.

Günümüzde hünkar mahfili müezzinlerin kullanımındadır.

Şekil 4.25 Mihrimah Sultan Cami Hünkar Mahfili (Kasım, 2017)

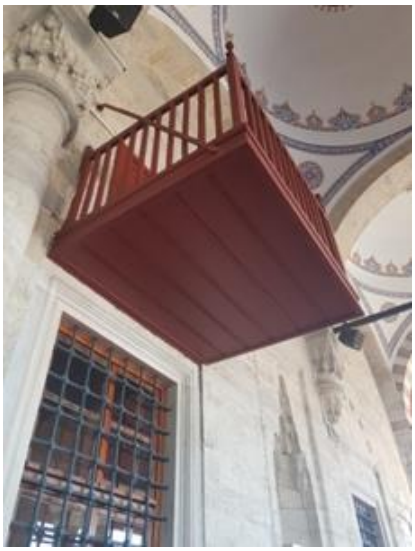
4.2.3.8 Mükebbire

Mükebbire, büyük camilerde müezzinlerin, son cemaat yerlerinde namaz kılan halka, imamın tekbirlerini tekrar etmek üzere bulundukları çıkıntılı balkonlara verilen addır (Türk Dil Kurumu).

Mükebbire son cemaat bölümünün sağ tarafında bulunmaktadır. Taç Kapısının sağ yan kısmında olup son cemaat yerindeki pencerenin hemen üstündedir (Şekil 4.27). Ahşap malzemeden yapılmış olan mükebbire'nin kapısı Hünkar mahfiline açılmaktadır (Şekil 4.26). Bu mükebbirenin kapısının sonradan açıldığı ve yapıya göre çok sade olması sonradan yapıldığını düşündürmektedir (Haskan, Mehmet Nermi: 264).

Şekil 4.26 Mükebbirenin cami içinden ve dışından görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 4.27 Mükebbirenin dışardan balkon kısmı (Kasım, 2017)

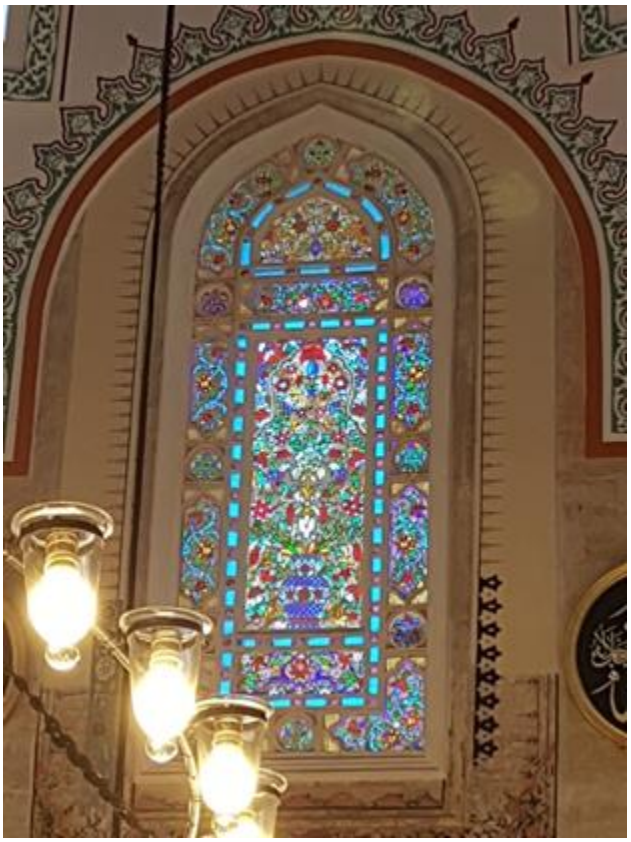
4.2.4 Bezeme

4.2.4.1 İçlik - Dışlık

Mihrimah Sultan camisinin alt ve üst kat pencerelerinin üzerindeki alınlıklarda renkli camlarla süslenmiş girift desenler içeren alçı şebekeler yer alır. Bu renkli camlardan içeri süzülen ışık, iç mekânı renk cümbüşüne çevirirken, Farsça'da "güneş ile ay" anlamına gelen Mihrimah'ın ismini görsel olarak çağrıştırır (Şekil 4.28). Bu bezeme türü her yerde karşımıza o dönemde çıkmamaktadır. Bu da Mihrimah Sultan Caminin değeri ve önemini ortaya koymaktadır (Orman, İsmail:42).

Bu yapıda olan örnekler 16. yüzyıldan kalan orijinal örneklerin başlıcaları arasında sayılırlar. Kırmızı, sarı, yeşil, mavi ve beyaz şeffaf camlardan meydana getirilen rumîli ve hataili bezeme klasik Osmanlı dönemi için önemli ve karakteristiktir (Öz, Tahsin: 47).

Mihrimah Sultan caminin dışlık pencereleri fil gözündendir (Şekil 4.30).

Şekil 4.28 İçlik pencere (Kasım, 2017)

Şekil 4.29 Cami içindeki içlik pencerelere örnekler (Kasım, 2017)

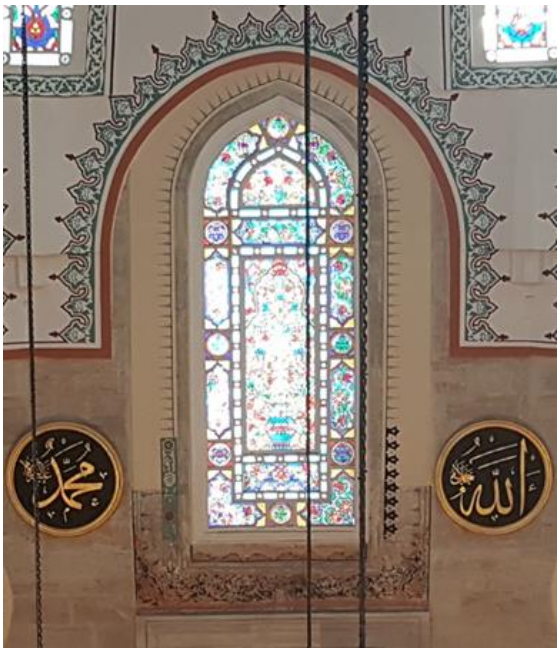
Şekil 4.30 Cami dış cephesinden dışlık pencere örnekleri (Kasım, 2017)

4.2.4.2 Kalemişi

Kubbelerde yoğunlaşan hatlarda Allah'ın 99 güzel isminden (Esmâü'l-Hüsnâ) bazı örnekler yer alır. Beden duvarındaki ve kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerdeki rozetlerde kutsiyeti olan, standartlaşmış sekiz isim yazılmıştır. "Allah", "Muhammed", "Ebu Bekir", "Ömer", "Osman", "Ali", "Hasan" ve "Hüseyin" (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 Cami ana kubbesinin kalem işi (Aralık, 2017)

Şekil 4.32 Cami içerisinde bulunan içlik pencere kenarındaki farklı dönemleri yansıtan kalem işi örnekleri (Kasım, 2017)

Şekil 4.33 Fil ayaklarındaki kalemişi (Kasım, 2017)

Şekil 4.34 Pandantif (Küresel üçgen) Kalemişi

Şekil 4.35 Ana Kubbe Kalemişi (Aralık, 2017)

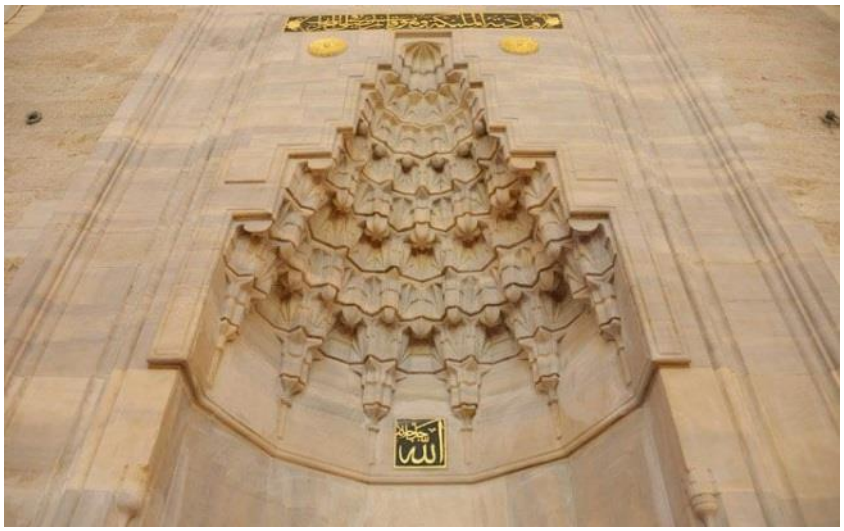

Şekil 4.36 Kısmi Kubbe ve Yarım Kubbe Kalemişi

4.2.4.3 Taş İşçiliği

Taş işçiliği Mihrimah Sultan camisinde Taç kapısında, Şadırvan, Hünkar mahfilinde, Minberde kullanılmıştır. Cümle kapısının iki yanındaki mihrapçelerdeki kum saati motifleri kapıyı hareketlendirmiştir. Taç kapısının üstündeki kavsaranın iki yanında dairesel iki rozet bulunmaktadır. Ayrıca, şadırvandaki geometrik şebekeler ve bunların üstündeki kabartma palmetli friz de taş süsleme ve işçiliği bakımından önemli ve ilginçtir (Şekil 4.16). Camideki taş işçiliğinin en seçkin örneği, geometrik mermer şebekelerin cömertçe kullanılması ile hafif bir görünüm kazanan minberdir (Şekil 4.21 - 4.23). Hünkar Mahfilinin mermer korkulukları da itinalı taş işçiliği örneklerindendir (Şekil 4.38).

Caminin Taç kapısı üstündeki mukarnaslar da taş işçiliğinin göze çarpan örneklerindendir (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 Cami Taç kapısı taş işçiliği (Mart, 2018)

Şekil 4.38 Hünkar Mahfili korkulukları taş işçiliği (Mart, 2018)

4.2.4.4 Ahşap İşçiliği

Kaliteli Ahşap işçiliği; Kapılarda, pencere kapaklarında, tavanda ve vaaz kürsüsünde görülmektedir. Yapıda 16. yüzyılda veya öncesinde Osmanlı sanatında benzerine rastlamadığımız cinsten bir bezeme örneğini müezzin mahfilli döşemesi altındaki Edirnekari tavanda görmekteyiz (Şekil 4.39). Pencere kanatlarının bu yüzyılda çok görülen cinsten, kündekâri tekniğinde, yıldızlı geometrik bezemeli olmasına karşılık, ana kapıda, klasik Osmanlı sanatında müstesna bir eser buluruz (Şekil 4.40). Cami içindeki kapılar alışılmış şekilde üç aynalıdır. Bunlardan üsttekinde yazı, orta ve alttakilerde ise kündekârî tekniğinde geometrik bezemeler vardır. Yıldızlı bezemenin oluşturduğu küçük geometrik levhalardan bazıları fildişindendir. Maden olmasına alışılmış rozetler ise yine bu yapıda fildişindendir (Haskan, Mehmet Mermi: 264).

Şekil 4.39 Edirnekari tavanda Ahşap İşçiliği (Kasım, 2017)

Şekil 4.40 Taç kapıda Ahşap İşçiliği (Kasım, 2017)

Serenlerde ve alt üst başlıklarda farklı cinsten ağaçla kakma olarak Rumili bezeme bulunmaktadır.

Serenleri rumi ve kıvrık dallardan oyma süslemeli kapı ve pencere kanatları kündekari (parçalı) teknikte, geometrik yıldız ve altıgenlerden meydana gelmiş, sedef kakmalarla zenginleştirilmiştir.

Vaaz kürsüsü ağaç işçiliğinin güzel eserlerinden olup geometrik geçmeler yer yer fildişi, sedef kakmalarla zenginleştirilmiştir (Şekil 4.42).

Şekil 4.41 Eski Vaaz Kürsüsünde ahşap işçiliği (Mart, 2018) Şekil 4.42 Yeni Vaaz Kürsüsünde ahşap işçiliği

4.2.4.5 Mukarnas

Mihrimah Sultan Camisinde mukarnas tekniği özellikle; Son cemaat revağında, sütun başlıklarında, cümle kapısında, merkezi kubbede kullanılmıştır.

Son cemaat revağında mukarnas başlıklı mermer sütunlar vardır (Şekil 4.44). Mukarnas sanatı merkezi kubbede de uygulanmıştır. Minberin zarif kapısının üzerinde mukarnaslı bir bordür vardır. Mukarnas kavsaralı cümle kapısı kaval silme kuşaklarıyla dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır (Şekil 4.43).

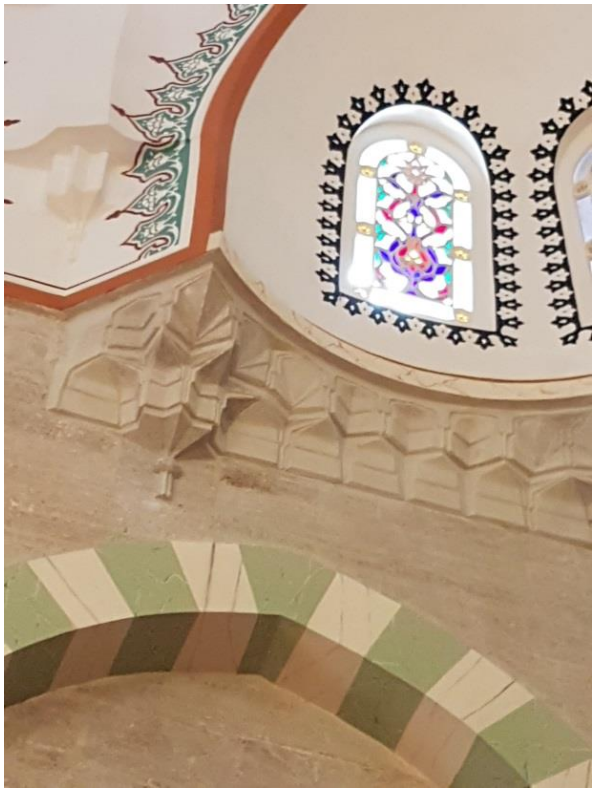
Kaliteli taş işçiliği, mukarnaslı ve baklavalı klasik sütun başlıklarında ve paye başlıklarında karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4.42). Mukarnas, ayrıca hiç aşırıya kaçılmadan, üst yapıya geçiş bölgesinde de yer yer kullanılmıştır (Şekil 4.45).

Şekil 4.43 Cami Cümle kapısında (Kasım, 2017)

Şekil 4.44 Son Cemaat yeri sütun başlarında (Kasım, 2017)

Şekil 4.45 Mihrimah Sultan Camisinde Üst Örtüye geçişte tromplarda mukarnas (Kasım, 2017)

Şekil 4.46 – 4.47 Mihrimah Sultan Cami girişindeki nişlerin mukarnaslı yarım kubbesi (Kasım, 2017)

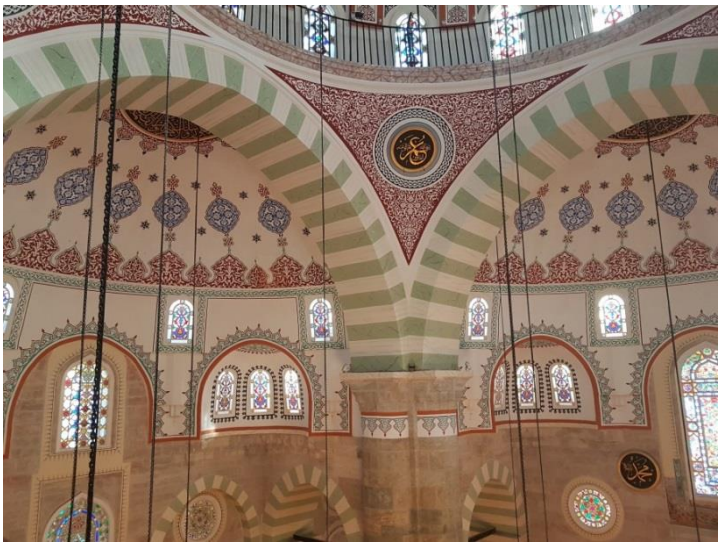
4.2.5 Yapım Teknikleri

4.2.5.1 Taşıyıcılar

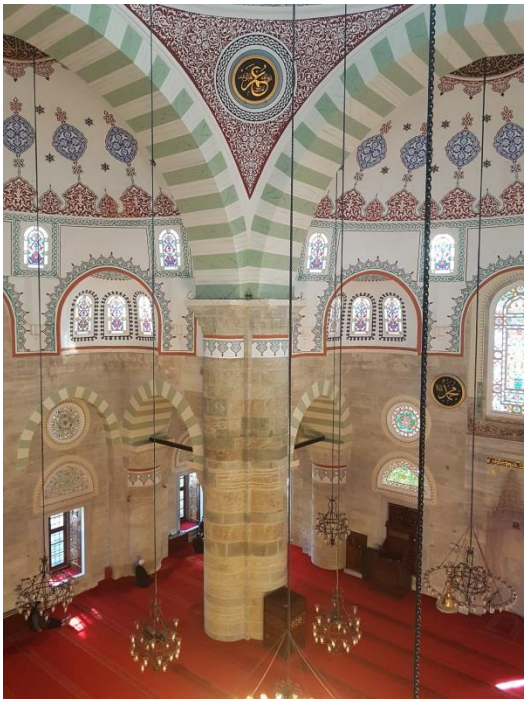
Mihrimah Sultan Camisi'nde duvarlar arkaik denecek kadar kütleselse de iç revakı, üç yandan saran dış revakın eğik çatısı ile kubbeyle duvarlar arasındaki geçiş hacimleri, kubbenin ana görsel öğe olarak öne çıkmasını sağlar.

Mihrimah Sultan Camisi'nde merkezi kubbe ve yarım kubbeler yonca planlı payeler ve duvarlara basan sivri kemerlerle taşınmaktadır. Caminin ana kubbesi dört kemer ve dört fil ayağı üzerine oturtulmuştur. İki fil ayağı yonca yaprağı şeklindedir. İki fil ayağı da perde duvara dayanmıştır (Orman, İsmail: 41).

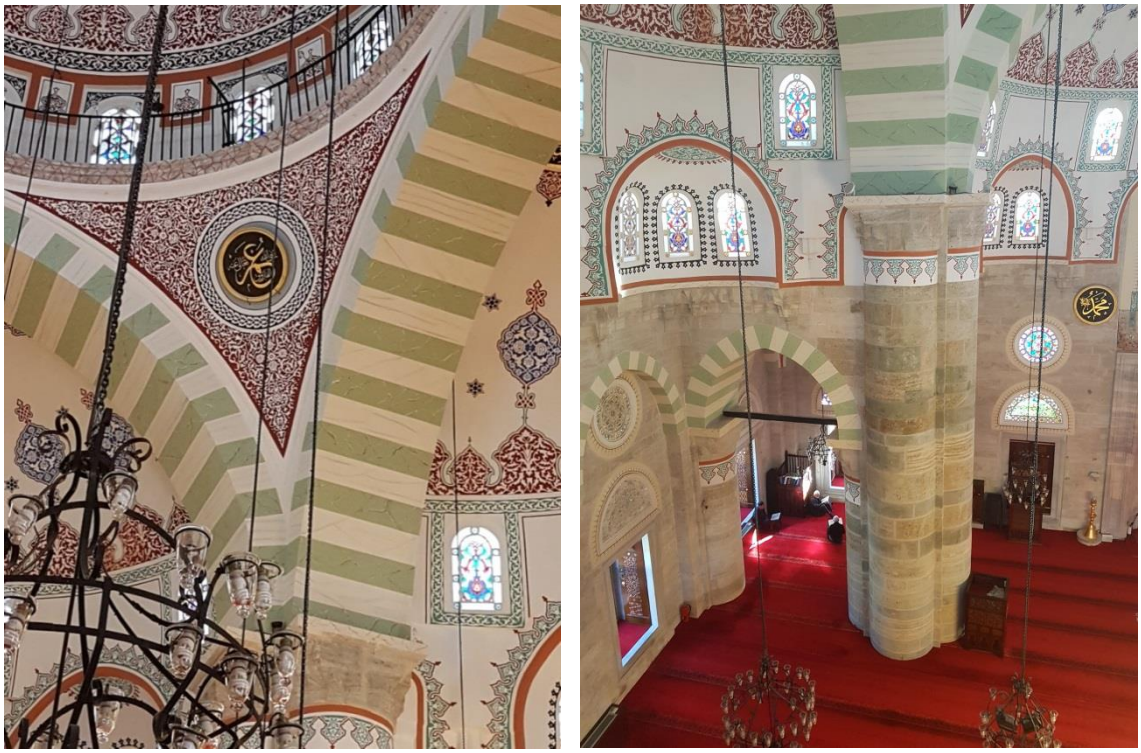
Son cemaat yerinde ince sütunlar ve kemerlerle düz meyilli çatı ve çıtalı ahşap tavanla saçak vari çeviren sundurma çatı çıkıntı yaparak şadırvanı da içine almaktadır.

Şekil 4.48 Mihrimah Sultan Cami kemerleri (Aralık, 2017)

Şekil 4.49 Taşıyıcı fil ayakları (Aralık, 2017)

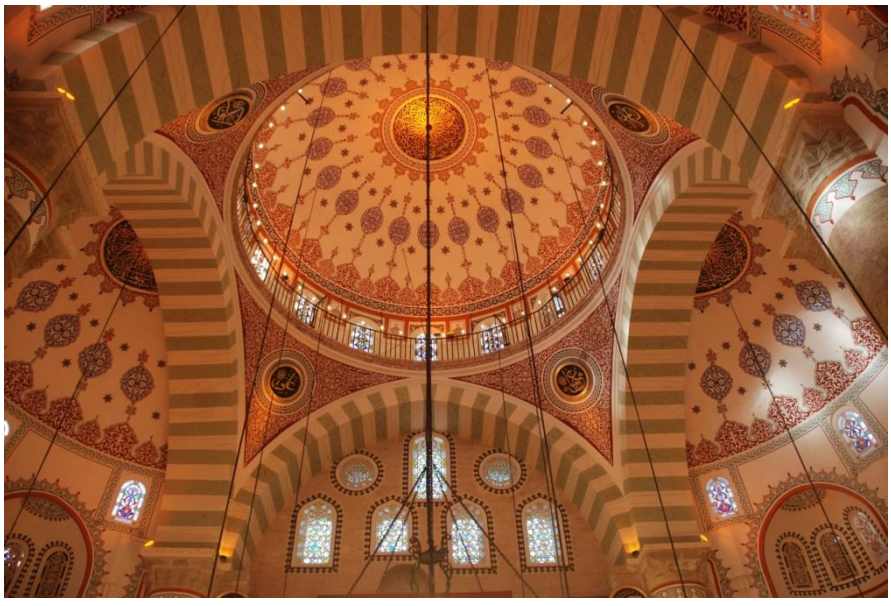
Şekil 4.50 Mihrimah Sultan Cami taşıyıcı fil ayakları ve kemerler (Aralık, 2017)

4.2.5.2 Üst Örtü ve Örtü Öğeleri

Mihrimah Sultan Camisi'nin planı dikdörtgen olup merkezi kubbe, mihrap tarafından ve iki yandan birer yarım kubbe ile yonca yaprağı şeklinde inşa edilmiştir. Merkezi kubbenin yan iitme gücü arkası doldurulan pandantiflerle sağlanır. Caminin kubbesi 11,40 metre çapında 24,20 metre yüksekliğindedir.

Kubbeler duvar kalınlığının üzerindeki yatay bölümden yükselir. Yatay bölüme bağlı bir eğri yaratarak kubbenin daha alçak algılanmasına neden olur. Mihrimah Sultan Camisi'nde örtünün daha alçak bir etki bırakması yanı sıra köşeli yüzeylerle kubbe eğrilerinin birlikte kullanılması daha ağır bir hava yaratır. Mihrimah Sultan Camisi'nde kubbenin kübik kaidesi ile tambur arasında pandantiflerin dışardan doldurulmasıyla elde edilen 90 derece açılı kütleler bulunur. Mihrimah Sultan Camisi'nde revak kubbecikleri de dahil olmak üzere on yedi kubbe vardır. Caminin çatı alanı küçüktür. Mihrimah Sultan Camisi'nde taş kübik kaide yapının alt bölümündeki prizmatik havayı taşır ve kubbeyle büyük bir karşıtlık oluşturur. Kübik kaideden dışarı taşan ve adeta ana kubbenin kaidesi gibi duran yarım kubbelerle ana kubbe, köşe kubbelerdeki eksedralardan çok daha fazla etki bırakır. Bu bıraktığı etki sebebiyle ana kubbe kadar yüksek bir etki bırakır (Orman, İsmail: 40).

Mihrimah Sultan Camisi'nin örtü sistemi, prizmatik yapı kütlesinin yarattığı etkiyle de hala erken Osmanlı camilerini anımsatır. Ayrıca ikincil kubbeler ana örtü sistemiyle bütünüyle kaynaşmış değildir.

Şekil 4.51 Mihrimah Sultan Cami üst örtü görünümü (Aralık, 2017)

Şekil 4.52 Mihrimah Sultan Cami örtü ögeleri (Aralık, 2017)

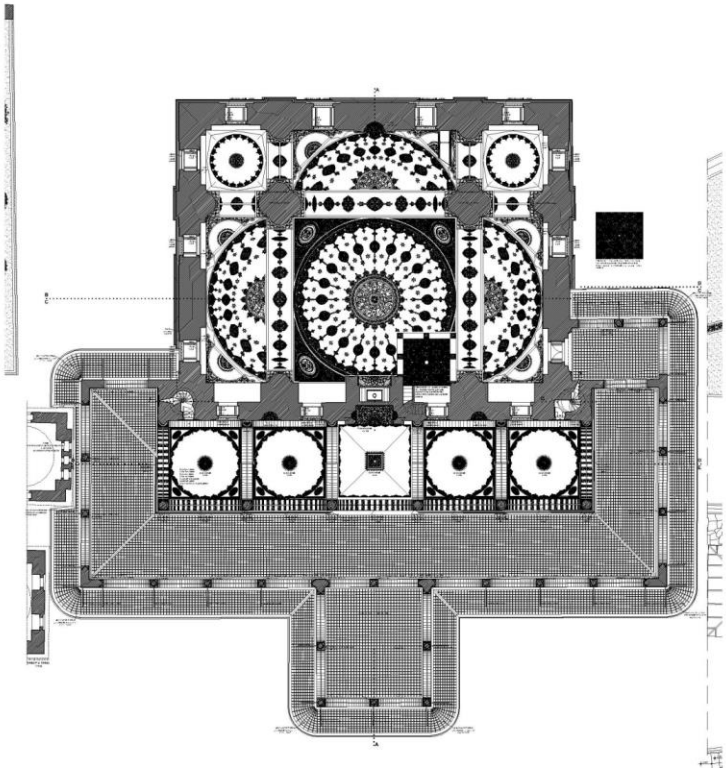
Mihrimah Sultan Camisi'nde Mimar Sinan'ın Şehzade Camisinde de uyguladığı gibi örtü ögelerinde orta kubbede pandantif bulunur (Şekil 3.67). Yarım kubbelerde ise mukarnas ile bezenmiş tromplar mevcuttur (Şekil3.59). Kubbe yükünün duvarlara aktarımında pandantif ve tromp geçiş öğesi olarak kullanılmıştır.

İç mekânda, merkezi kubbe mukarnas başlıklı ve yonca gövdeli fil ayaklarının desteklediği dört adet pandantif üzerine oturur. Yarım kubbelerin köşelerinde yer alan eksedralar, mukarnaslı dirseklere oturmaktadır. Köşelerde oluşan boşlukları ise küçük kubbeler örtmektedir.

Kubbelerde toprak ve çamur harç birleşimi üzerine kurşun kaplamadır.

Şekil 4.53 Mihrimah Sultan Külliyesi Üst Örtü genel görünümü (Ekim, 2017)

Şekil 4.54 Mihrimah Sultan Cami Üst Örtü Planı (Vakıflar Arşivi)

4.2.6 Bozulmalar

1722 (H.1134) yılında, civarda çıkan bir yangında, Pazar bölgesinin bazı bölümlerinin yanı sıra, bitişikteki küçük hamam ve külliyenin tabhanesi de zarar görmüştür.

1958 yılındaki onarımından önce cami ve külliye atıl durumda ve muhdes ekler mevcuttur (Şekil 4.56).

Dış revakların çatısı sökülmüş ve bu ekin zaten muhdes olduğu için yeniden yapılmaması düşünülmüş ama 1960 yılında açık kalan sütunların iklim şartlarından etkilenerek bozulmaya başladığı öne sürülmüş dış revak örtüsü yeniden aslına uygun şekilde inşa edilmiştir.

Külliyenin avlu duvarlarında yol kenarı ve deniz kenarına yakın olduğu için araba, vapur egzozları ve deniz kenarı olduğu için deniz tuzu, nem rutubetten dolayı cephe duvarları yosunlaşmış ve renk değiştirip siyahlaşmıştır. Caminin cepheleri de aynı durumdadır.

Şekil 4.55 Dış revak çatısı 1958 (Vakıflar Arşivi)

Şekil 4.56 1940-1950 ‘li yıllarda Mihrimah Sultan Cami üst örtü görünümü (Vakıflar Arşivi)

2008 yılı restorasyonu öncesi cephelerde ayrıntılı şekilde bakıldığında kurşun eteklerinin de çoğu yırtılıp, düşmüştür. Çatı örtüsü üzerinde yabani bitki oluşumu, kablo, aydınlatma armatürlerin ve ses aygıtlarının oluşturduğu görüntü kirliliği mevcut olduğu görülmüştür. Cami ana mekanı (sahını) örten kurşun örtüsü yer yer aşınmış ve özelliğini yitirmiş durumdadır (Şekil 4.57).

Şekil 4.57 Mihrimah Sultan Külliyesinin onarım öncesi cepheleri (Vakıflar Arşivi, 2008)

Son cemaat bölümünde yer alan ve çatının nem alması sonucu kısmen bozulup, düşen alçı mukarnas bezemeler ve kalem işleri özgünlüğünü kaybetmiştir. Son cemaat mahallinde tavan bezemelerinde eksik ve bozuk kısımlar mevcuttur (Şekil 4.58).

Kalemişi örneklerinde araştırma raspaları ve bistüri yardımıyla mekanik araştırmalar sonrası geçmiş dönemlerin ve örneklerin ortaya çıkması sağlanmıştır.

Şekil 4.58 Son Cemaat yerinin tavan bezemeleri (2012)

Kalemişi bulunan alanlarda detaylı araştırma raspası yapılıp gerekli yerlerde bu raspa bistüri yardımıyla farklı alanlarda da yapılırken mukarnasta mermer taklitlerine rastlanmıştır.

Şekil 4.59 Kalemişi Raspası (Vakıflar Arşivi, 2012)

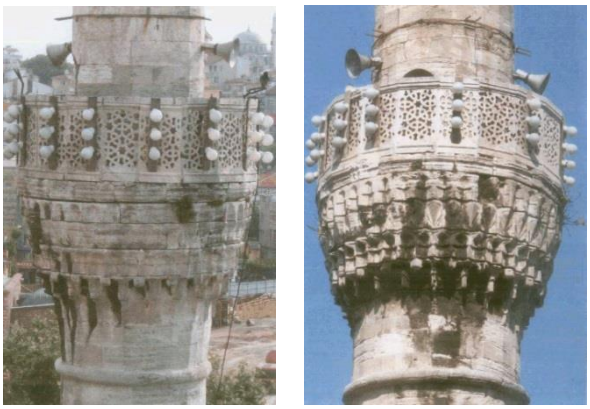
Mihrap üstü ve yanlarındaki revzenlerde araştırma raspası ve bistüri ile mekanik temizlik raspası çalışması yapılması sırasında farklı dönemlere ait bordür motifleri ortaya çıkmıştır (Şekil 4.59).

Şekil 4.60 Mihrap Üstü raspası restorasyon sırasında (Ansa Abide, 2012)

Cami içinde Edirnekari tavanda bistüri yardımıyla yapılan raspa sonucunda orijinal altın varaklı Edirnekari tavana ulaşılmıştır.

2008 yılı restorasyonu öncesinde minarelerin kırık, düşük ve aşınmış kısımları ve görüntü kirliliği oluşturan elektrik ve ses aygıtları bulunmaktadır (Şekil 4.60). Minarede şerefe korkuluklarında, petek kısmında taşlarda aşınma, kırılma ve bilhassa şerefe altı mukarnaslarında püskül kısımlarında düşmeler, kopmalar olmuştur (Şekil 4.61). Minare kurşununda bozulmalar ve serenlerin yenilenmesi gerekmektedir (Şekil 4.62). Minarelerin yüzeyinde is ve karbondan oluşan kirlilik ve cephelerde yabani bitki oluşumu olmuştur. Minarelerin şerefe kapılarında çürümeler vardır. Bakır alemlerin hepsi okside olmuş ve yeşillenmiştir.

Şekil 4.61 Minare onarım öncesi (Vakıflar Arşivi, 2008)

Şekil 4.62 Minare'nin eski hali (Vakıflar Arşivi, 2008)

Şekil 4.63 Minare merdiveni (Vakıflar Arşivi, 2008)

Şekil 4.64 Minare şerefesi korkuluğu (Vakıflar Arşivi, 2008)

Caminin 2012 yılında yapılan restorasyon çalışmasında dışlık pencereleri olumsuz hava koşullarından bozulmuştur (Şekil 4.66). Revzenlerde bakım ve onarım gerekmektedir (Şekil 4.65).

Şekil 4.65 Revzen pencereler (Ansa-Abide, 2012)

Şekil 4.66 Dışlık pencerelerde bozulmalar (Ansa-Abide, 2012)

Kündekâri kepenklerin 2012 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında içinin ahşap rengine uygun betonla doldurulmuş olduğu görülmüş, bu da çürümeye neden olmuştur (Ansa Abide Yapı) (Şekil 4.68).

Şekil 4.67 Kündekari kapılarda araştırma aşamasında kapıların içinde ahşap renkli betonlar çıkmıştır (2012)

Şekil 4.68 Ahşap renkli betonlar (Ansa Abide, 2012)

2008 yılında yapılmış olan restorasyon çalışmasında şadırvanda bozulmalar mevcuttur (Şekil 4.69). Şadırvanın çok özenli bir işçiliğin ürünü olan bronz parmaklık şebekeleri kirlenmiştir, eksik kısımlar oluşmuştur (Vakıflar Arşivi, 2008).

Şekil 4.69 Şadırvanın eski hali (Vakıflar Arşivi, 2008)

4.2.7 Onarımlar

17. Yüzyılın Sonu -18.Yüzyıl Başı;

Terasın istinat duvarının önüne 1680 (H. 1092) yılında bir çeşme yapılmıştır.

1722 (H.1134) yılında, civarda çıkan bir yangında, Pazar bölgesinin bazı bölümlerinin yanı sıra, bitişikteki küçük hamam ve külliyenin tabhanesi de zarar görmüştür (Orman, İsmail: 40).

1728 (H.1141) yılında, caminin önündeki meydanda yer alan büyük çeşme, Sultan III.Ahmed'in hayratı olarak Baş mimar Mehmed Ağa tarafından inşa edilmiştir.

1958 yılındaki onarımından önce cami ve külliye atıl durumda ve muhdes ekler mevcuttur. Yapılan restorasyon çalışmasında muhdes eklerden ayırma işlemi yapılmış ve gerekli onarımlar yapılmıştır. Dış revakların çatısı sökülmüş ve bu ekin zaten muhdes ek olduğu için yeniden yapılmaması düşünülmüştür (Şekil 4.70-4.71).

1960 yılında açık kalan sütunların iklim şartlarından etkilenerek bozulmaya başladığı öne sürülmüş dış revak örtüsü yeniden uygun şekilde inşa edilmiştir (Şekil 4.72).

1991 ve 2001 yıllarında ufak onarımlar yapılmış, 2008 ve 2012 yılında daha ciddi bir bakımdan geçmiştir.

Şekil 4.70 - 4.71 Şadırvan ve dış revakların çatısının sökülmüş olduğu dönem (Vakıflar Arşivi, 1958)

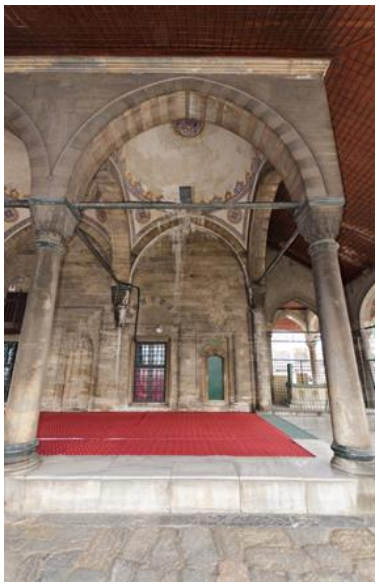
Şekil 4.72 Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi 1960 (Vakıflar Arşivi, 1960)

2008 ve 2012 yıllarında yapılan restorasyon çalışmalarında son cemaat bölümünde yer alan ve çatının nem alması sonucu kısmen bozulup, düşen alçı mukarnas bezemeler ve kalem işleri özgünlüğünü kaybetmiş durumdadır (Şekil 4.74). Restorasyon sırasında gerekli müdahaleler yapılıp sıva raspası yapılıp kalem işlerinde ve bezemelerde eksik olan kısım ve bölümler tamamlanıp gerekli onarım yapılmıştır (Şekil 4.74-4.75).

Şekil 4.73 Son cemaat yeri ve sütun başlıkları (Vakıflar Arşivi, 1960)

Şekil 4.74 Son cemaat yeri ve sütun başlıkları (Vakıflar Arşivi, 2012)

Şekil 4.75 Sütun başlıkları (2018)

Şekil 4.76 Mihrimah Sultan Külliyesi'nin havadan görünümü (Vakıflar Arşivi, 1970)

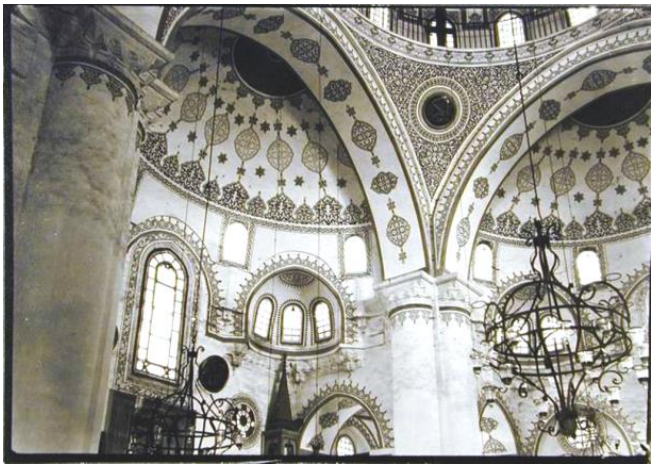
Şekil 4.77 Mihrimah Sultan Külliyesi'nin havadan görünümü (Vakıflar Arşivi, 1990)

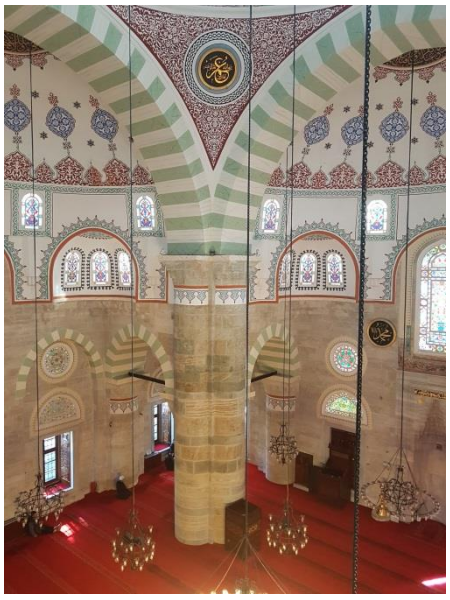
Şekil 4.78 Son cemaat yeri (1970)

Şekil 4.79 Son cemaat yeri (2018)

Şekil 4.80 Cami kemerleri ve kalemişleri (1970)

Şekil 4.81 Cami kemerleri ve kalemişleri (2018)

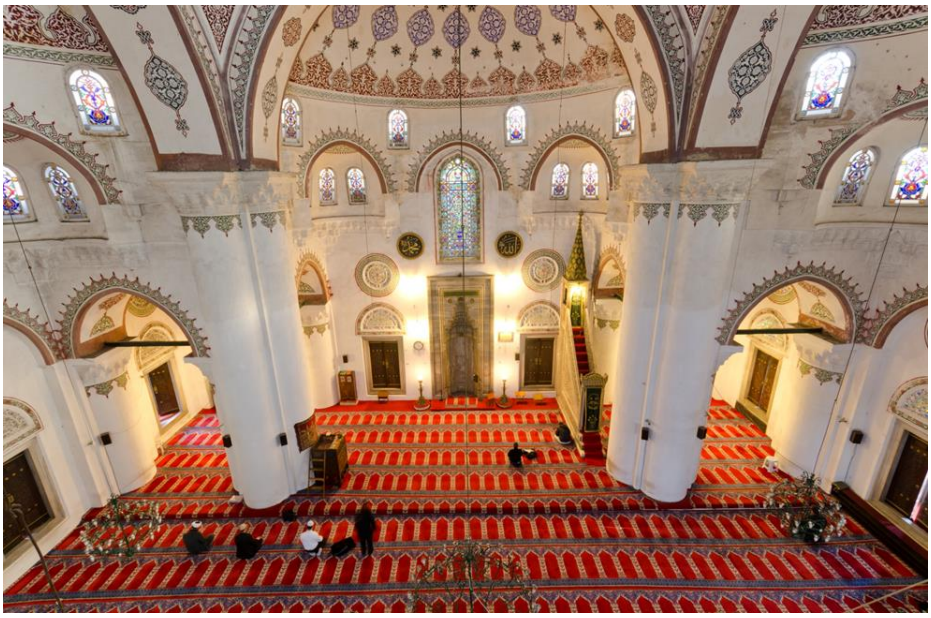
Şekil 4.82 Cami içi (1970)

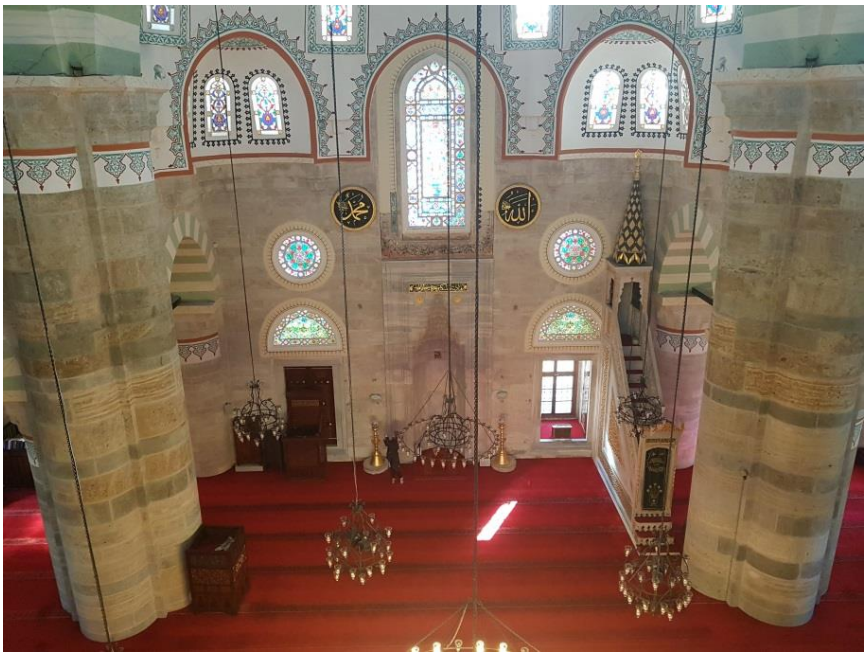
Şekil 4.83 Cami içi (2011)

Şekil 4.84 Cami içi cümle kapısı ve hünkar mahfili görünümü (Aralık, 2018)

Şekil 4.85 Caminin iç kısmı (Vakıflar Arşivi, 2011)

Şekil 4.86 Caminin iç kısmı (Mart, 2018)

2012 yılında yapılan restorasyon çalışmalarında son cemaat mahallinde tavan bezemelerinde eksik ve bozuk kısımlar vardır. Kalemişi örneklerinde araştırma raspaları ve bistüri yardımıyla mekanik araştırmalar sonrası dönemlerin ve örneklerin ortaya çıkması sağlanmıştır (Şekil 4.90-4.91).

Mukarnas üstünde bulunan alanlarda detaylı araştırma raspası yapılıp gerekli yerlerde bu raspa bistüri yardımıyla farklı alanlarda da yapılırken mukarnasta mermer taklitlerine rastlanmıştır. Muhdes olan taklitler gerekli şekilde kaldırılmıştır.

Mihrap üstü ve yanlarındaki revzenlerde araştırma raspası ve bistüri ile mekanik temizlik raspası çalışması yapılması sırasında farklı dönemlere ait bordür motifleri ortaya çıkmıştır. Restorasyon sonrası çıkan dönem farklarının uygun düzende gerektiği şekilde muhafaza edilmesi sağlanmıştır.

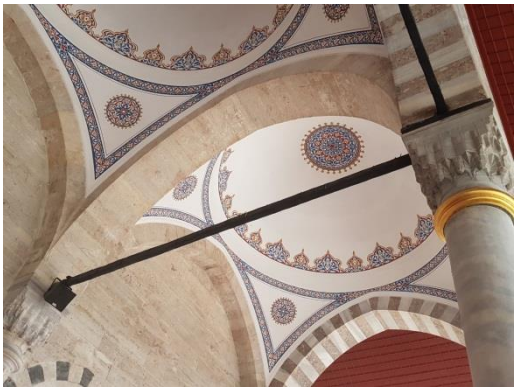
Şekil 4.87 Mihrap (1970)

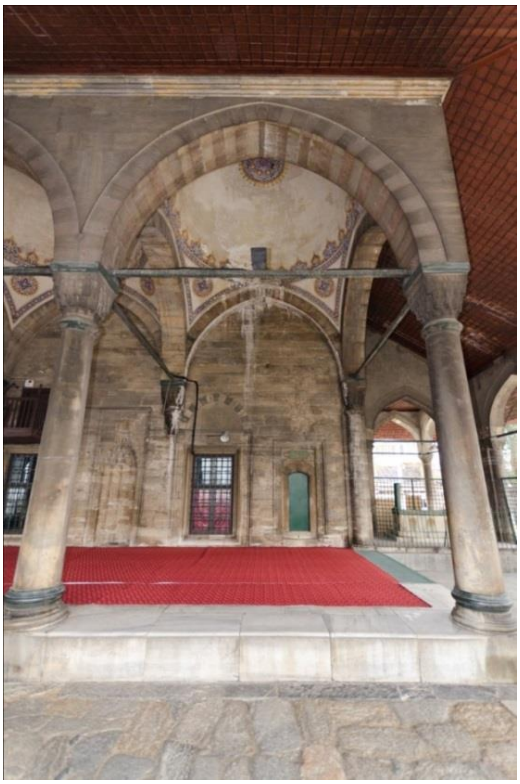
Şekil 4.88 Mihrap (2012)

Şekil 4.89 Mihrap (2018)

Şekil 4.90 - 4.91 Son cemaat bölümü görünümü (2012-2018)

Şekil 4.92 - 4.93 Son cemaat bölümü görünümü (2012-2018)

2012 Restorasyonu sırasında temizleme çalışması; Külliyenin avlu duvarlarında yol kenarı ve deniz kenarına yakın olduğu için araba, vapur egzozları ve deniz kenarı olduğu için deniz tuzu, nem ve rutubetten dolayı cephe duvarları yosunlaşmış ve renk değiştirip siyahlaşmıştır. Caminin cepheleri de aynı durumdadır. Bu durumun giderilmesi için restorasyon aşamasında AB 57 ile kimyasal temizlik çalışması yapılmıştır (Şekil 4.94).

Şekil 4.94 Restorasyon sırasında dış cephe temizliği AB57 ile (Ansa Abide, 2012)

2012 yılında yapılan restorasyon sırasında cami içinde Edirnekâri tavanda bistüri yardımıyla yapılan raspa sonucunda orjinal altın varaklı Edirnekâri tavana ulaşılmıştır (Şekil 4.97). Buda önceki restorasyon çalışmalarında orjinalin korunmadığı üstünün kapatıldığı raspasının yapılmadığı anlamına gelmektedir (Şekil 4.96). Restorasyon sırasında orjinal bulgular tespit edilip uygun malzeme ile eksik kısımlar tamamlanıp döneminin muhteşem varak sanatı ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.95).

Şekil 4.95 Hünkar Mahfilinin alt katındaki Edirnekâri Tavanın görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 4.96 Mihrimah Sultan Cami içinde müezzin mahfili alt kısmı olan Edirnekâri tavan raspası yapımı (2012)

Şekil 4.97 Edirnekâri tavan raspası 2012 yılı restorasyonu sırasında öncesi ve sonrası (2012)

Minarelerin kırık, düşük ve aşınmış kısımları gerekli şekilde özgün malzeme ile tamamlanmış ve görüntü kirliliği oluşturan elektrik ve ses aygıtlarına gerekli müdahaleler yapılıp yapının estetiği gözetilerek yenilenmiştir.

Minarede şerefe korkuluklarında, petek kısmında taşlarda aşınma, kırılma ve bilhassa şerefe altı mukarnaslarında püskül kısımlarında düşmeler, kopmalar olmuştur.

Minare kurşununda bozulmalar ve serenlerin yenilenmesi gerekmektedir (Şekil 4.98). Restorasyon çalışmasında serenler ve minare külahı yeniden yapılmıştır. Minare şerefesinde ve minarede gerekli onarımlar yapılmıştır (Şekil 4.103).

Şekil 4.98 Restorasyon sırasında minare onarım görünümü (Ansa Abide, 2013)

Minarelerin yüzeyinde is ve karbondan oluşan kirlilik ve cephelerde yabani bitki oluşumu olmuştur.

Minarelerin şerefe kapılarında çürümeler vardır. Bu kapılarda gerekli onarım yapılmıştır.

Kubbelerdeki bakır alemlerin hepsi okside olmuş ve yeşillenmiştir. Alemlerde gerekli onarımlar yapılmış bazılarında onarım yapılamaz durumda olduğu için yenileme yoluna gidilmiştir (Şekil 4.99).

Şekil 4.99 Onarım öncesi minare alemlerinin görünümü (Ansa Abide, 2013)

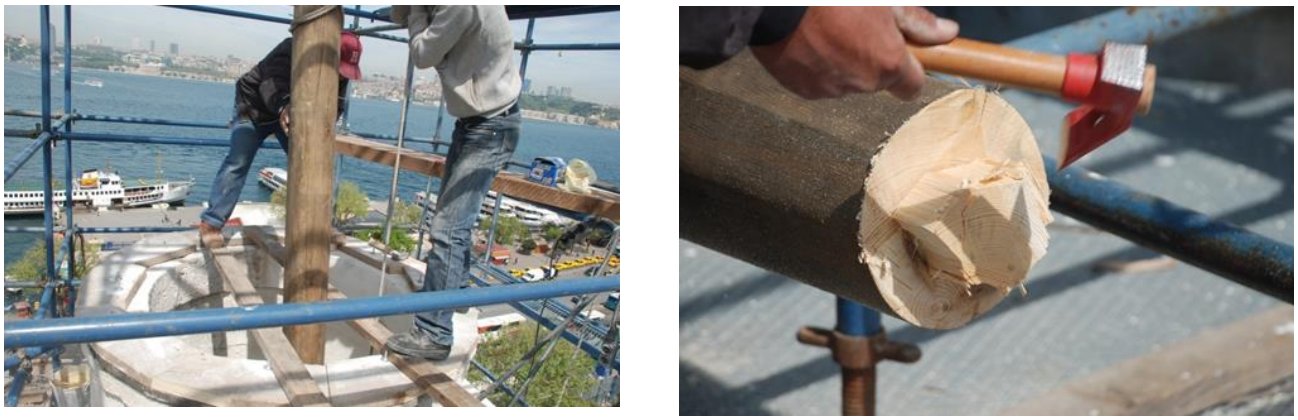
Şekil 4.100 Restorasyon sırasında minare onarım görünümü (Ansa Abide, 2013)

Şekil 4.101 Restorasyon sırasında minare onarım görünümü (Ansa Abide, 2013)

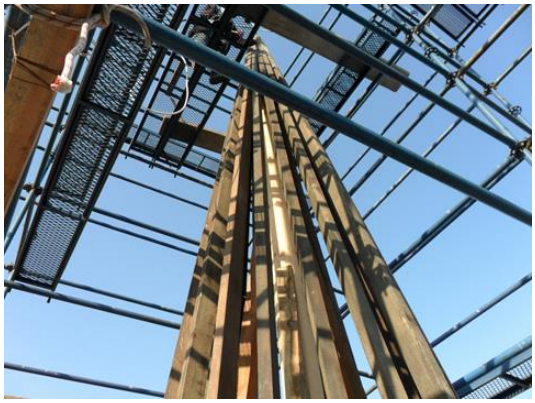

Şekil 4.102 Minare petekte ahşap hatıl çakılması (Ansa Abide, 2013)

Şekil 4.103 Minare petekte ahşap hatıl çakılması (Ansa Abide, 2013)

Şekil 4.104 Minare külahı yapım aşamaları (Ansa Abide, 2013)

Şekil 4.105 Minare Külahında 1.5mm kalınlığında kurşun kaplama yapılması (Ansa Abide, 2013)

Caminin dışlık pencereleri olumsuz hava koşullarından bozulmuştur. Revzenlerde gerekli bakım ve onarım çalışması yapılmıştır (Şekil 4.106-4.107).

Şekil 4.106 İçlik pencere onarım sonrası (An-sa-Abide, 2012)

Şekil 4.107 Dışlık pencere onarım sonrası

Şekil 4.108 Yuvarlak içlik penceresi onarım sonrası (An-sa - Abide, 2012)

Şadırvanın bronz parmaklıklı şebekeleri kirlenmiştir, eksik kısımlar oluşmuştur (Şekil 4.109). Şadırvanda gerekli cephe temizliği yapılıp eksik olan parçalar aynı malzeme ile gerekli onarımdan geçmiştir (Şekil 4.110).

Şadırvanın kırık ve çatlak olan kuş sulukları, mermer mukarnas ve söve parçaları vardır. Bunların gerekli onarımı yapılıp eksik olan parçalar yerine konmuştur. Onarımlar yapılırken özgün malzeme ve yapı bütünlüğü korunmaktadır.

Şekil 4.109 Şadırvanın onarım öncesi (Vakıflar Arşivi, 2008)

Şekil 4.110 Şadırvanın onarım sonrası (An-sa Abide)

Külliyenin türbeleri; kesme taştan yapılmış iki türbeden oluşmaktadır. Kuzeydeki, önünde iki sütun üzerine biri kare, biri dikdörtgen iki beşik tonozlu revakı ile sade bir yapıdır. Türbede bulunan pencerelerdeki ve giriş kısmındaki lokmalı demir parmaklıklarda paslanmalar olmuş ve gerekli müdahaleler yapılmıştır. Pencerelerde bulunan tel ve muhdes olan elemanlar kaldırılmıştır (Şekil 4.111-4.113).

Üst pencerelerin dışlıklarındaki bozulmuş kısımlar da onarılmıştır.

Şekil 4.111 Türbenin geçmiş dönem ve günümüzden görünümü (2010-2018)

Şekil 4.112 Türbenin restorasyon öncesi ve günümüzden görünümü (Vakıflar Arşivi)

Külliyenin haziresi ise, caminin kıble tarafındadır. Burada klasik dönemden kalan değerli mezar taşları ve sandukalar vardır. Bu mezar taşlarında gerekli onarımlar yapılmıştır. Hazirede bulunan mezarlarda hasarlı ve eksik bölümlere tümleme yapılması uygun görülmüştür.

Şekil 4.113 Sadrazam İbrahim Edhem Paşa türbesi (2010-2018)

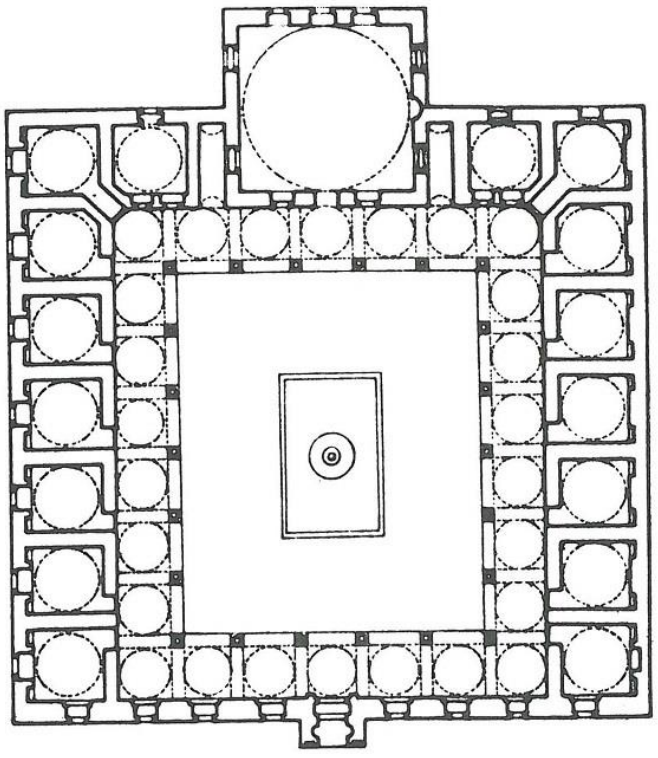
4.3 Mihrimah Sultan Medresesi

4.3.1 Plan ve Mimari özellikler

Mihrimah Sultan Medresesi, camiye göre hafifçe kuzeye dönen bir eksen üzerindedir. Kapının iki yanında birer mihrapçık yapılmış olup üst kısmı istalaktitlidir. Kemeri kırmızı ve beyaz mermerden yapılmıştır. Kapının tam karşısından dikdörtgen şeklindeki avluya girilir. Avlunun ortasında mermer bir şadırvan vardır. Avlunun iki uzun cephesi üzerinde on dört oda vardır (Şekil 4.114). Odalar üçer pencere, ocak ve dolap yerleri mevcuttur. Kapının odaların ve dershanelerin önünde mermer sütunların taşıdığı kubbeli bir revak vardır. Sütun başlıkları baklavalı şekildedir (Haskan, Mehmet Nermi: 1242).

Otuz dokuz kubbesi kurşun ile kaplı olduğundan "Kurşunlu Medrese" ismiyle de anılan Mihrimah Sultan Medresesi kesme taştan inşa edilmiştir. Medrese set üzerine oturtulmuş bir yapı olduğundan deniz tarafındaki cephesi çıkmalı taş payandalarla desteklenmiştir.

Girişin bulunduğu duvarda ise sadece revak kubbelerine yer verilmiştir. Revak ve hücrelerin üzeri kubbelerle örtülmüştür. Doğudaki kısa kolda, kare planlı ve dışa çıkıntı yapan bir dershane odası bulunur (Şekil 4.114). Kare planlı dershanenin üzeri kubbeyle örtülmüş, dört köşesine küçük yarım takviye kubbecikleri yapılmıştır (Kuban, Doğan: 456-457).

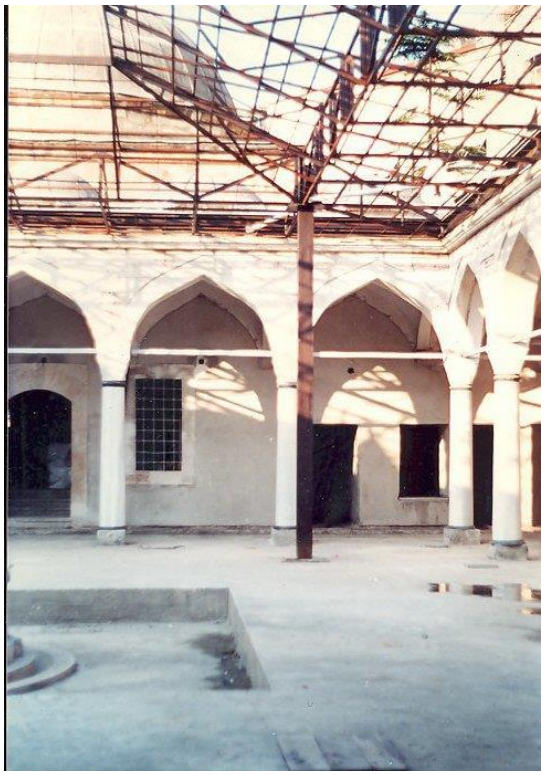

Şekil 4.114 Mihrimah Sultan Medresesi Planı (Ali Saim Ülgen)

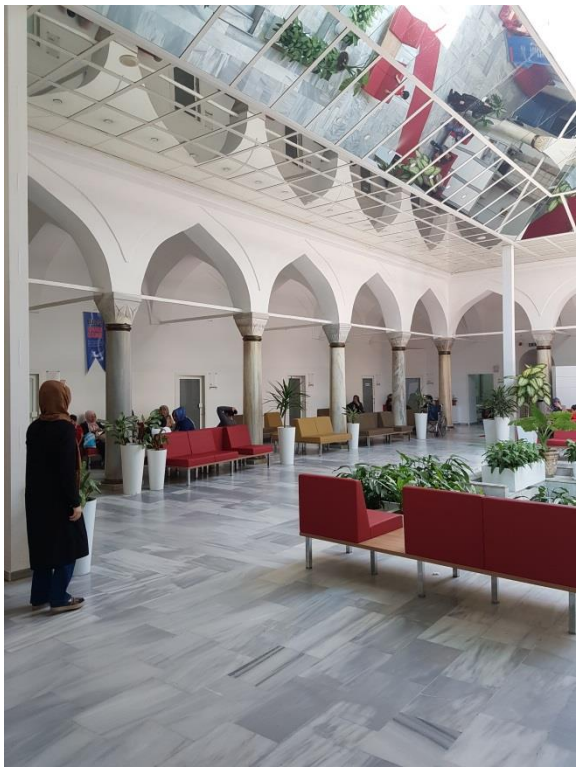
Kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır. Üst örtü kurşunla kaplanmıştır.

Medreseye giriş batı kolda yer alan kapıdan sağlanır. Dışa çıkıntı yapan bu anıtsal kapı, mukarnaslı kavsaraya ve basık yuvarlak bir kemere sahiptir. Yapının dışa bakan cephelerindeki iki katlı pencereler cepheleri hareketlendirir. Alttakiler düz mermer söveli ve demir şebekeliyken, üsttekiler ise sivri kemerli olup alçı şebekelere sahiptirler.

Duvarları günümüzde, tamamen beyaz badanayla kaplanan yapıda herhangi bir süsleme bulunmaz (Şekil 4.116).

Şekil 4.115 Medrese onarım görünümü (1991)

Şekil 4.116 Medrese günümüz görünümü (Kasım,2017)

Şekil 4.117 Mihrimah Sultan Medresesi 1991 yılı onarımı (Vakıflar Arşivi)

Şekil 4.118 Mihrimah Sultan Sağlık Merkezi (Nisan, 2018)

4.3.2 Bozulmalar

1958-1960 yılları arasında yapılan restorasyonun ardından sağlık merkezi olarak kullanılmak amacıyla revakların kapanması ve başka işlevsel müdahalelerle iç mekan özelliğini yitirmiştir. Dershanede bulunan giriş kapısı orjinali bozulmaya uğradığı için yenileme yoluna gidilmiştir. Kapı restorasyon sırasında eklenmiştir. İç avlu işlev değiştirdiği için camekan ve aynalarla kapatılmıştır.

Şekil 4.119 Medresenın iç avlusu eski hali (Vakıflar Arşivi, 1991)

Şekil 4.120 Medresenin günümüzde sağlık merkezi olması (Aralık, 2017)

4.3.3 Onarımlar

Dershanede bulunan giriş kapısı, bu restorasyon sırasında eklenmiş, iç avlu üstü camekanlı aynalarla kapatılmıştır (Şekil 4.123). Avlunun ortasında bulunan küçük havuzun orijinal olup olmadığı bilinmemektedir (Şekil 4.121).

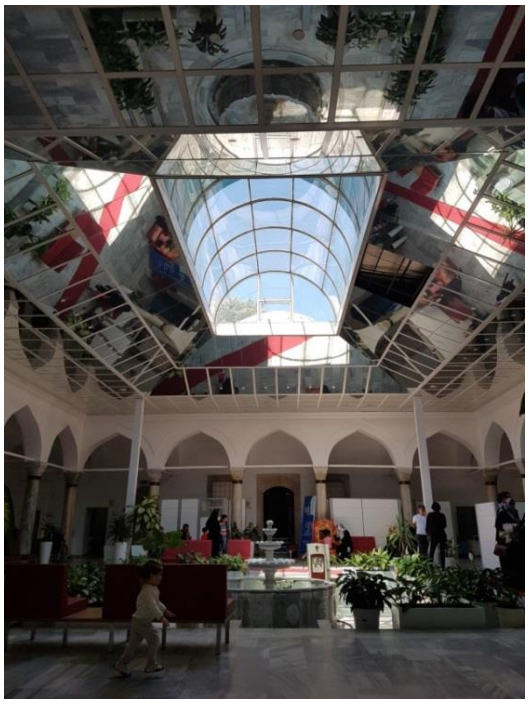
Dış cephe temizliği yapılmış. İç duvarları beyaz badana boya ile boyanmıştır (Şekil 4.119). Dershanede bulunan giriş kapısı, bu restorasyon sırasında eklenmiştir (Şekil 4.122) (Vakıflar Arşivi).

Şekil 4.121 Medrese günümüz görünümü (Kasım, 2017)

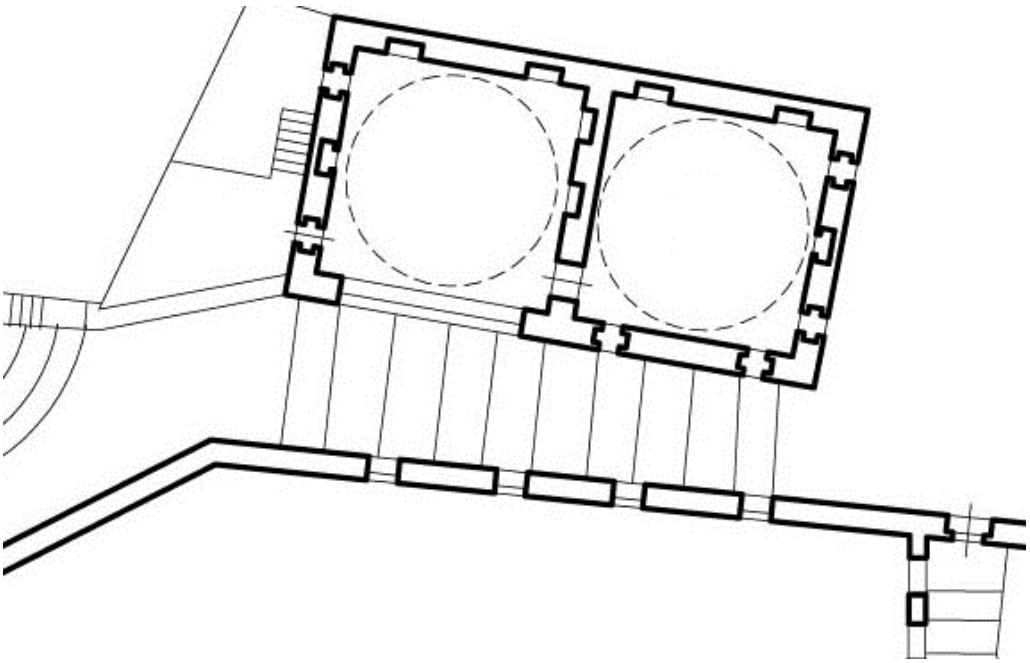
Şekil 4.122 Medresenin mukarnaslı giriş kapısı (Kasım, 2017)

Şekil 4.123 Mihrimah Sultan sağlık merkezi (Kasım, 2017)

4.4 Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi

4.4.1 Plan ve Mimari özellikler

Şekil 4.124 Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi Planı (Gülru Necipoglu)

Cami, medrese ikilisinden, bir sokakla ayrılan sıbyan mektebi, külliyenin güneyinde bulunur. Caminin arkasında Sultantepe'ye çıkan yokuşun başında olan sıbyan mektebi iki katlıdır (Şekil 4.124). Camiyle bağlantısı, dar bir sokağa açılan mütevazi kapıdan sağlanır. Ağır bir kütlesel görünüme sahip sıbyan mektebi, medresenin bozulan iç mimarisine karşılık, içte ve dışta özgünlüğünü korumuştur. Yapı Mimar Sinan tarafından 1548 (H. 954) tarihinde kesme taştan yapılmıştır (Haskan, Mehmet Nermi: 918).

Yan yana iki bölümden oluşan mektebin birinci bölümü yazlık ikinci bölümü ise kışlık bölümüdür. Yazlık kısım kare planlıdır. Dört kemer ve düz köşe trompları üzerine oturtulmuş bir sağır kubbe ile örtülmüştür (Şekil 4.126). Kubbe sekiz yüzlü bir kasnak üzerindedir (Şekil 4.125).

Küçük avluya açılan mermer söveli ve kemerli kapısı üzerinde kitabe yoktur. Yeni dünya sokağına bakan cephesi, yekpare pencere olup bir eyvan şeklindedir (Şekil 4.126).

Bu geniş pencerenin önceki dönemlerde yerinde küçük pencereler olup sonradan açılmış ve geniş bir pencere haline getirilmiştir (Şekil 4.127-4.128).

Kapının sol tarafındaki duvarda iki eyvan pencerelerinin karşısındaki duvarda da iki dolap yeri üzerlerinde ise birer alçı pencere vardır. Kışlık kısım ile yazlık bölüm arasında kitabesiz mermer söveli kerli bir kapı ile altta iki, üstte ise bir pencere bulunmaktadır. Kışlık kısmın her iki sokağa bakan altta iki üstte bir alçı penceresi vardır. Sol taraftaki duvarda niş şeklinde bir ocak yeri bulunmaktadır. Dört ana duvar üzerine oturan sağır kubbesi kurşun malzeme ile kaplıdır (Haskan, Mehmet Nermi: 918).

Dış görünüş ve şekil bakımından kışlık kısım diğer bölümden tamamen ayrı yapıdadır. Kare planlı olan bu kısmın üzerinde üç cephesinden birer pencereleri ve dört köşesinden küçük yarım kubbelerin bulunduğu sekiz yüzlü bir kısım vardır. Bu kısım ayrıca sekiz yüzlü bir kasnağa oturtulmuştur. Kubbe bu kasnağın üzerine yerleşmiştir. Kubbe etekleri bir silme hat ile çevrilmiştir. Mektebin alt pencereleri klasik topuzlu demir parmaklıklıdır. Kapakları yok olmuştur. Kışlık kısmın altında bir eyvan çeşme ve hazne vardır. Bu çeşme Mihrimah çeşmesi olarak geçmektedir (Orman, İsmail: 41).

Mektepte bozulmalar olmuştur ve restorasyon geçirmiştir. Sonrasında çocuk kütüphanesi olarak işlev görmektedir.

Zamanla bu çeşme dükkân haline getirilmiştir (Şekil 4.124).

Şekil 4.125 Sıbyan Mektebi ön cephesinin görünüşü (Kasım, 2017)

Şekil 4.126 Sıbyan Mektebi cephesi (Kasım, 2017)

Şekil 4.127 Sıbyan Mektebinin içteki tek kubbeli bölümü günümüz görünümü

Şekil 4.128 Mihrimah Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi yapısının eski görünümü (Vakıflar Arşivi)

Şekil 4.129 Mihrimah Sultan Külliyesi Sıbyan Mektebi yapısının görünümü (Mayıs, 2017)

Şekil 4.130 Sıbyan mektebinin yazlık bölümden kışlık bölümüne geçiş kısmı (Kasım, 2017)

Şekil 4.131 Günümüzde Sıbyan Mektebi çocuk kütüphanesi olarak işlev görmekte (Kasım, 2017)

4.5 Mihrimah Sultan Çeşmesi

4.5.1 Plan ve Mimari özellikler

Çeşme ayna taşı kabartma süslerle bezenmiş tamamen mermer kaplamalı Klasik Türk çeşme mimarisi üslubunda yapılmıştır. Çeşmenin kemeri beyaz ve kırmızı mermer ile örülmüştür. Çeşme yüzünün iki yanına ve köşelere mermer kabartma sütuncuklar yapılmıştır. Kemerinin üzerinde altı mısralı sülüs yazı ile yazılmış bir kitabe ve üzerinde saçak görevi gören mermer şekilli bir korniş bulunmaktadır (Haskan, Mehmet Mermi: 1117).

Mihrimah Sultan Çeşmesi Üsküdar Meydanının doğusuna, çeşmenin ön yüzü Marmara'ya ve Boğaza açmış bir şahin gibi kurulan Mihrimah Cami avlusunun, şadırvan sahanlığının duvarına yapıştırılmıştır (Şekil 4.131).

4.5.2 Bozulmalar

Çeşme yol kenarında olduğu için dış cephesi siyahlaşmıştır. Çeşmenin mermerlerinde düşmeler ve bozulmalar olmuştur. Çeşmenin kitabesi ve rozetleri zarar görmüştür.

4.5.3 Onarımlar

2012 yılında yapılan restorasyon çalışmasında cami ile birlikte çeşme de onarım görmüştür. Çeşme otobüs duraklarının önünde olduğu için dış yüzey siyahlaşmıştır. Mermer onarımı ve dış cephe temizliği yapılmıştır. Kitabesi ve rozetleri onarımdan geçmiştir. Günümüzde suyu akmamakta ve musluğu yoktur.

Şekil 4.132 Mihrimah Sultan Çeşmesi günümüz görünümü (Kasım, 2017)

4.6 Mihrimah Çeşmesi

4.6.1 Plan ve Mimari özellikler

Mihrimah Çeşmesi Üsküdar'da Mihrimah Caminin yol aşırı kıble tarafında Selman Ağa Caddesinde, Mihrimah Sultan Mektebinin altındadır. Çeşmenin haziresi çeşmenin arkasında ve mektebin altındadır. Tamamen kesme taştan yapılan çeşmenin kitabe taşı yok olmuştur. Zamanla harap olan çeşme (H.1247) 1831 yılında Sultan 2. Mahmud tarafından tamir ettirilmiş ve bunu belirten tuğralı bir mermer madalyona kazılmış bir tuğrası asılmıştır. Bu çeşmenin 2. Mahmud döneminde onarım gördüğünü göstermektedir (Orman, İsmail: 42).

Mimar Sinan'ın Mihrimah Külliyesi ile beraber yaptığı bu çeşmenin üstünde ki kitabe çalınmıştır (Şekil 4.132).

Şekil 4.133 Mihrimah çeşmesi günümüzde dükkandır (Mart, 2018)

4.7 Mihrimah Sultan Hanı (Kervansarayı)

4.7.1 Plan ve Mimari özellikler

Han şeklinde geçen bu kervansaray Mimar Sinan yapısıdır. Mihrimah Sultan cami, medresesi, mektebi ve imarethanesi ile beraber yapılmıştır. Bu kervansarayda yolcuların atları ve develeri için saman, arpa ve hamur topları verilirdi. Kervansaray geçmişte Üsküdar Kaymakamı olan İzzettin Çağpar tarafından yıktırılarak yok edilmiştir ve bunun üstüne dönemin Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından kaymakamlıktan uzaklaştırılmıştır.

Bu kervansaray Üsküdar İskelesinin karşısına rastlamaktadır. Bugün meydanda otobüs duraklarının olduğu yerde bulunduğuna inanılan yapı Kurşunlu Han olarak adlandırılan yapı olup bir kervansaraydır.

Bugün Külliye Hanı'nın (Kervansaray'ın) kalıntıları tamamıyla silinmiştir.

BÖLÜM 5 ŞEMSİ AHMED PAŞA KÜLLİYESİ

Şekil 5.1 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi genel görünümü (Vakıflar Arşivi, 1990)

5.1 Külliyenin Genel Tanımı

5.1.1 Tarihçe ve Konumu

Kurucusu Şemsi Ahmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye (H.988)1580 yılında yapılmıştır. Şemsi Ahmed Paşa Enderunda yetişmiş Anadolu ve Rumeli Beyler Beyi olmuş önemli bir devlet adamıdır. Şemsi Ahmed Paşa Sultan 2. Selim (1566-1574) ve Sultan 3. Murat (1574-1595) dönemlerinde vezirlik yapmıştır. Banisi eski Şam Beylerbeyi Vezir Şemsi Ahmed Paşa'dır (Haskan, Mehmet Nermi: 347).

İstanbul ili Üsküdar ilçesi Şemsi Paşa Semtinde 62 pafta 431 ada 3 numaralı parselde bulunan cami, türbe ve sıbyan mektebinden meydana gelen Şemsi Paşa Külliyesinin büyük bir bölümünü oluşturan medrese, külliye ile birlikte 1580 (H.988) yılında Şemsi Ahmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır (Karakaya, Ebru: 529).

Üsküdar ve Balaban iskelelerinin sağında Marmara'nın, bitip boğazın başladığı yerde zarif ve hoş bir kuş kafesi gibi oturtulmuş tarihi bir yapıdır.

Bu külliye aynı zamanda Mimar Sinan'ın hayatı boyunca yaptığı en küçük külliye olma özelliğine sahiptir.

Bu küçük ölçülerdeki külliye, mimariyi doğal çevreyle organik biçimde kaynaştırmaktadır. Külliyeye denizden baktığımızda sol tarafta hazire bulunur. Sağa doğru ilerledikçe cami ve caminin önünde Şemsi Ahmed Paşa'nın türbesi bulunmaktadır (Karakaya, Ebru: 529).

En sağ tarafta ise medrese bulunmaktadır. Medrese külliye içinde L konumunda yerleştirilmiş olup L 'nin açık tarafı deniz yönüne bakmaktadır. Külliyenin iki girişi vardır. Bir tanesi deniz tarafında, diğeri ise Üsküdar iskelesi tarafındadır (Şekil 5.3).

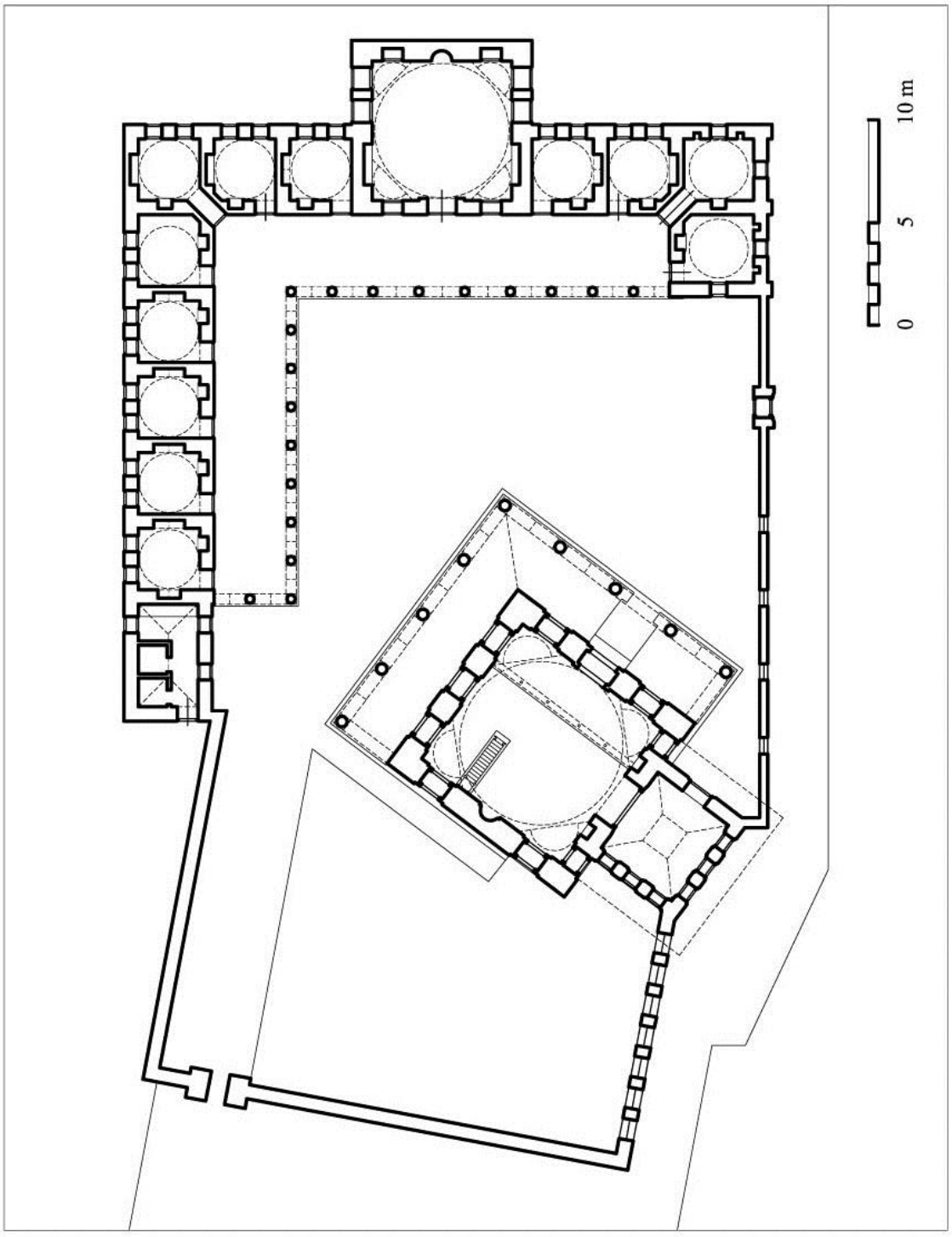
Sinan cami ve türbeyi kıble yönüne doğru yerleştirirken, medreseyi kıyıya paralel olarak konumlandırmıştır. Medresenin bir kolunu kısa tutarak, boğazın manzarasına açılan L planlı asimetrik bir yapı ortaya çıkarmıştır (Şekil 5.3).

Medresenin iki koluna paralel olarak uzanan çevre duvarları, külliye yapılarını kuşatmaktadır. Biri arkada (Doğu) Üsküdar – Harem sahil yoluna diğeri de kuzeyde denize bakan taraftaki basık kemerli iki kapı ile avluya girilir (Şekil 5.7).

Külliye kesme taştan yapılmış, demir şebekeli pencereleri olan bir çevre duvarının içinde yer alır (Şekil 5.6).

Osmanlının en ünlü mimarı Sinan tarafından inşa edilen külliye, Osmanlı mimarisinin klasik üslubunu göstermektedir.

Külliyenin etrafı kesme taşlarla yapılmış bahçe duvarları ile çevrilmiş olup bahçe içi Cami, türbe, medrese ve mezarlık yer almaktadır. Külliyenin deniz tarafındaki avlu duvarının üzerinde 11 adet pencere vardır. Bu pencereler demir parmaklıklıdır. Böylelikle deniz kenarından geçen insanların külliye ile ilişkisi kesilmemiştir. Bir başka bakış açısı ile, külliye duvarlarına pencere açılarak, o dönemlerde külliyede öğrenim gören öğrencilerin ve külliye çalışanlarının denizle olan irtibatları kesilmemiştir.

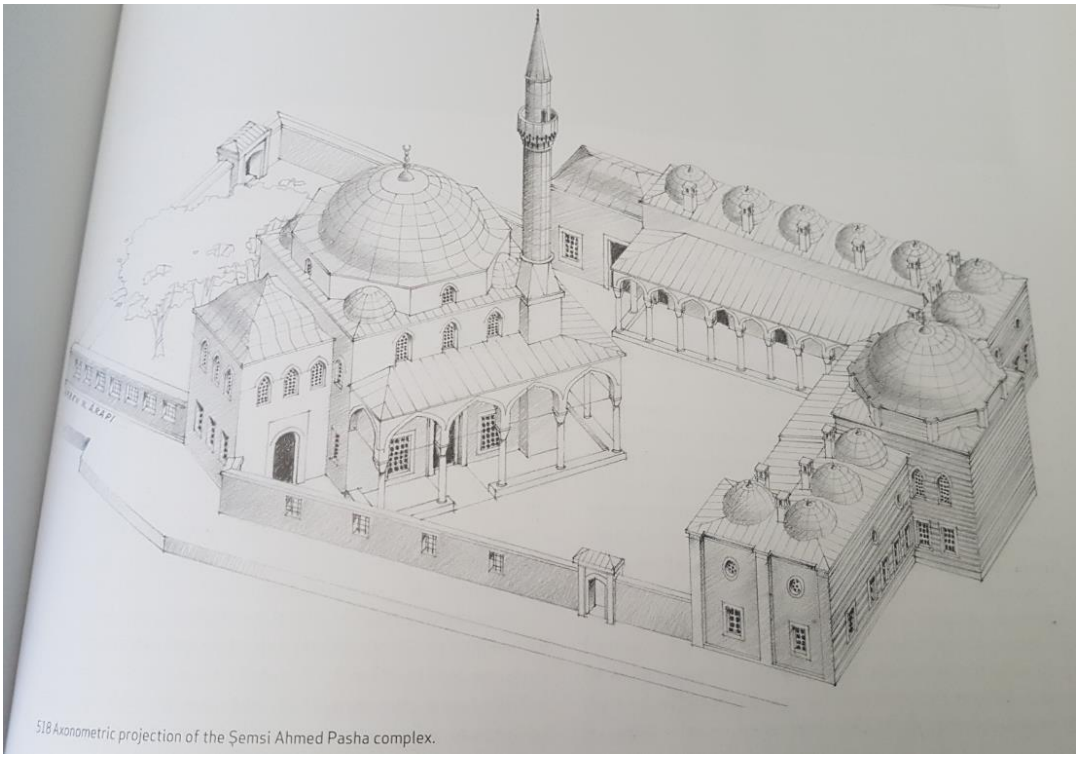
Şekil 5.2 Şemşi Ahmed Paşa Külliyesi Planı (Gülru Necipoglu)

Şekil 5.3 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi havadan görünümü (Mimar Sinan, Reha Günay)

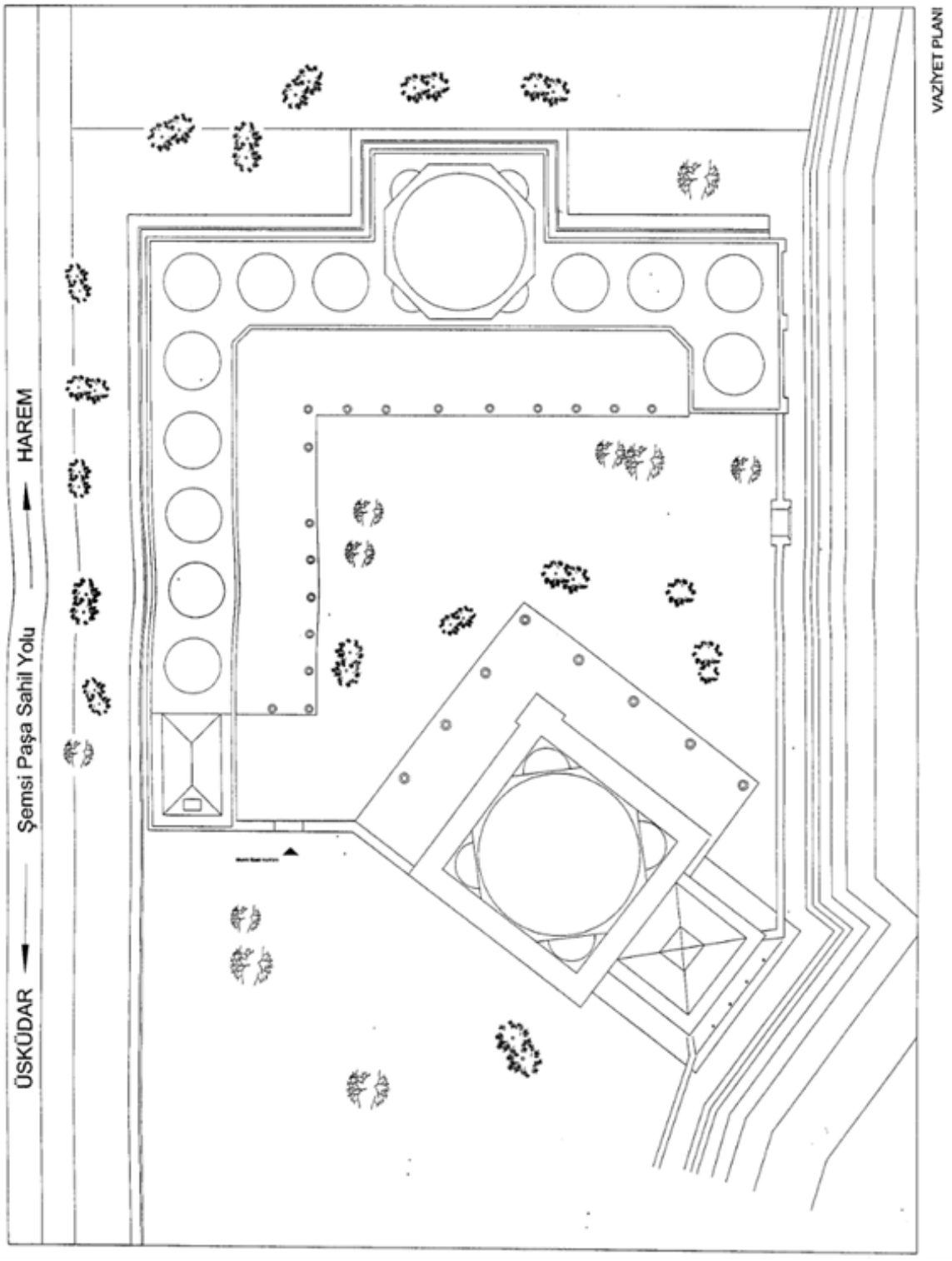
Şekil 5.4 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Planı ve Üç Boyutlu Görünümü (Üsküdar Belediyesi)

Şekil 5.5 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Üç Boyutlu Çizimi (Gülru Necipoğlu)

Şekil 5.6 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi deniz tarafından konumu (Mimar Sinan, Reha Günay)

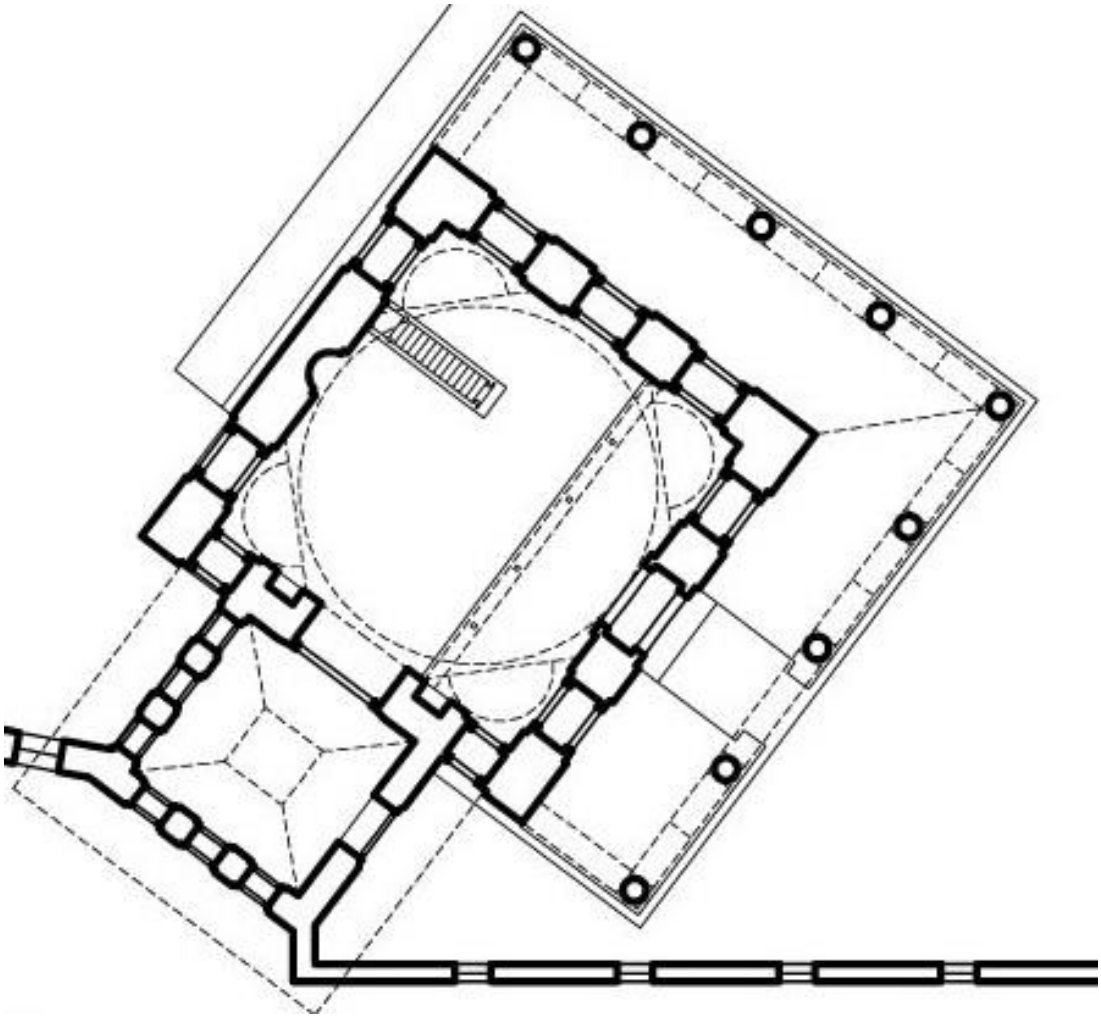

Şekil 5.7 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Vaziyet Planı

5.2 Şemsi Ahmed Paşa Cami

5.2.1 Plan

8×8 metre boyutlarındaki caminin 8,20 metre çapındaki kubbesi kalın duvarlar üzerine oturan köşeleri stalaktitli, tromplu ve yüksek kasnaklıdır. İçten tromplu olup dışarıdan ise pencereli, sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. Kubbenin dört köşesinde dört yarım kubbe mevcuttur. Kuzey ve batı cephelerinin önünde, L planlı dokuz adet ince sütunlarla desteklenmekte olup düz çatılı bir son cemaat revağı dolanmaktadır. Altta dikdörtgen söveli, üstte sivri kemerli ve dairesel biçimli iki sıra kubbe kasnağında kemerli küçük pencereleri bulunmaktadır. Üst sıra pencereleri dekoratif alçı şebekeli ve revzenli yapılmıştır (Karakaya, Ebru: 530).

Şekil 5.8 Şemsi Ahmed Paşa Cami Planı (Ali Saim Ülgen)

5.2.2 Cephe Özellikleri

Şemsi Ahmed Paşa Cami yapısında cephe kuruluşları proporsiyon olarak 10 metrelik kubbe merkezi yüksekliğinin kademeli bölünmesi ile oluşturulmuştur, her kademede kapı ve pencereler açılmıştır.

Giriş cephesinde cümle kapısı yanında iki pencere yer alırken, üstte üç pencere, çokgen kubbe kasnağında bir pencere ile köşeler de tromplar dışa yansıyan unsurlar olarak cepheyi oluşturmuştur (Şekil 5.9).

Şemsi Ahmed Paşa Cami mihrap cephesinde altta ve üstte birer pencere ile üstte ortada bir yuvarlak pencere ve gene çokgen kubbe kasnağında ortada bir pencere, köşeler de tromplar yer alır (Şekil 5.10).

Kara tarafı yan cephe ise altta dört gözlü revak sistemi altına açılan üç pencere, üstte ise gene üç pencere ve kubbe kasnağında ortada bir pencere, iki köşede tromplar okunmakla beraber cephenin sol tarafında yapının köşe duvar dokusunu kaide almış minarenin mukarnaslı şerefesinin ve aleminin yükseldiği görülür. Camide iki yönde de sütunlar üzerinde sivri kemerlerin yer aldığı revak sisteminin varlığı, cami kadar minare kaidesini de çevreler (Şekil 5.11).

Şemsi Ahmed Paşa Cami deniz cephesinde ise bu durumda farklılaşarak cami haremine büyük sivri bir kemer açıklığıyla bağlanan türbe mekanı yer alır (Şekil 5.12).

Şekil 5.9 Giriş cephesi görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 5.10 Şemsi Ahmed Paşa Camisi mihrap cephesi görünümü (Ekim, 2017)

Şekil 5.11 Şemsi Ahmed Paşa camisi revaklı avlunun görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 5.12 Şemsi Ahmed Paşa Cami deniz tarafı cephe görünümü (Kasım, 2017)

5.2.3 Mimari Öğeler

5.2.3.1 Minare

Şemsi Ahmed Paşa Camisi'nin sol tarafında yapının köşe duvar dokusunu kaide almış, minarenin mukarnaslı şerefesinin ve aleminin yükseldiği görülür. Camide iki yönde de sütunlar üzerinde sivri kemerlerin yer aldığı revak sisteminin varlığı, cami kadar minare kaidesini de çevreler (Şekil 5.13).

Şemsi Ahmed Paşa Camisi ile son derece uyumlu biçimde inşa edilen kesme taş minaresinin şerefe altı stalaktitlidir. Tek şerefeli küçük bir minaredir. Caminin minaresinin külahı kurşun kaplıdır (Şekil 5.14).

Şekil 5.13 Şemsi Ahmed Paşa cami minaresinin mukarnasının görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 5.14 Minare kaidesi ve gövdesinin görünümü (Kasım, 2017)

5.2.3.2 Kapılar

Avlu duvarları ve parmaklıklar 1940 veya 1970 pek net olmayan betonarme avlu giriş kapısı ve duvarları yeniden özgün hali ile küfeki kesme taş olarak yapılmıştır. (Şekil 5.16).Harpuştalar da küfeki taşından ve özgün biçimde olmuştur (Şekil 5.17-5.18).

Şekil 5.15 Şemsi Ahmed Paşa Cami Ana Kapısı (Kasım, 2017)

Şekil 5.16 - 5.17 Külliyenin sahil tarafındaki avlu kapısının görüntüsü (Kasım, 2017)

Şekil 5.18 Külliyenin cadde yönündeki avlu girişi (Kasım, 2017)

Şekil 5.19 - 5.20 Külliyenin cadde yönündeki avlu giriş kapısı ve kapının lokmalı parmaklıklarının görüntüsü (Kasım, 2017)

5.2.3.3 Pencere

Caminin içindeki pencere sistemi alt kattakiler dikdörtgen planlı, düz lentolu olup demir şebekelidir (Şekil 5.22). Üst kat pencereleri sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Mihrap cephesinde altta ve üstte birer pencere ile üstte ortada bir yuvarlak pencere ve gene çokgen kubbe kasnağında ortada bir pencere bulunmaktadır. Pencereler içte revzenlidir (Şekil 5.10).

Şekil 5.21 - 5.22 Caminin pencerelerinin görünümleri (Kasım, 2017)

5.2.3.4 Şadırvan

Medresenin sahile paralel kanadının güney ucunda hela ve abdest muslukları yer alır. Günümüzde şadırvan tamamen modern bir anlayışla yapılmıştır (Şekil 5.23).

Şekil 5.23 Külliyenin Şadırvanının görüntüsü (Kasım, 2017)

Şekil 5.24 Külliyenin Şadırvanının detay görüntüleri (Kasım, 2017)

5.2.3.5 Mihrap

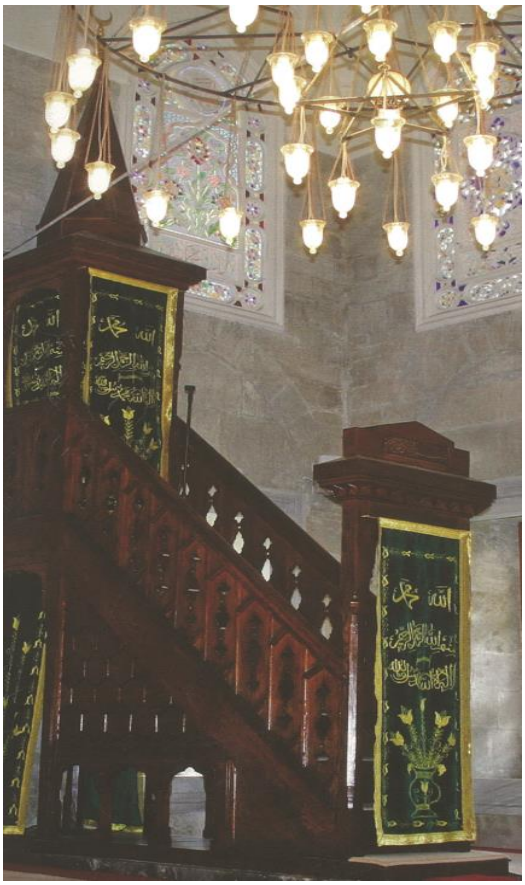
Kıble duvarında 16.yüzyıl özelliklerini koruyan mukarnas kavsaralı, beyaz mermerden bir mihrap bulunur. Mermer mihrabı mukarnas yaşmaklıdır (Şekil 5.25).

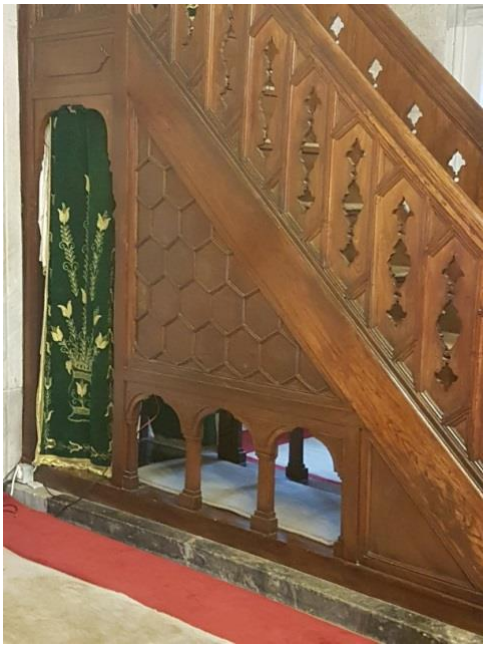
Şekil 5.25 Mihrabın görüntüsü (Kasım, 2017)

5.2.3.6 Minber

Cami içinde bulunan ahşap minberin orijinal değildir. Ahşap minber ve vaaz kürsüsü yenidir (Şekil 5.26).

Şekil 5.26 Şemsi Ahmed Paşa Cami minberinin görünümü (Kasım, 2017)

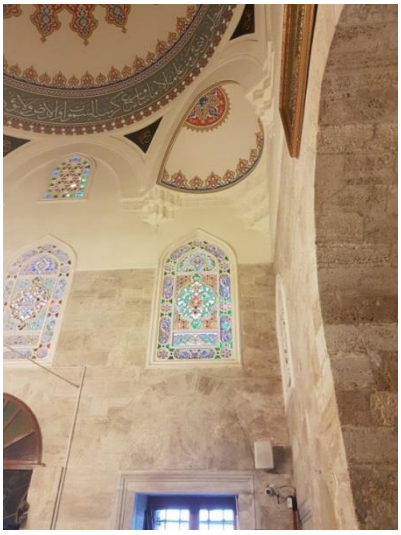
5.2.4 Bezeme

5.2.4.1 İçlik - Dışlık

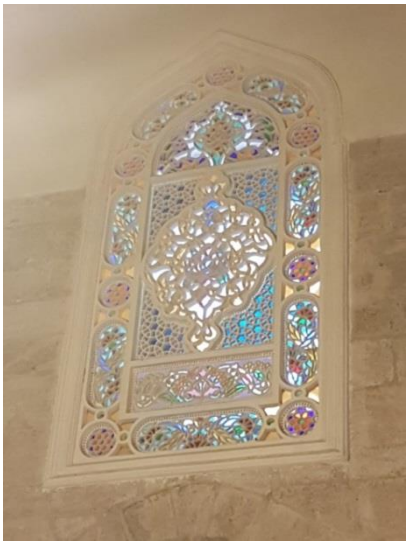
Dışta ise fil gözü şeklindedir (Şekil 5.28). Mihrap cephesinin sağ ve sol kısımlarındaki vitraylı üst pencerelerde de yazılar bulunmaktadır. Sağ pencerenin üst kısmında Lafza-i Celal, alt kısmında Kelime-i Tevhid'in ilk cümlesi olan "La ilahe illa'llah", sol pencerenin üst kısmında ise İsm-i Nebi "Muhammed A.S" ve alt kısımda "Muhammedün Rasulullah" yazısı vitray tekniğinin kuralları içinde yer almaktadır (Karakaya, Ebru: 530).

Mihrabın üst kısmındaki taç süsleme ile kubbe kasnağını birbirine bağlayan boşlukta bulunan dairevi pencere vitrayı içine celi sülüs hatla Besmele-i Şerif yerleştirilmiştir (Şekil 5.27).

Şekil 5.27 Şemsi Ahmed Paşa Cami içlik pencere örnekleri (Kasım, 2017)

Şekil 5.28 Caminin dışlık pencerelerinin görünümü (Kasım, 2017)

5.2.4.2 Kalemişi

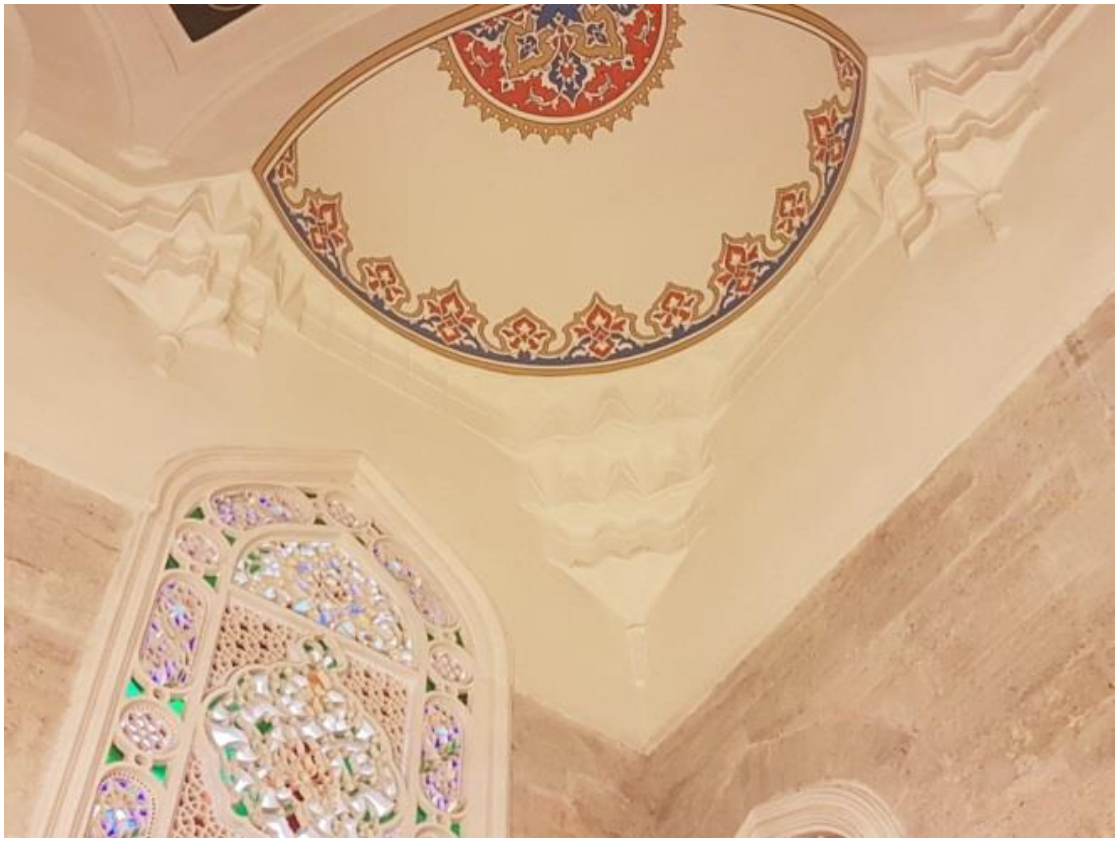
Yapının boyutları ile orantılı olarak süslemeleri de sade tutulmuştur. Kubbe içerisinde, dört yarım kubbelerde kalemişleri bulunur (Şekil 5.30). Kırmızı, mavi, yeşil ve beyaz renklerin hakim olduğu bu kompozisyonlarda rumi, palmet gibi klasik motifler kullanılarak meydana getirilmiş çok renkli kalemişlerine yer verilmiştir (Şekil 5.29).

Şekil 5.29 Şemsi Ahmed Paşa Cami Ana kubbe kalemişi örneği (Kasım, 2017)

Şekil 5.30 Kalem işi örnekleri (Ağustos, 2017)

5.2.4.3 Taş İşçiliği

Dershane kapısının kemerinde ve cami giriş kapısı önünde olan İstanbul da pek az yapıda bulunan kırmızı Burgaz taşı kullanılmıştır. Cami giriş kapısında olan kırmızı Burgaz taşı günümüzde yerinde değildir. Mihrabın iki yanında duvara bağlı birer küçük sütunlar (Sütunçalar) bulunmaktadır. Bu sütunlar kendi çevrelerinde döndürülebiliyor. Bu caminin denge sisteminin uyarıcısıdır. Bu sütunlar çevrildiğinde dönmez ise caminin dengesi bozulmuş anlamındadır. Yapıda oturma olduğunu kanıtlar. Bu sistem Fatih Cami'nde ve Edirne Selimiye Cami'nde de vardır.

5.2.4.4 Ahşap İşçiliği

Caminin içinde bulunan minber ve vaaz kürsüsü ahşaptır (Şekil 5.31).

Şekil 5.31 Ahşap olan minberin görünümü (Kasım, 2017)

5.2.4.5 Demir İşçiliği (Maden Aksamları)

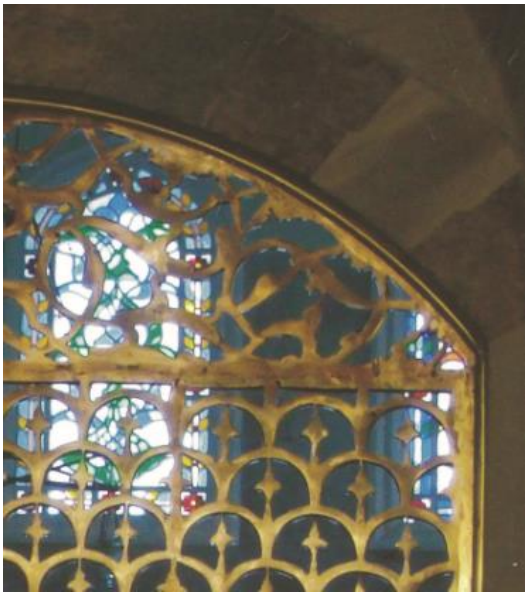
Şemsi Ahmed Paşa Caminin türbe ve haziresi ile bir saray külliyesini tamamlayan – ayıran durumuyla önemli olan ve denizden algılanan boş pencereli külliye beton sıva kaplı çevre duvarına sahiptir. Bu duvarda Mimar Sinan geleneğinin özelliğini taşıyan baklalı dövme demir şebekeli pencere açıklıkları mevcuttur.

Döneminin özelliklerini yansıtan nadir örneklerinden olan türbe şebekesi cami ile türbe arasında geçiş bölümü oluşturmuştur. Caminin iç kısmından türbe görünmektedir (Şekil 5.32).

Cami ve türbe pencerelerinin lokmalı demir parmaklıkları dönemin işçiliğini yansıtmaktadır (Şekil 5.33).

Şekil 5.32 Demir işçiliği restorasyon öncesi

Şekil 5.33 Demir işçiliği örneği (Kasım, 2017)

5.2.5 Yapım Teknikleri

5.2.5.1 Taşıyıcılar

Camide iki yönde de sütunlar üzerinde sivri kemerlerin yer aldığı revak sisteminin varlığı, Cami kadar minare kaidesini de çevreler. Taşıyıcılar yekpare marmara mermerindendir (Şekil 5.34).

Şekil 5.34 Cami son cemaat yeri dış revak sistemi (Ekim, 2017)

5.2.5.2 Üst Örtü ve Örtü Öğeleri

Caminin kubbesi yüksek kasnaklıdır. İçten tromplu olup dışardan sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. Kubbenin dört köşesinde tromplar dört yarım kubbe olarak dış cepheye yansımaktadır (Şekil 5.35).

Şekil 5.35 Cami üst örtü ve kurşunların görünümü (Kasım, 2017)

5.2.6 Bozulmalar

Üsküdar'da ki Sinan'ın bu küçük ama boğaz siluetine mükemmel uyumlu yapısının ne yazık ki uzun yıllar (1938'e kadar) metruk olarak kaldığı bilinmektedir.

Şemsi Ahmed Paşa Caminin ana mekanında mevcut olan ahşap döşeme kaldırılıp yerine çağdaş ve esere kalıcı hiçbir müdahale gerektirmeyen yükseltilmiş döşeme yerden ısıtma tesisatı da döşeme altına yerleşip görsel kirlilik ortadan kalkmalıdır.

Caminin özgün olmayan ana giriş kapısı büyük ölçüde çürümüş ve dağılmak üzere olduğu görülmüştür. Caminin iki yanında bulunan revaklı ahşap saçağın bir kısmı çürümüş ve çökmek üzere olduğu görülmüştür.

Şemsi Ahmed Paşa külliyesi içinde yer alan yapıların dış cepheleri ve özellikle deniz tarafı cepheleri nem, tuzlu su, ve rüzgarlardan etkilenmiştir. Başta bu cepheler olmak üzere bütün cephelerde bozulmalar oluşmuştur.

Caminin ve türbenin çatı kurşunları çok kötü durumdadır. Alemler bozulmuş ve paslanmıştır.

Minarenin ahşap külah konstrüksiyonu yerinden oynamıştır. Minarenin taşları yerinden oynamıştır. Şerefe korkuluğunda bozulmalar olmuştur.

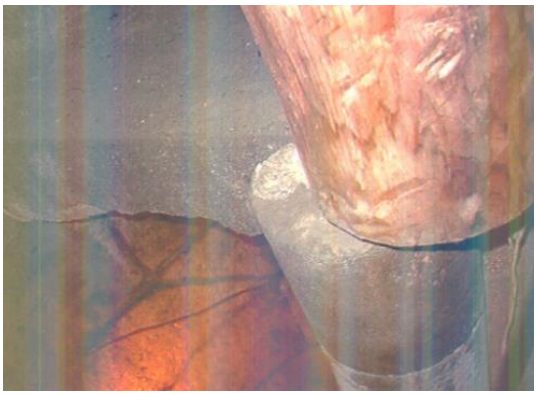
Avlu duvarları ve parmaklıkların hangi dönemde yapıldığı (1940-1970) pek net olmayan betonarme avlu giriş kapısı ve duvarları bozulmuştur.

Şerefe korkuluklarının hemen hemen tamamının tahrip olduğu ve ajurlu bezeme örneklerinin kopma durumunda bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 5.36).

Şerefe üstünden itibaren şakulünden kaymış olan minare petek ve külahı sökülerek yeniden yapılmıştır (Şekil 5.37). Gene şerefe korkuluklarının hemen hemen tamamının tahrip olduğu ve ajurlu bezeme örneklerinin kopma durumunda olduğu tespit edilmiştir.

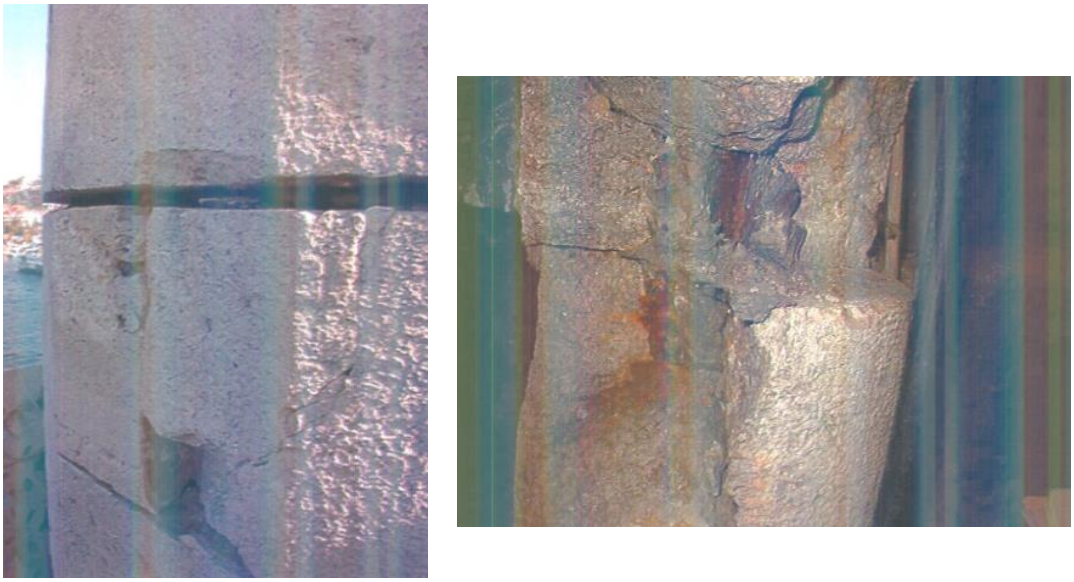

Şekil 5.36 Minare şerefe korkulukları bozulmaları

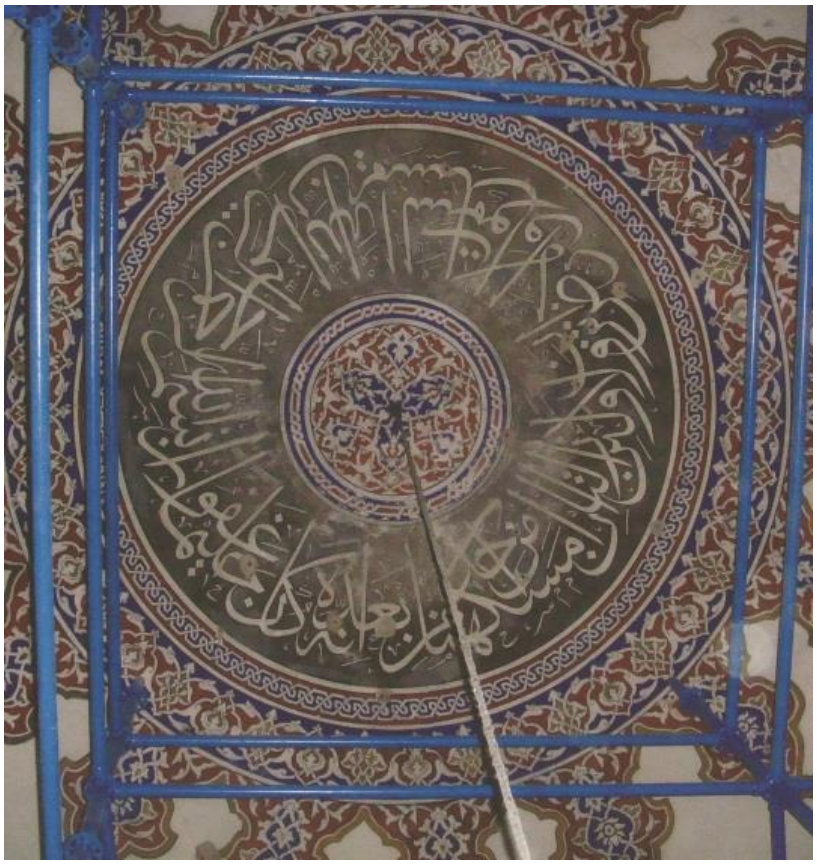

Şekil 5.37 Şakulünden kaymış minare kovanı

(Yılmaz Yapı, 2010)

Şekil 5.38 Minare gövdesinin iç ve dış cephe bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2010)

Şekil 5.39 Cami ana kubbede kalem işi bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2008)

Şekil 5.40 Taş yüzeylerde oluşan çatlakların görünümü (Yılmaz Yapı, 2008)

5.2.7 Onarımlar

1938 yılında ise dönemin aydın ve konuya duyarlı insanlarının katkısı ile İstanbul Vakıflar Müdürlüğü denetiminde yapının esaslı bir onarımdan geçirildiği ve günümüzde bu yapının bu onarımların izlerini taşıdığını görmekteyiz. Tüm bilinmezliklerine rağmen dönemin deneyimli mimar ve restoratörleri yapıya Klasik dönem Osmanlı Cami mimarisinin üslup ve özelliklerini yansıtabilmişlerdir. Bu nedenle ana mekanda (Cami) yapıyla uyuşmayan ahşap vaaz kürsüsü dışında hiçbir mimari unsura müdahale edilmemiş ve özelikle dönem belgeseli olması açısından da aynen korunmuştur (Vakıflar Arşivi).

Cami ve bahçe duvarı gerekli onarım ve yenileme çalışmaları 2008-2010 yıllarında yapılmıştır. Şemsi Ahmed Paşa Cami 2008 yılı restorasyon onarımları.

Tüm cephelerin kırık parçalanmış çürümüş taşlarının onarımları gerektiği noktalarda yenilenmesi tabi bu yenilenme yapılırken özgün malzeme ve harçla yapılması ve düşük basınçlı enjeksiyonla sağlamlaştırılması yapılmıştır (Şekil 5.42). Tüm cephelerde bozulan derzler yeniden yapılmıştır.

Camide cümle kapısı dışında ki kapılara ait onarım öncesi demir kapı kanatları onarılamayacak derecede harap ve bakımsız olduğundan yenileme yoluna gidilmiştir.

Tüm ahşap malzeme 1.sınıf meşe veya kestane cinsindendir. Fırınlandıktan sonra emprenye edilmiş; üst koruyucu katman olarak gomalak cila veya su bazlı vernik kullanılmıştır.

Duvarlarda yer yer görülen tüm çimentolu sıvalar raspa edilerek yerlerine özgün malzeme ile yapılmış harçlar düşük basınçla enjekte edilmiştir ve yeniden yapılmıştır.

Şekil 5.41 Cephe duvarlarında oluşan taş boşalmalarının ve onarımlarının görüntüsü (Yılmaz Yapı, 2008-2010)

Şekil 5.42 Cami iç duvarlarında oluşan taş boşalmalarının onarım sonrası (Yılmaz Yapı, 2008-2010)

Şemsi Ahmed Paşa Caminin türbe ve haziresi ile bir saray külliyesini tamamlayan ve ayıran durumuyla önemli olan ve denizden algılanan boş pencereli külliye beton sıva kaplı çevre duvarının ayrıca temizlenip onarımı yapılmıştır.

Bu duvarda Mimar Sinan geleneğinin özelliğini taşıyan baklalı dövme demir şebekeli pencere açıklıklarının onarımları yapılarak, demir şebekeleri dönemine uygun şekilde yenilenmiştir (Şekil 5.43).

Cami ve türbe pencerelerinin lokmalı demir parmaklıkları temizlik, bakım ve onarımları yapılarak koruyucu sürülmüş, ayrıca avlunun deniz tarafı demir parmaklıklı pencere açıklıkları çok harap durumdaki lokma demir şebekeleri tamiri mümkün olmadığından yenileme yoluna gidilmiştir.

Şekil 5.43 Medresenin taşıyıcı sütunlarında oluşan bozulmaları (Yılmaz Yapı, 2009)

Yapı bütününde iç ve dış yüzeyler de taş tahkikleri yapıldığı sırada minarenin de genelde kaide ve gövde yüzeylerinde, şerefe altı mukarnas sırası sarkıtlarında taş temizliği ve onarımı yapılmıştır.

Şerefe üstünden itibaren şakülünden kaymış olan minare petek ve külahı sökülerek yeniden yapılmıştır. Gene şerefe korkuluklarının hemen hemen tamamının tahrip olduğu ve ajurlu bezeme örneklerinin kopma durumunda bulunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle korkulukların tamamı, yeni imal edilen korkuluklarla değiştirilmiştir (Şekil 5.44).

Minarenin alemlerinin yüzey temizliği tekniğe uygun yapılarak varaklanmıştır.

Minarenin iç kısmında merdiven kovasında çekirdeğe bağlı eriyen taş dokular, paslanmaz çelik bağlantılarla sağlamlaştırılmış, ayrıca taş dolgusu yapılarak basamaklar da onarım gerektiren yerlerde yüzey ve parça onarımları gerçekleştirilmiştir (Şekil 5.37). Düşeyden sapan ve yer yer kenetleri açığa çıkan minare, şerefeden itibaren taşları tek tek numaralanarak sökülerek, külah sereni ve külah yenilendikten sonra yeniden inşa edilmiştir (Şekil 5.38). Bu uygulamada kırılan ve eksik kalan taşlar için özgün malzeme kullanılarak ve taşlar birbirine paslanmaz veya sıcak daldırma galvanizli kenetler ile bağlanmıştır.

Şekil 5.44 Minarede yapılan onarımların görüntüsü (Yılmaz Yapı)

Avlu duvarları ve parmaklıklar 1940 veya 1970 pek net olmayan betonarme avlu giriş kapısı ve duvarları yeniden özgün hali ile küfeki kesme taş olarak yapılmıştır. Harpuştalar da küfeki taşından ve özgün biçimde olmuştur.

Caminin cadde tarafında ki duvarı kütüphane ile birlikte restore edilmiştir.

Moloz taş + horosan sıva avlu duvarı farklı dönem belgesi olarak korunmaktadır. Avlunun denize bakan cephesinde çoğu kırık, paslanmış ve çalınmış olan lokmalı demir parmaklıklar özelliklerine göre ya konsolide edilmiş, ya da özgün şekli ile yeniden yapılmıştır. Tüm demir aksam antipas ve iki kat boya ile boyanmıştır.

Döneminin özelliklerini yansıtan nadir örneklerinden olan türbe şebekesi üzerinde ki 6-7 kat boya sökülmüş, temizlenmiş, köşe çıtaları ile tamamlanmış ve koruyucu sürülerek bugünkü muhteşem görünümüne kavuşturulmuştur (Şekil 5.33).

Cami ve türbe pencerelerinin lokmalı demir parmaklıkları temizlik, bakım ve onarımları yapılarak koruyucu sürülmüş, ayrıca avlunun deniz tarafı demir parmaklıklı pencere açıklıkları çok harap durumdaki lokma demir şebekeleri tamiri mümkün olmadığından yenileme yoluna gidilmiştir.

Camide cümle kapısı dışında ki kapılara ait onarım öncesi demir kapı kanatları onarılamayacak derece harap ve bakımsız olduğundan yenileme yoluna gidilmiştir.

5.3 Şemsi Paşa Medresesi

5.3.1 Plan ve Mimari özellikler

İç avluyu batı ve güney yönlerinden sınırlayan üç kollu medresenin bir kolunu kısa tutarak, boğazın manzarasına açılan, L planlı asimetrik bir yapı olarak tasarlanmıştır. Medrese bir adet dershane odası ve on iki adet 3×3 metre boyutlarında, yüksek kasnaklı bir kubbeyle örtülü hücrelerden oluşmaktadır (Karakaya, Ebru: 530).

Batı kanadının merkezi kısmında yer alan 7×7 m boyutlarındaki dershane odası, dışa çıkıntı yapmaktadır. Altlı üstlü on altı pencere mevcuttur. Dershanenin 6,90 metre çapındaki kubbesi, içten tromplara dışarıdan ise yüksek bir sekizgen kasnağa oturmaktadır (Haskan, Mehmet Nermi: 1243).

Medresenin önünde baklava başlıklı on sekiz sütunun taşıdığı sivri kemerli, düz çatılı L planlı bir revak yer alır.

Dershane kapısıyla aynı hizaya iki adet yeşil ve bir adet de pembe somaki sütun yerleştirilmiştir.

Kesme küfeki taşından inşa edilen cami ve türbenin aksine, medrese taş ve tuğla sıralarından oluşan almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiştir (Şekil 5.45).

Şekil 5.45 Medresenin denize bakan cephesi (Aralık, 2017)

Medresenin deniz tarafına bakan cepheleri, bu kesme taştandır. Muhtemelen yapının bu açıdan görünümünün önceliği vurgulanmak istenmiştir. Yapının ortalama duvar kalınlığı 80 cm'dir (Şekil 5.45).

Dershane ve medrese hücreleri çift sıra pencere ile ışık alır. Demir şebekeli alt pencereler dikdörtgen planlı, düz lentolu olup basık sivri kemerli bir alınlığa sahiptirler. Üstte ise alçı şebekeli yuvarlak pencereler sıralanmaktadır (Şekil 5.57).

Hücrelerin her birinin içinde bir veya iki niş ve bir ocak vardır (Şekil 5.46)

Şekil 5.46 Medrese odalarındaki ocakların görünümü (Aralık, 2017)

Medrese hücreleri 2.95x2.95 metre ölçüsünde kare planlı olup, duvar kalınlıkları 0.80 metredir.

Hücreler altlı üstlü ikişer pencere ile aydınlatılmıştır.

Köşe odalarında cephe görünümü olduğundan burada ki pencere sayısı daha artmıştır (Şekil 5.53).

Medresenin sahile paralel kanadının güney ucundaki tonozlu mekanda hela ve abdest muslukları yer alır. Bu medresede herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

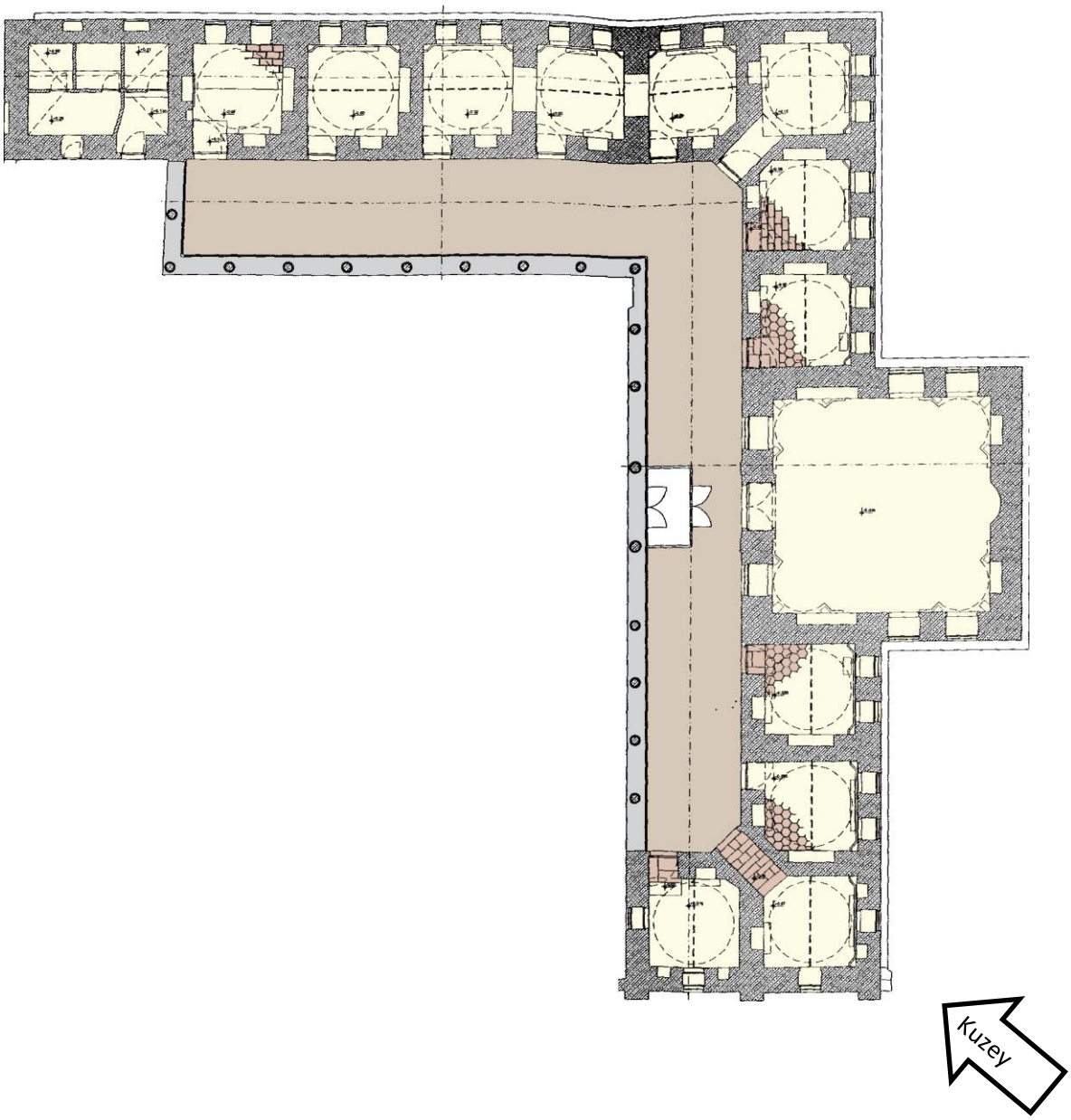
Dershane kapısının kemerinde İstanbul da pek az yapıda bulunan kırmızı Burgaz taşı kullanılmıştır. Revakların önü camla kaplanmıştır (Şekil 5.48). Medrese odalarının bazılarının üstleri açılarak kütüphane haline getirilmiştir (Şekil 5.47).

Şekil 5.47 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi dış cephe revakları ve sütunlar (Kasım, 2017)

Şekil 5.48 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi giriş kapısı (Kasım, 2017)

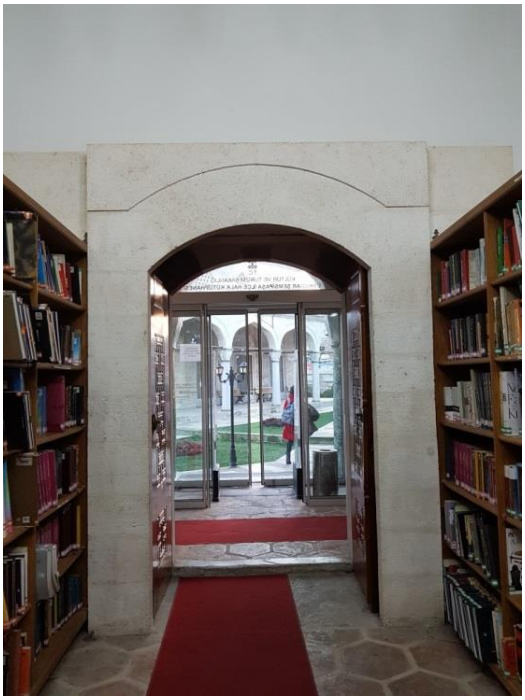
Şemsi Paşa Medresesi'nin 2008 Yılı Restorasyonu

- Medresenin iç odaları ve okuma salonunda duvar yüzeylerindeki çatlaklar onarılmıştır.
- Medresenin yer döşemesinde altıgen şeşhane tuğla onarımı yapılmıştır.
- Medresenin iç avlusundaki okuma salonu üst örtüsündeki bozulmalar onarılmıştır.
- Medresenin revaklı sütunları camla kapatılmıştır.
- Medresenin üzeri kurşunla kaplı olan üst örtüsünde ve bacalarında gerekli onarımlar yapılmıştır.

Şekil 5.49 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Planı

Şekil 5.50 Medresenin okuma salonu görünümü

Şekil 5.51 Medresenin içten giriş cephesi görünümü (Ocak, 2018)

Şekil 5.52 Medresenin iç salonu görünümü (Ocak, 2018)

Şekil 5.53 Medresenin iç salonu görünümü

Şekil 5.54 Şemsi Ahmed Paşa Kütüphanesinin dershane bölümündeki üst örtü görünümü (Ocak, 2018)

Şekil 5.55 Medresenin dershane bölümünün kapısı ve kitabesi (Ocak, 2018)

Şekil 5.56 Çift Renkli Makaralı Kemer Taşları dıştan ve içten görünümü (Ocak, 2018)

Şekil 5.57 Medresenin pencereleri ve kanatları (Ocak, 2018)

5.3.2 Bozulmalar

Şemsi Paşa Külliyesi ile birlikte medrese de 1894 depreminde hasar görmüştür.

1930'lu yıllarda Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi çok atıl durumdaydı. Cami ve külliye bahçesi hayvanların otlak yeri haline gelmiştir. Minare o dönemde küpüne kadar yıkıkmış. Revakları kapatan demir doğramalı camekanlar, binanın orijinal yapısını bozmakla birlikte, taşlara monte edilmiş doğramalar taşların çatlamasına ve kırılmasına neden olmuştur. Büyük bir bölümü çürümüş olan doğramalar binanın görünümünü bozmakta ve oluşan korozyon taşlara zarar vermektedir. Revaklarda bazı kemerlerde gergi demirlerinin kaldırılması nedeniyle deformasyon oluşmuştur.

Kurşun çatı kaplamasında yer yer bozulmalar görülmektedir. Bacalardaki ve kurşunlardaki kırılmalar nedeniyle bina çatıdan su almaktaydı. Taşlarda, çatlaklarda yer yer kırılmalar, kayıplar ve yoğun kirlenme gözlenmekteydi. Pencerelerdeki lokmalı demir parmaklıklar geçmiş onarımlarda değiştirilmiş ve yerlerine daha yakın döneme ait farklı parmaklıklar takılmıştır.

Revakların önü camla kaplanarak ve medrese odalarının bazılarının üstleri açılarak kütüphane haline getirilmiştir. Kütüphane binasının önünde bulunan mevcut 19 sütundan bazılarında çatlaklar, düşeyden sapmalar bazılarında ise gergi eksiklikleri mevcuttu, bazı gergi elemanlarında da burkulmalar vardır (Şekil 5.61). Bazı sütunlarda düşeyden sapmalar olmuştur. Bazı sütun başlarında dönmeler vardır (Şekil 5.59-5.60).

Gergiler de eksikler tespit edilmiş mermer sütunlarını bağlayan bazı gergiler yoktur. Bazı sütunlarda ki taşlarda çatlaklar vardır.

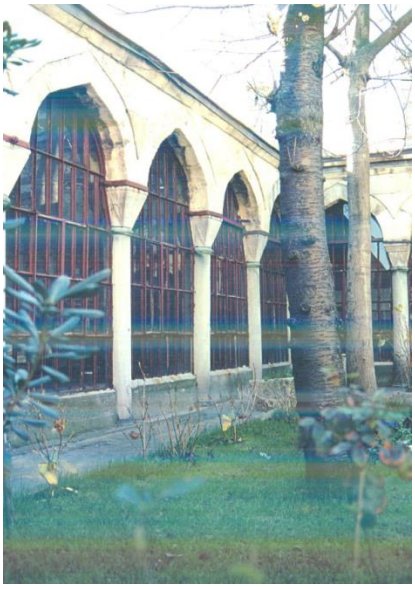
Kubbelerin bir kısmında çatlaklar görülmüştür. Bu çatlakların bazısı sıva çatlağı olup bazılarında da büyük onarım gerekmektedir. Kütüphanenin bazı odalarında da çatlaklar vardır (Şekil 5.58).

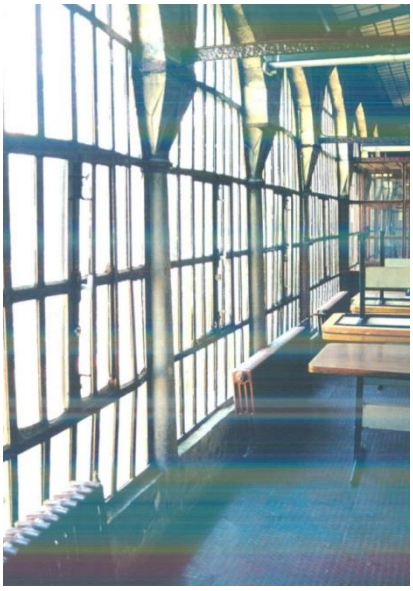

Şekil 5.58 Şemsi Ahmed Paşa Külliyesinin üst örtüsünde oluşan bozulmaların görünümü (Acar Avunduk, 1990)

Günümüzde medrese hücrelerine revakların kenarından ve ortasından bir de sütun bulunan bir kapıdan girilmektedir.

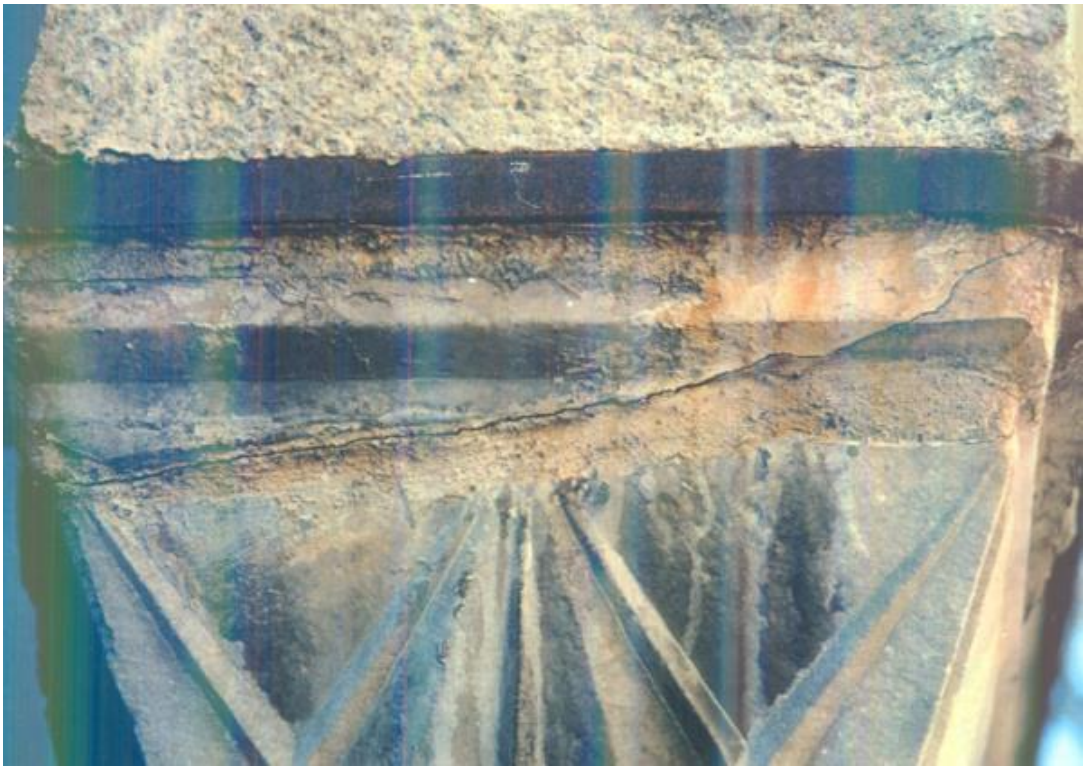
Şekil 5.59 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Eski halinin görünümü (Acar Avunduk, 1990)

Şekil 5.60 Kütüphanenin demir doğramalı camekanlı hali (Acar Avunduk, 1990)

Şekil 5.61 Sütun başlıklarının çelik malzeme ile birleşmesi (Acar Avunduk, 1990)

5.3.3 Onarımlar

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün emriyle Vakıflar idaresine 24 bin liralık bir tahsisat vererek külliyeyi tamamen tamir ettirmiştir (Vakıflar Arşivi).

Medresenin ilk onarımı 1942 yılının haziran ayında tamamlanmıştır.

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü tarafından 1947-1953 yıllarında büyük onarım ve restorasyondan sonra medrese bölümü 16.05.1953 yılında 3/5836 sayılı bakanlar kurulu kararı ile Kültür Bakanlığına devredilmiştir. 29 Mayıs 1953 tarihinden itibaren Şemsi Paşa Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır (Vakıflar Arşivi).

Medresenin revak kısmını örten demir camekanın kaldırılıp yerine sütunlara zarar vermeyecek biçimde, geride 12mm lamine camlı alüminyum doğrama uygulanması uygun görülmüştür. Sütunları ve başlıklarının yapıldığı mermer üzerindeki çatlakların dolgu harçlarıyla (Araldit) doldurulup sağlamlaştırılması ve kırık, eksik parçaların orjinaline yakın imitasyon malzemeyle tamamlanması, diğer taş kısımların; ise yine orjinaline yakın kireç harç ve orjinal malzeme dolgusuyla yapılmış imitasyon malzemeyle tamamlanmıştır.

Revak kemerleri üzerinden kaldırılan gergi demirleri tekrar yerlerine takılmıştır. Kurşun çatı kaplamasındaki çatlaklar onarılmış, gerekli yerlerde değiştirilmiştir. Bacalardaki kırıklar tamir edilmiştir. Çevredeki drenaj kanalı izole edilmiştir.

Onarımlar sonrası yoğun kirlilik görülen cepheler kimyasal yöntemlerle temizlenmiştir. (örn: AB - 57)

Değiştirilen pencere parmaklıkları, lokmalı dövme demir aslına uygun olarak değiştirilmiştir.

İç mekanda oluşturulmuş personel mutfağı kaldırılmıştır.

5.4 Şemsi Ahmed Paşa Türbesi

5.4.1 Plan ve Mimari özellikler

Şemsi Ahmed Paşa'nın türbesi, sıra dışı biçimde camiye bitişik olarak inşa edilmiştir. Tunç şebekeli bir kemerle ayrıldığı caminin iç mekânının uzantısıdır (Şekil 5.62).

Evliya türbelerinin iç mekânları, ibadethaneyle (cami) bir bütün oluşturacak biçimde tasarlanırdı (Karakaya, Ebru: 530).

Şemsi Ahmed Paşa'nın yazmış olduğu Vikâye Tercümesi adlı eserinde atalarını, Hz. Muhammet döneminde yaşamış ünlü Arap kumandanı Hâlid b.Velîd'e dayandırıyordu. Muhtemelen bu yapıyı sembolik bir gönderme olarak kullanmak istemişti. Böylece, Paşa yapı vakfiyesinde gizli bir hazineye benzetilen vücudunun kutsallığını vurguluyordu (Necipoğlu, Gülru: 663).

4,5×4 metre boyutlarındaki caminin kemerli kapısı kuzeybatı cephesinde yer alır. Yapının üzeri sivri profilli bir aynalı tonozla örtülüdür. Camide olduğu gibi, kesme küfeki taşından inşa edilen yapının örtü sisteminde hafif olması nedeniyle tuğla kullanılmıştır.

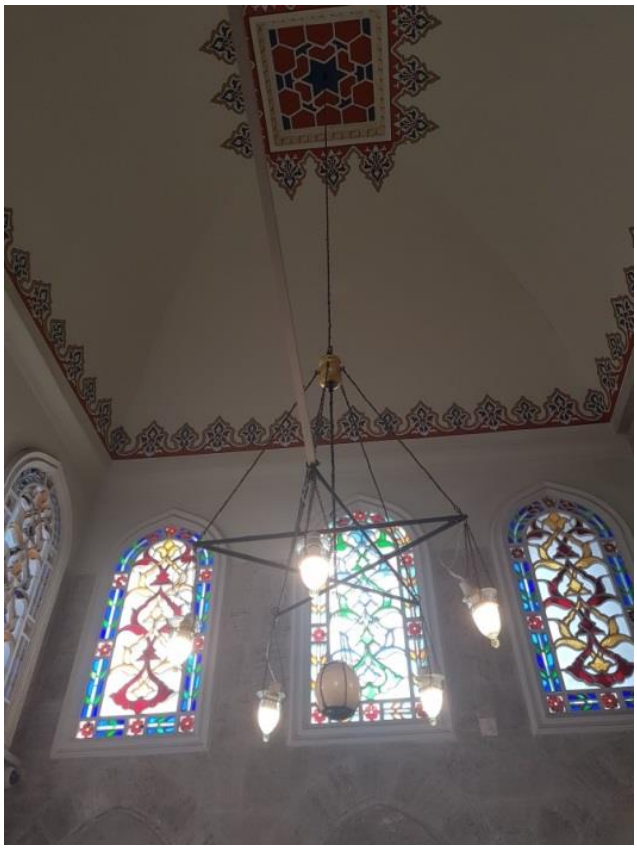
Şekil 5.62 Şemsi Ahmed Paşa Türbesinin hem türbe hem de cami yönünden görünümü (Kasım, 2017)

Çevresi külliye duvarlarıyla sınırlandırılmış doğu köşede yer alan küçük hazirede çoğunluğu 18.yüzyıla ait mezarlar yer alır.

Türbenin giriş duvarı kapı nedeni ile çok dar olduğundan buraya pencere açılmamıştır.

Kuzey ve kuzeybatı cephelerinde iki kat halinde üç sıra pencere bulunmaktadır. Alttaki pencereler dikdörtgen söveli, üsttekiler sivri kemerli ve petek şeklinde alçı şebekelidir (Şekil 5.64).

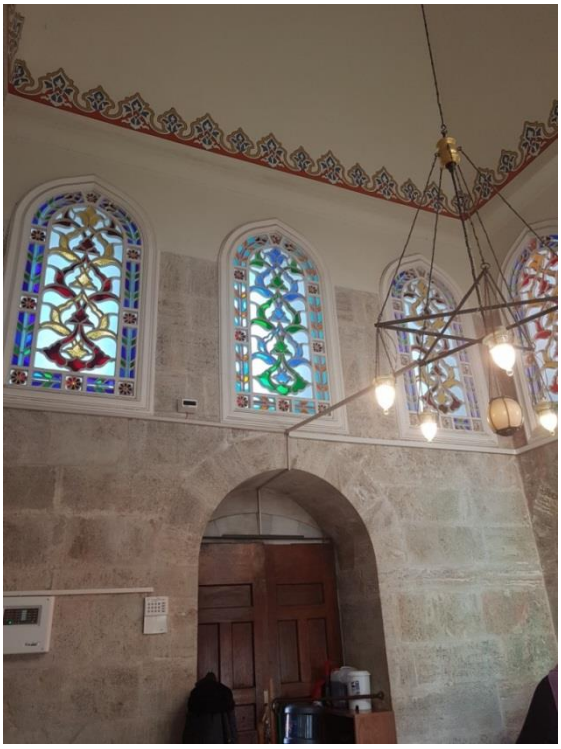
Türbenin üzerini örten ayna tonozun merkezinde kare boşluk içerisinde geometrik, geçme ve palmet şeklinde kalemişleri bulunur (Şekil 5.65).

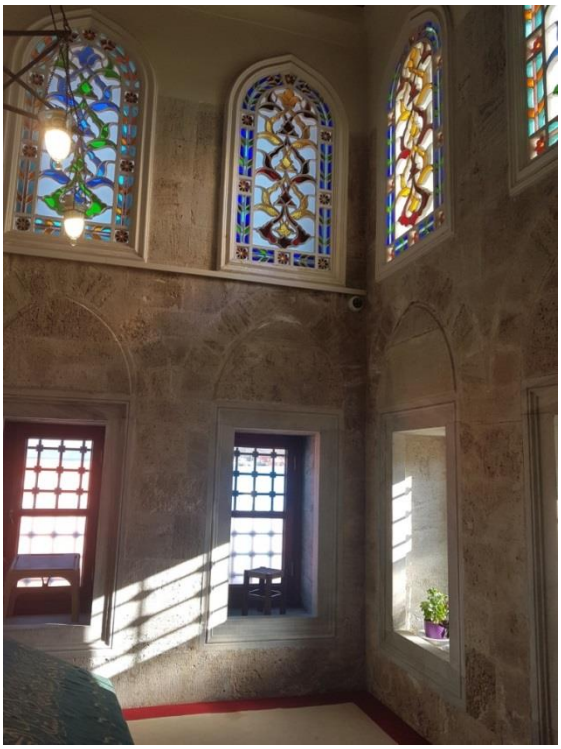

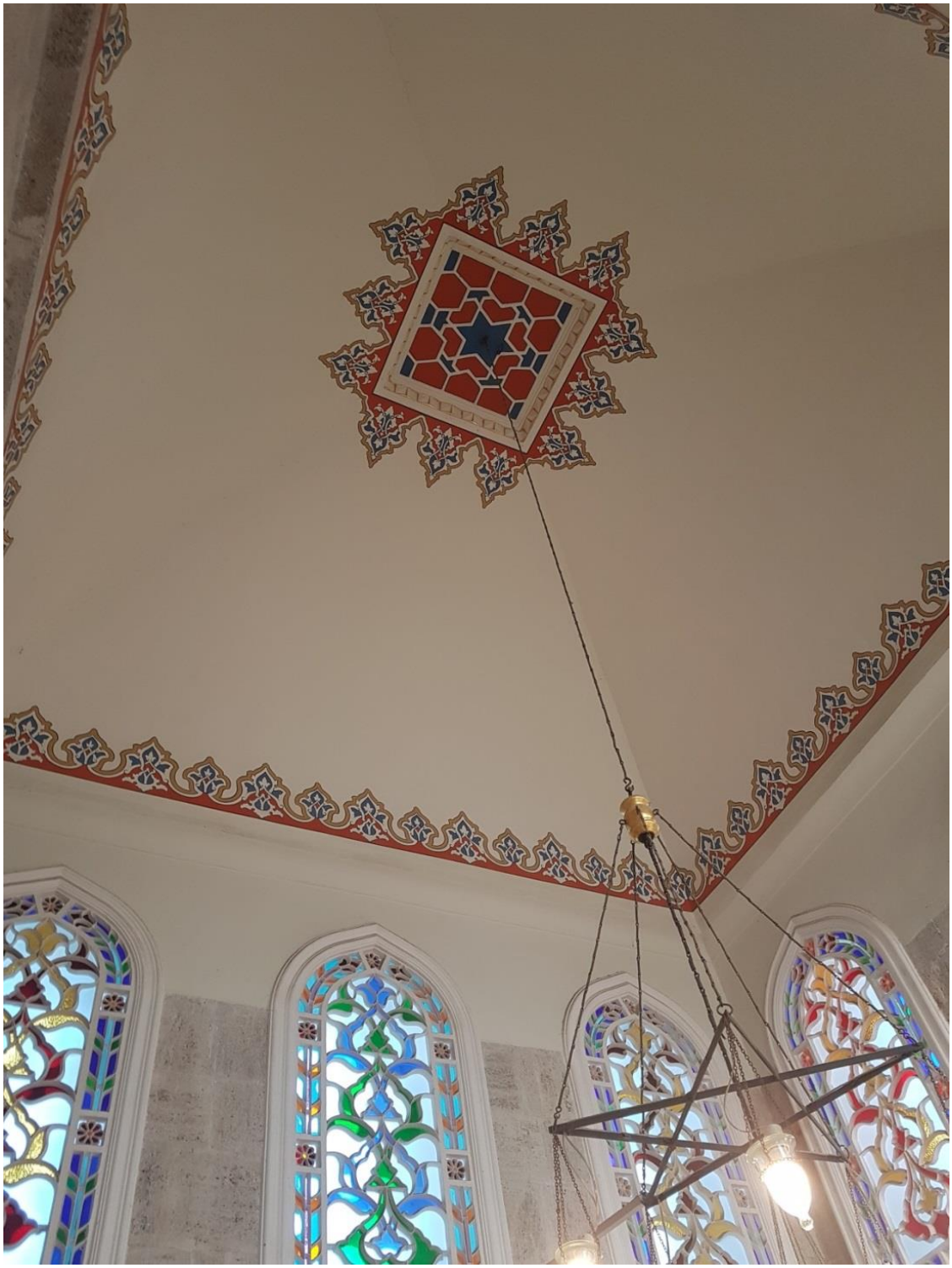
Şekil 5.63 Türbenin tavanındaki kalem işi örneği (Ocak, 2018)

Şekil 5.64 Şemsi Ahmed Paşa Türbesindeki içlik pencere örnekleri (Aralık, 2017)

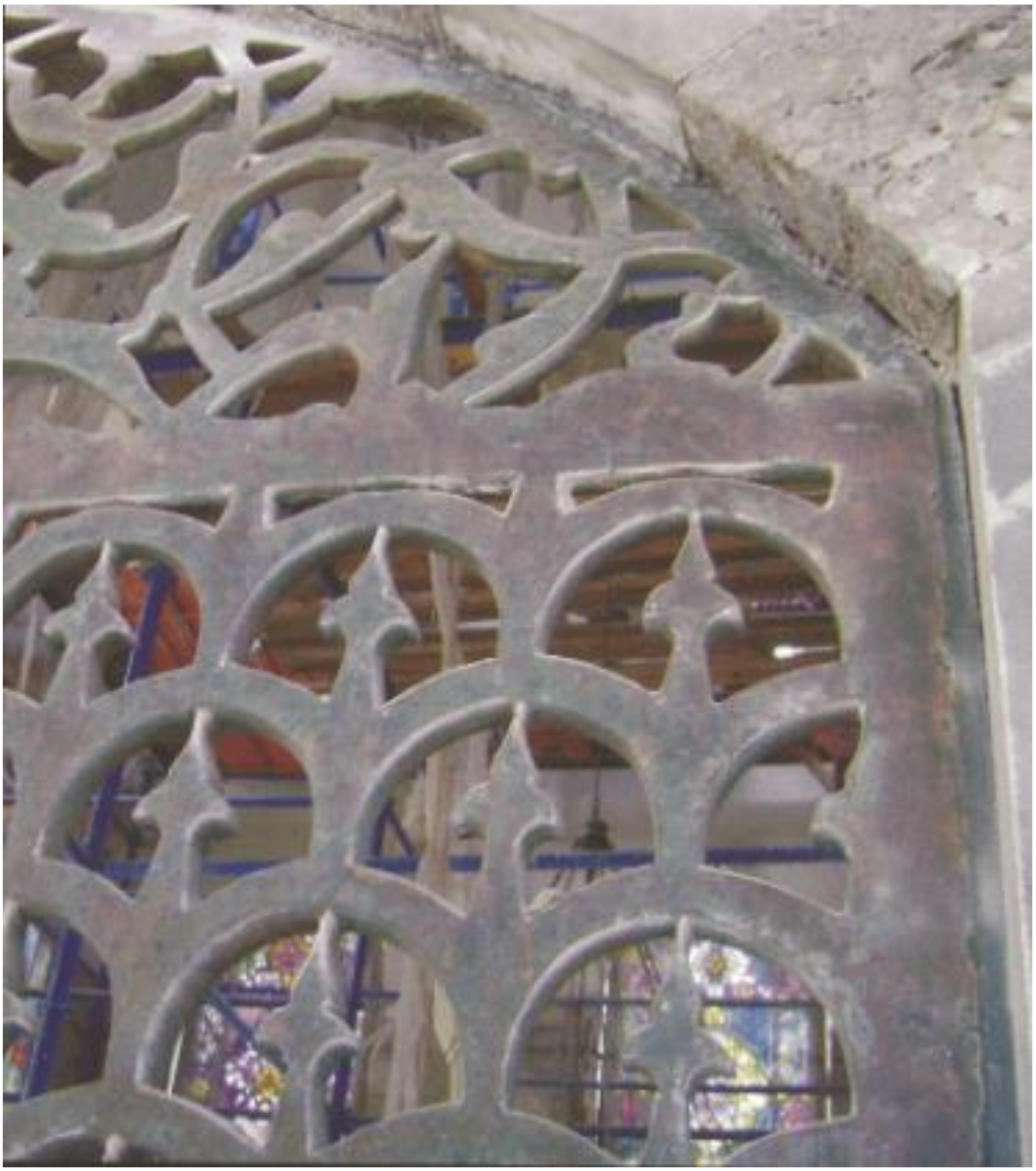

Şekil 5.65 Şemsi Ahmed Paşa Türbesinin aynalı tonoz tavan sistemi içinde bulunan kalem işi örneği (Ocak, 2018)

5.4.2 Bozulmalar

Külliyede Mimar Sinan geleneğinin en önemli öğelerinden olan türbedeki baklalı dövme demir şebekeli pencere açıklıkları zamana yenik düşüp bozulmuştur. Demir şebekelerde bozulmalar olmuştur (Şekil 5.66).

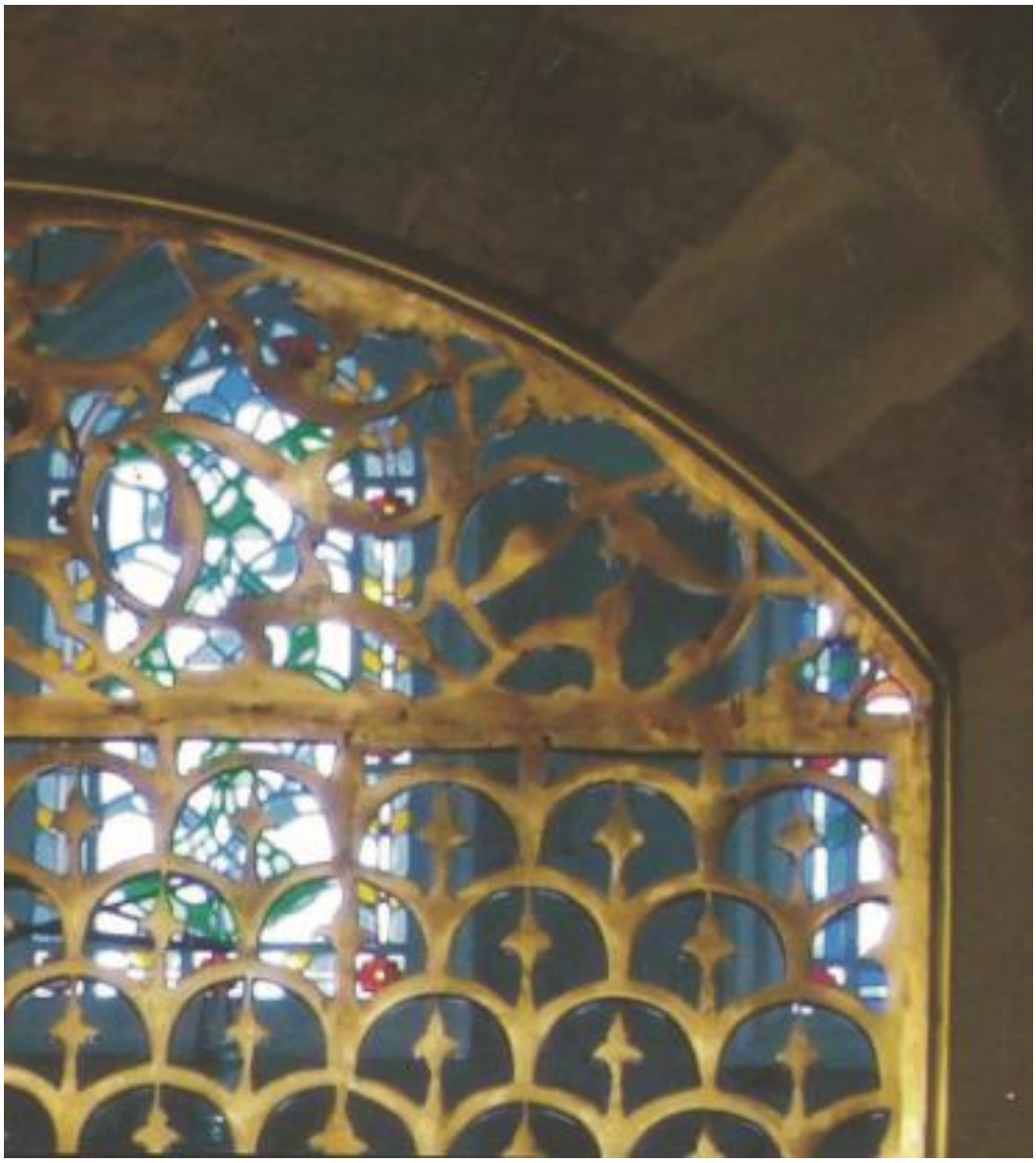
Şekil 5.66 Türbedeki demir şebekenin bozulmuş hali (Yılmaz Yapı, 2008)

5.4.3 Onarımlar

1930'lu yıllarda külliye Mimar Sinan sonrası ilk restorasyonunu görmüştür. Dönemin özelliklerini yansıtan nadir örneklerinden olan türbe şebekesi üzerinde 6-7 kat boya sökülmüş, temizlenmiş, köşe çıtaları ile tamamlanmış ve koruyucu sürülerek bugünkü muhteşem görünümüne kavuşturulmuştur (Şekil 5.67).

1947-1953 yılları arasında külliyede büyük ölçüde restorasyon çalışması İstanbul Vakıflar Baş Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Türbe de bu çalışmada restorasyon onarımı görmüştür.

2008-2010 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmasında türbe de restore edilmiştir.

Şekil 5.67 Türbedeki demir şebekenin onarım sonrası (Aralık, 2017)

BÖLÜM 6 VALİDE-İ CEDİD KÜLLİYESİ

Şekil 6.1 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Görünümü (Kasım, 2017)

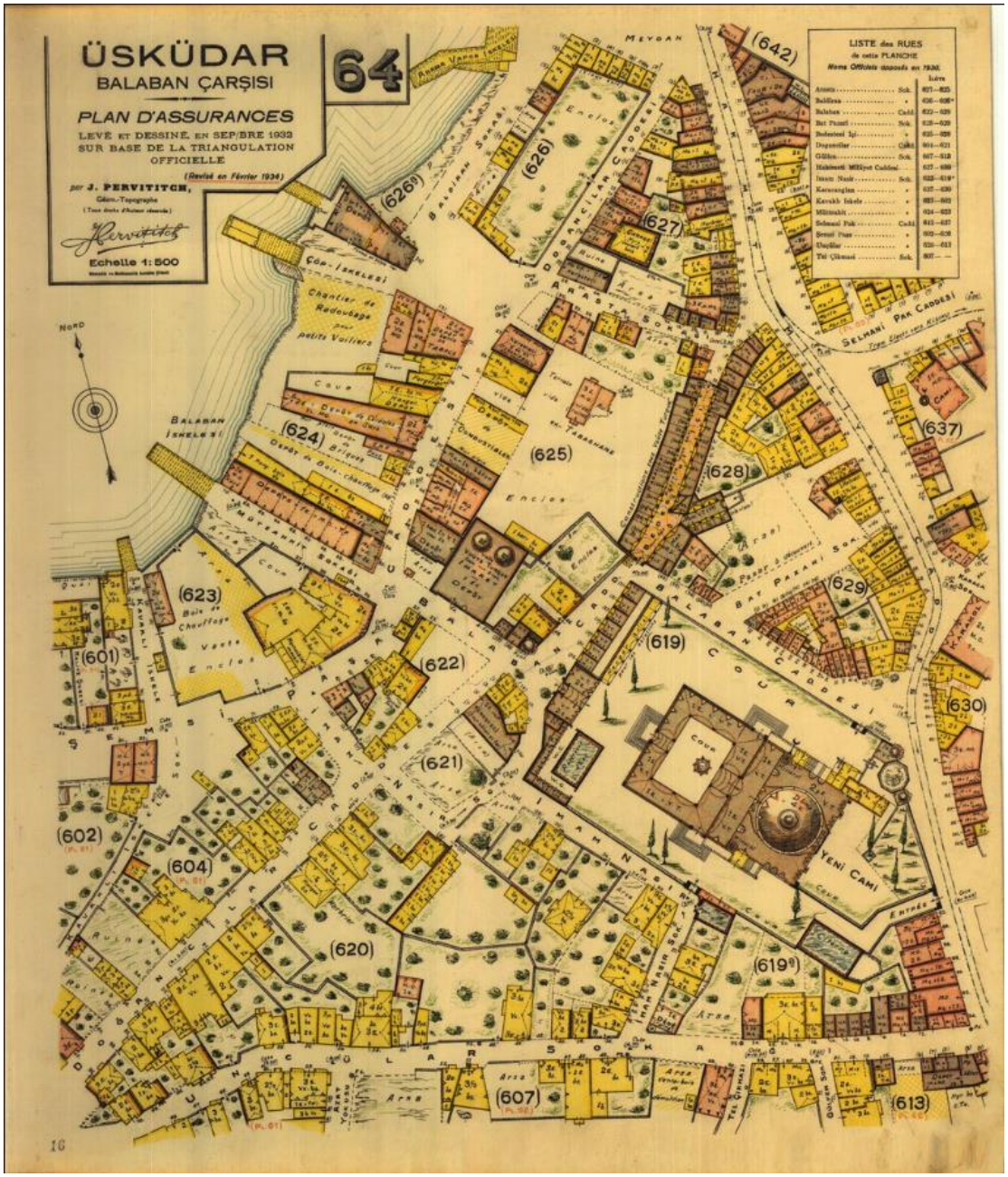
6.1 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Tanımı

6.1.1 Tarihçe ve Konumu

Üsküdar meydanında yer alan ve bir külliye olarak düşünülüp, inşa ettirilmiş olan yapının Sultan III. Ahmed tarafından validesi Rabia Gülnuş Emetullah Sultan için (H.1703 - 1730) 1708 - 1711 tarihleri arasında Lale Devri mimarı Kayserili Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır (Orman, Tülay Sezgin:433)

Üsküdar Cedid Valide Camisinin kullanım özelliği nedeni ile ana yapısında fazlaca bir değişim görülmemektedir. Ancak külliye yapıları ile çevre yapılaşmada belirgin bir değişim, dönüşüm, özgünlükten uzaklaşma göze çarpmaktadır.

İlk yapılış yıllarında (XVIII. yüzyıl başı) Cami ve külliyenin etrafı tümüyle çarşı, dükkanlar ve konut yapıları ile çevrili idi. Çevredeki yapılaşmanın XX. yüzyıl başına kadar sürdüğünü de 1934 tarihli J. Pervititich Üsküdar Haritaları Pf. No:64'te görülmektedir (Şekil 6.2).

Şekil 6.2 Pervititch Haritası No:64 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Görünümü

Bu haritaya göre caminin beş avlu kapısı, avlu duvarlarını adeta kuşatan Balaban Caddesi ve Çarşısı, İmaret ve İmam Nasır, Arasta Çarşısı ve Hünkar Girişi adlarını alarak çevre ile ilişkisini yaşatmaktadır.

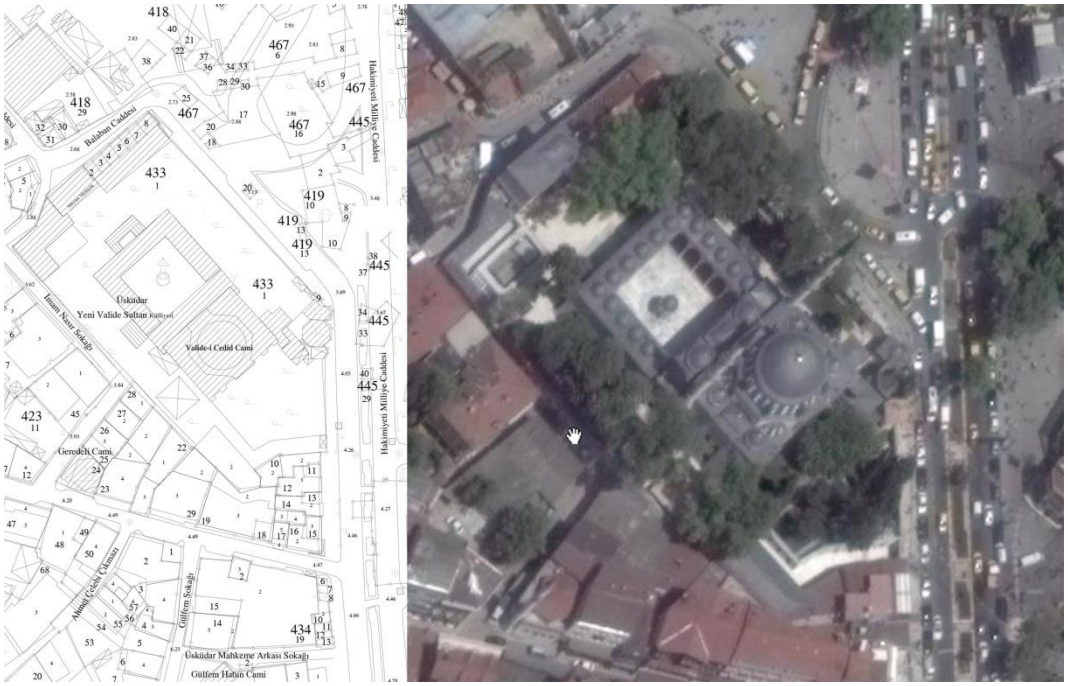
Batının sanat tekniğinin Osmanlıdaki yapılarda yer alması ve bununla beraber İmparatorluğun 16.y.y'da gelişen zanaat ve mimari ruhunu canlandırmak önemli bir unsurdur. Osmanlı mimari tarzında, Yeni Valide külliyesinin yapıldığı dönem, klasik dönemden batı etkisinin yaşanmaya başlandığı geçiş döneminde yapılmıştır. Valide-i Cedid Külliyesinde klasik dönemin etkileri görülmektedir (Orman, Tülay Sezgin: 433).

Üsküdar ilçesinde, Üsküdar Meydanı'nın güneyinde, güneydoğu cephesinde Hakimiyeti Milliye Caddesi, batı yönünde İmam Nasır Sokağı ve kuzeybatı bölümünde Balaban Caddesi ile sınırlanmış bir yapı topluluğu olarak yer alır (Şekil 6.1).

Külliye; Cami, hünkar mahfili, türbe, sebil, muvakkithane, çeşme, şadırvan, sıbyan mektebi, arasta (dükkanlar), imaret, meşruta evleri ve mahyacı odasından oluşmaktadır (Şekil 6.10).

Yeni Valide Külliyesinin içinde ki yapıların yerleşim sistemi; büyük bir dış avlunun merkezinde yer alan ve bir iç avluyla bütünlük sağlayan camiye, doğudan ahşap yapı sistemi olan bir hünkar dairesi eklenmiştir. Dış avlu duvarının güneydoğu bölümünde çeşme, sebil, türbe ve muvakkithane yapıları birbirlerine bitişik olarak konumlandırılmıştır (Şekil 6.6-6.7).

Hazire bölümü ise caminin güney yönünde bulunmaktadır. Dış avlunun kuzey cephesinde ki girişin üst kısmında sıbyan mektebi bulunmaktadır. Alt kısmında ise mahya odası vardır. Bu giriş kısmının doğusundaki dış cephede yedi tane dükkan ve batısında avlunun iç kısmında tuvaletler ile sarnıç mevcuttur. Geçmişte fodla fırını olarak işlev gören imaret; külliyenin dışında, kuzey cephesinde bulunmaktadır.

Şekil 6.3 Valide-i Cedid Külliyesi Planı ve Üç Boyutlu Görünümü (Üsküdar Belediyesi)

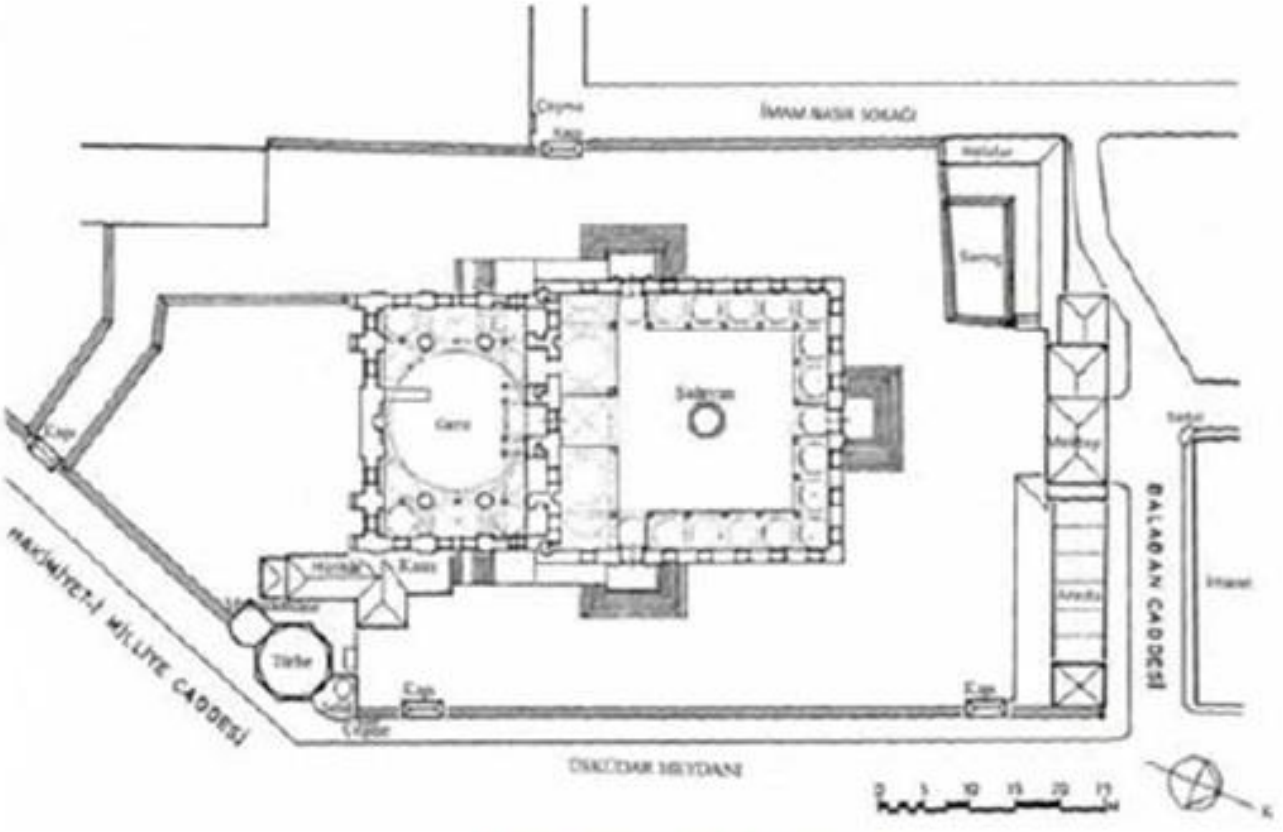

Şekil 6.4 Valide-i Cedid Külliyesi Genel Görünüm (Kasım, 2017)

Şekil 6.5 - 6.6 Valide-i Cedid Külliyesi Hakimiyet Caddesi Genel Görünüm (Kasım, 2017)

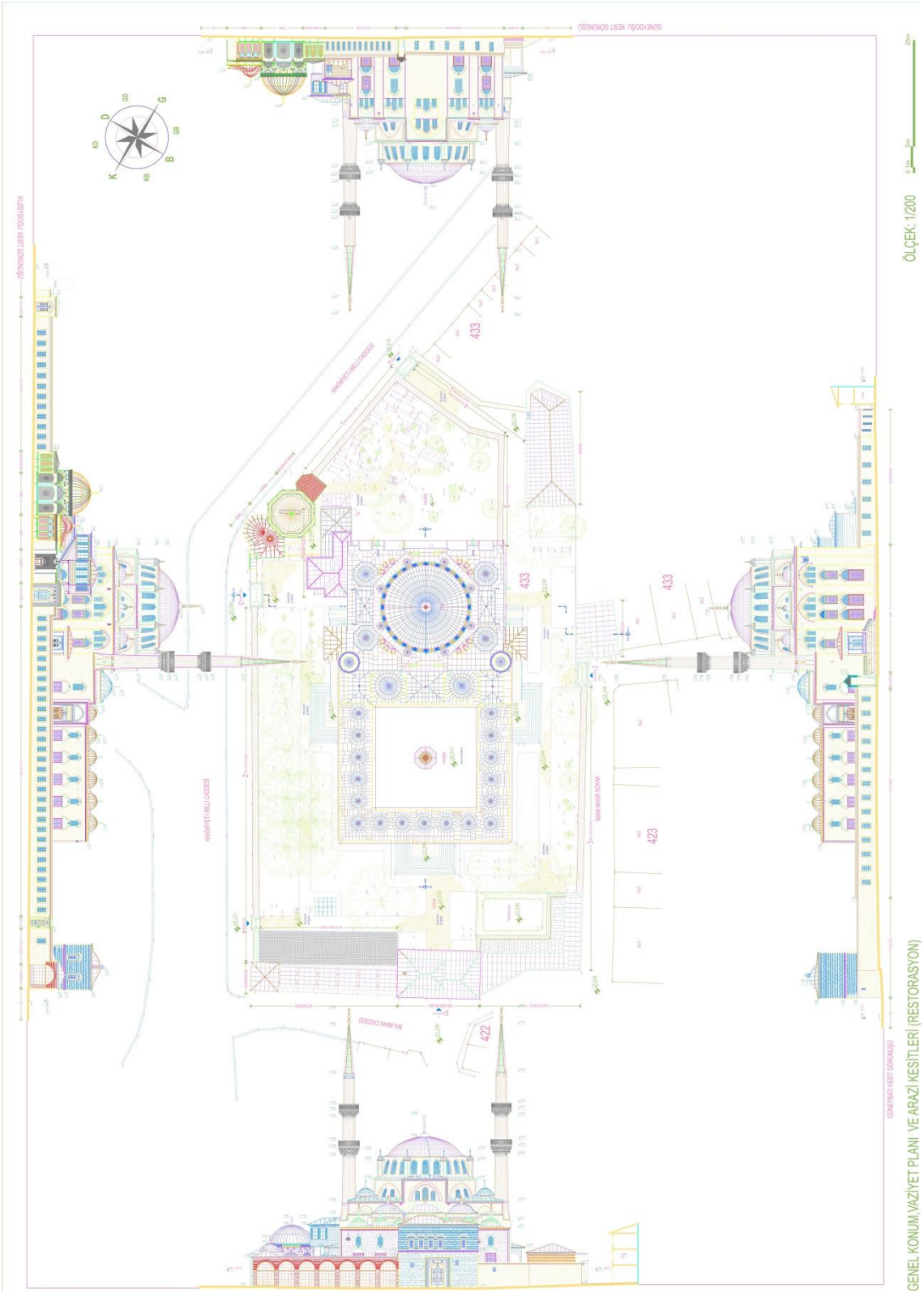
Külliye planı (N.Seçkin'den işlenerek)

Şekil 6.7 Valide-i Cedid Külliyesi Vaziyet Planı (N. Seçkin)

Şekil 6.8 - 6.9 Valide-i Cedid Külliyesi farklı cephelerden görünümü (Ekim, 2017)

Şekil 6.10 Külliyenin Vaziyet Planı (Acar Avunduk)

6.2 Yeni Valide-i Cedid Cami

6.2.1 Plan

Yapının etrafı dört cadde tarafından çevrelenmiştir. Yapı yüksek bir avlu duvarı ile caddelerden ayrı bir yer teşkil eder. Avlu duvarındaki boşluklar demir şebekelerle ayrılmıştır. Bu demir şebekeler külliyenin dışardan tanımlanmasını ve iç avlu ile dışarısının bağını güçlendirmektedir. Dış avludan merdivenler ile yüksek bir kota çıkılır. Caminin inşasını yapan mimar Kayserili Mehmet Ağa yapının denize yakın olması ve su baskınlarından etkilenmemesi için cami ve harem avlusunu cadde seviyesinden daha yüksek bir kotta yapmıştır.

Caminin iç avlusunun ortasında gösterişli bir şadırvan bulunur. Cami dış avlusu kare şeklindedir. Kare plan üstünde merkezi kubbe vardır. Kubbe kasnağı yüksek olduğu için kubbe kasnağında pencereler bulunur. Yirmi dört penceresi mevcut olan kubbe kasnağının dıştaki kısmı ise kurşun kaplamalı ve maden aksamları mevcuttur. Kubbe kasnağında alemli sekiz tane ağırlık kulesi mevcuttur (Orman, Tülay Sezgin: 433).

Kubbe basık biçimli olup sekiz kemerle taşınır. Bu kemerlerin dört tanesi düz kemer sistemindedir. Diğer kemerler dört yarım kubbe şeklindedir. Ana mekanda tasarlanmış olan sekiz paye üstüne kemerler oturtulmuştur. İkişer şerefeli olan iki tane minaresi mevcuttur.

Şekil 6.11 Valide-i Cedid Külliyesi Ana Girişi (Kasım, 2017)

İç avluda revaklarla çevrili ve şadırvandan oluşmaktadır. Hünkar Köşkü ile beraber dıştaki avluya paralel olarak yerleştirilmiştir. Camiye üç cephesinden merdivenlerle çıkılır. İçteki avlu, dış kısımdaki avluya göre daha yüksek bir kot üstünde oluşmuştur (Şekil 6.14).

Valide-i Cedid Camisi 18. yy'da sekizgen formdan oluşan merkezi mekanlı cami planının önemli örneklerindendir. Cami planı enine geliştirilmiştir. Büyük ve basık bir kubbe ile örtülmüş olsa da caminin iç kısmında kasnak bölümünde açılan pencereler ile kubbenin bütünleşmiş etkisini görmekteyiz. Bu kısım dıştaki basık etkiyi farklı olarak iç kısımda görmemizi sağlar (Orman, Tülay Sezgin: 433).

Cümle kapısında ve yan bölümlerdeki sofaların üzerinde bulunan mahfiller mermer şebekeli malzeme ile yapılan korkuluklarıyla döneminin tarzını yansıtmaktadır. Duvarlar ve ayaklar mermer malzeme ile, mihrap ve yan duvarları ise çinilerle kaplıdır. Caminin son cemaat yerinin girişinin iki yan kısmıda kubbelidir. Giriş ve kenar bölümlerinde tonozla örtülmüştür. Giriş kısmı bölümü beyaz mermerden yapılmış olup yuvarlak formlu kapı kemerine sahiptir.

Şekil 6.12 Valide-i Cedid Külliyesi iç avludan görünüm

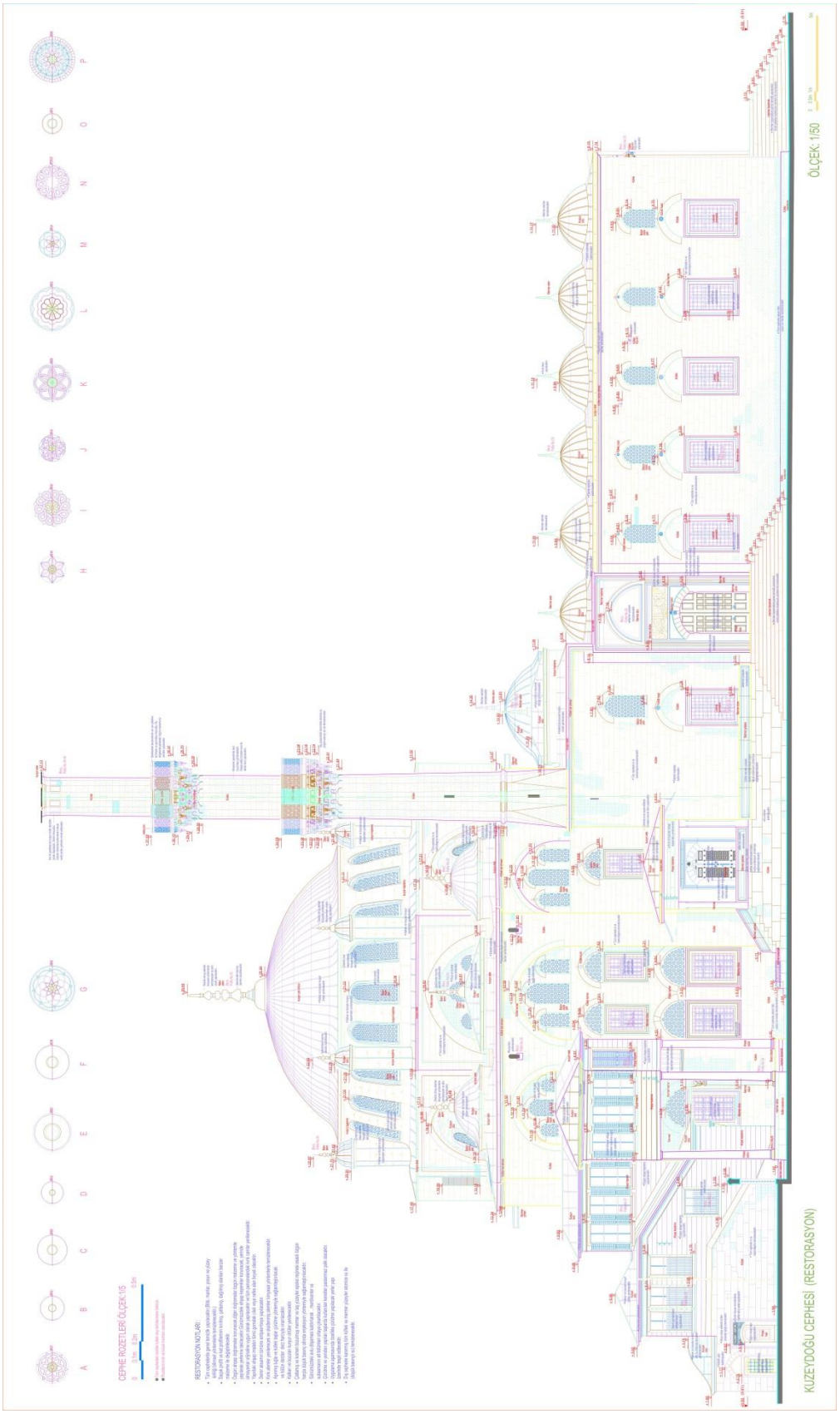
Şekil 6.13 - 6.14 Valide-i Cedid Külliyesi yan cephe ve iç avludan şadırvan görünümü

6.2.2 Cephe Özellikleri

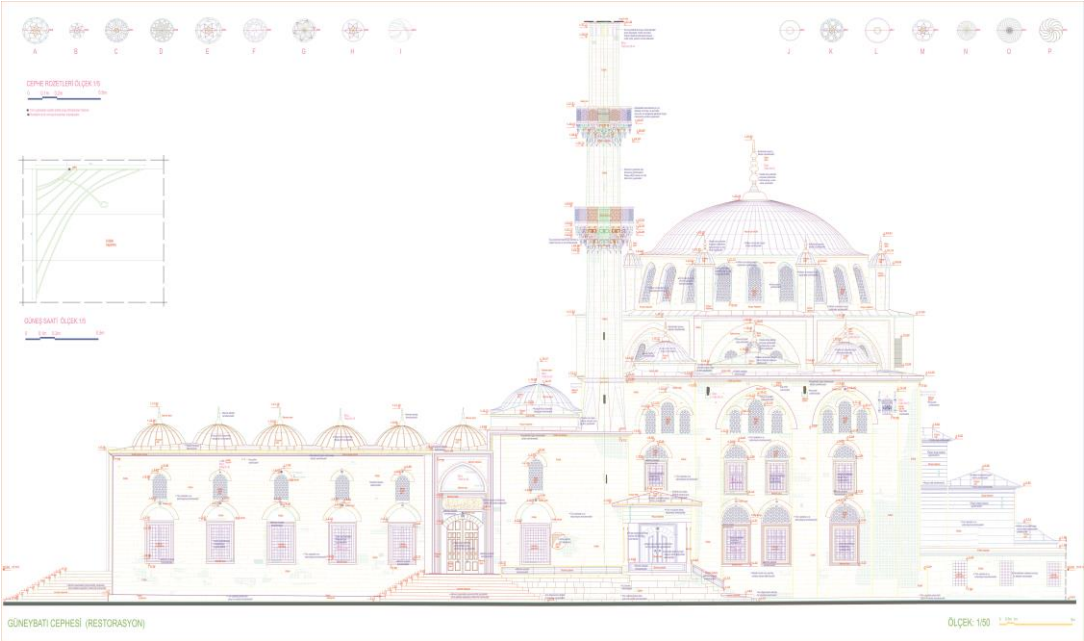
Caminin bütün cepheleri kesme küfeki taşındandır. Kuzeybatı cephesinde on basamaklı merdivenle iç avluya girilen ana kapısı mevcuttur. Bu cephe aynı zaman da caminin ana cephesidir. Kapı kuzeybatı cephe duvarının ortasında bulunur iki yanında alt katta üçerli lokmalı demir parmaklıklı ahşap doğramalı ve kapaklı pencereler mevcuttur. Üst katta sağ ve sol yanda üçerli dışılık pencereler mevcuttur. Dışlık pencerelerin üst kısımları kemerlidir. Alt kat ahşap pencerelerinin kenarları mermer sövelidir. Pencerelerin üstleri küfeki taşından kemerli ve rozetlidir. Bu rozetler her cephede vardır (Şekil 6.18).

Kuzeydoğu cephesi Hünkar Köşkünün bulunduğu cephedir. Caminin alt kat cephesinde bulunan pencereler ahşaptır. Ahşap pencerelerin üstleri fil gözü şeklinde olup kemerlidir. Bu pencere alt katta ve üst katta ikişer tanedir. Üçüncü kat bölümünde yan yana üç tane kemerli dışlık pencere şeklindedir. Bu üç pencerenin boyutları ortadaki daha büyük iki kenardaki küçüktür. Kuzeydoğu cephesinde cami girişi sağlayan bir ana kapı mevcut olup bu kapının çıkış merdiveni ve balkon kısmı korkuluğu mermerdendir. Mermer sütunlu ahşap kaplamalı üstü kurşun olan bir çatı sistemi vardır. Bu giriş birinci kat bölümünü kapsamaktır. Kapının üstünde bir tane mermer söveli ahşap pencere vardır. Pencerenin üstü kemerli dışlıklıdır. Üçüncü katta ise kemerli cephe içinde üç tane dışlık pencere mevcuttur. İç avluya geçişi sağlayan mermer söve ve silmeli ahşap kapı mevcuttur kapının sol tarafında bir tane alt ve üst katta pencere mevcuttur. Kapının sağ tarafında ise alt ve üst katta beşer tane pencere mevcuttur. Alt katta olan pencereler iç avluda da ahşap kapaklıdır (Şekil 6.15-6.20).

Şekil 6.15 Valide - i Cedid Cami Kuzeydoğu Cephesi (Acar Avunduk)

Güneybatı cephesi cami iç avlusuna girişi sağlayan üçüncü kapının olduğu cephedir. Cenaze namazları bu cephenin olduğu alanda kılınır. Kapının sağ yan tarafında bir pencere vardır. Pencerenin yan tarafında caminin içine girişi sağlayan ikinci kapı mevcuttur. Kapının yan tarafında üç tane ahşap pencere vardır. Üst katta ise altı tane dışlık pencere dört tane ahşap lokmalı pencere ve üçerli üç tane dışlık pencere mevcuttur. Caminin minarelerinden birinin kaidesi de bu cepheden yükselmektedir (Şekil 6.16).

Şekil 6.16 Valide - i Cedid Cami Güneybatı Cephesi (Acar Avunduk)

Güneydoğu cephesi bu cephe külliyenin Hakimiyet-i Milliye Caddesi yönündeki cephesidir. Bu cephede cami binasının bitiminde yer alan muvakkithane, türbe, sebil vardır. Alt katında dört adet mermer söveli ahşap pencereler bulunup pencerelerin alınlıkları dışlık şeklinde ve küfeki taşından kemerlidir. Üst katta iki ahşap iki dışlık pencere mevcuttur. Orta cephe duvarı komple iki kat mesafesi küfeki taşından olup üçüncü kat seviyesinde üçlü dışlık şeklinde beşli grup halinde bütün cephenin o katını kapsar. Bu cephede Hünkar Köşkünün yan cephesi de bulunur (Şekil 6.17).

Şekil 6.17 Valide - i Cedid Cami Güneydoğu Cephesi (Acar Avunduk)

Şekil 6.18 Valide-i Cedid Külliyesi Ana giriş cephesi görünümü (Aralık, 2017)

Şekil 6.19 Valide-i Cedid Külliyesi Güneybatı cephesi görünümleri (Aralık, 2017)

Şekil 6.20 Valide-i Cedid Külliyesi Kuzeydoğu cephesi Görünümü (Eylül, 2017)

6.2.3 Mimari Öğeler

6.2.3.1 Minare

Caminin ikişer şerefeye sahip muntazam kesme taştan yapılan iki minaresi mevcuttur. Her iki minarenin yüksekliği alemli olarak (49,72 / 49,54 metre), alemsiz olarak (46,66 / 46,40 metre) dir (Şekil 6.21). İkisi arasında yaklaşık 20 cm'lik bir yükseklik farkı vardır. Minarelerin gövde ve petekleri oldukça sade düşünülmüş ancak şerefeleri yoğun biçimde küfeki mukarnas ve küfeki oyma şebekeler ile süslenmiştir (Şekil 6.22). Minarelerin külahları kurşun kaplı olup üzerlerinde alemleri vardır.

Minarelere birinci şerefeye kadar 91 basamak, ikincisine ise 118 basamakla çıkılmaktadır. Son şerefeden sonra, seren üstü 5 basamak daha olup, her minarede toplam 123 adet basamak mevcuttur (Orman, Tülay Sezgin: 434).

Şekil 6.21 Minare Görünümü (Eylül, 2017)

Şekil 6.22 Minare Görünümü (Eylül, 2017)

6.2.3.2 Kapı

Şekil 6.23 Külliyenin Avlu Kapıları (Eylül, 2017)

Dış avlusu beş kapılıdır. Kapılar ; "Çarşı Kapısı", eski Bit Pazarı kapısının karşısında bulunan İkinci kapı, "Bat Pazarı Kapısı" veya "Sebil yahut Hünkâr Kapısı" isimleriyle anılırdı (Şekil 6.23-6.25).

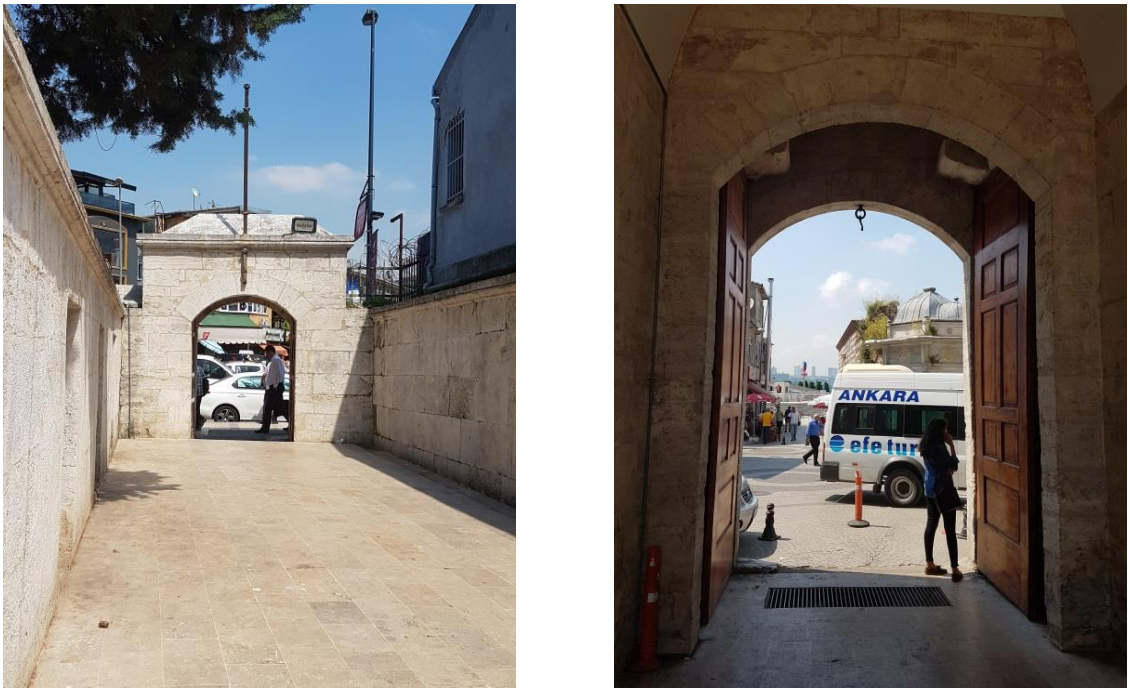
Üçüncü kapı, Arasta Çarşısı'na açıldığından "Arasta veya Bedesten Kapısı", Balaban Caddesi tarafındaki dördüncü kapı, "Balaban Kapısı, Cümle Kapısı, İmaret Kapısı veya Mektep Kapısı" adlarıyla bilinirdi. Beşinci kapı ise, "Uncular Kapısı, Değirmen Kapısı, Mescit Kapısı, İmam Kapısı" isimleriyle meşhurdu (Orman, Tülay Sezgin: 434).

Bu yöndeki kapılar isimlerini, burada bulunan ve yakın bir zamana kadar duran bir değirmenin taşlarından, Geredeli Mescidi'nden ve İmam Nasır'ın yaptırmış olduğu bir çeşmeden almıştı. Düz bir sahada ve sel yataklarının ortasında yaptırıldığı için su basmaz merdivenlerle çıkılmaktadır. İç avlunun ikisi yan bölümlerde bir taneside de cümle kapısı tarafında mevcut olmak üzere üç kapısı vardır. Kuzeyde ki imaret ve mektep kapısına göre, dört kapı daha küçük ve sade yapıda ve ölçülerde yapılmıştır.

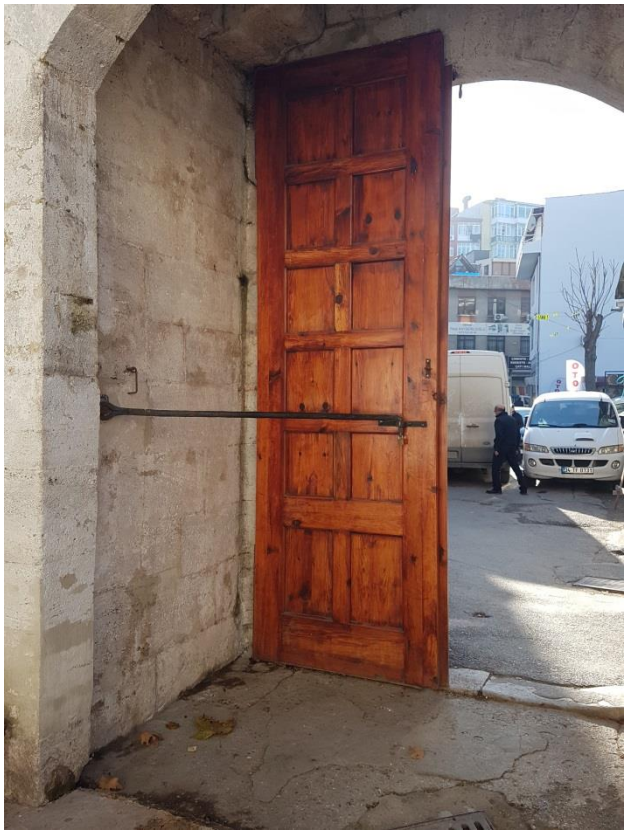
Şekil 6.24 Külliyenin Avlu Kapıları (Eylül, 2017)

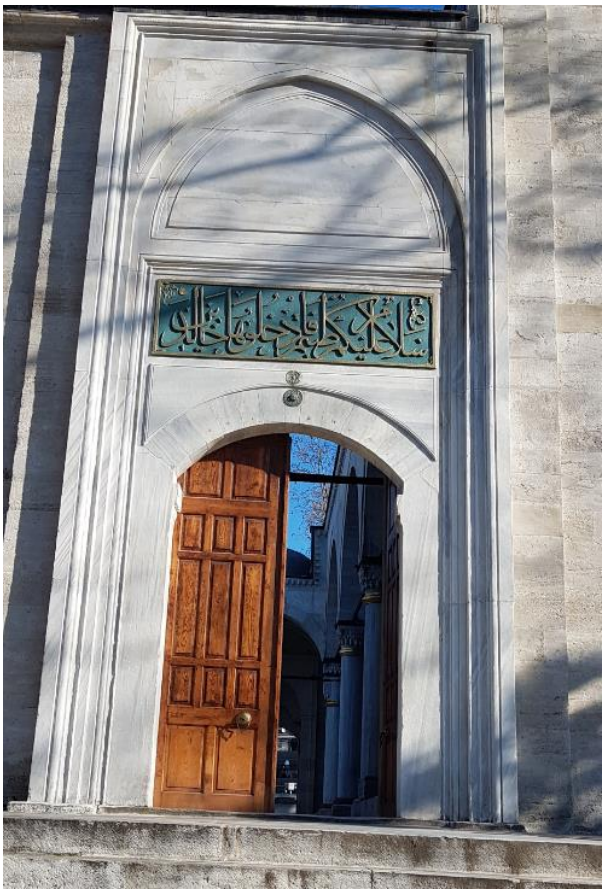

Şekil 6.25 Külliyenin Avlu Kapılarının görünümü (Eylül, 2017)

Şekil 6.26 Külliyenin Avlu Kapıları (Eylül, 2017)

6.2.3.3 Pencere

Zemin kat ve 1. Mahfil Katı pencere söveleri mermer olup, üst bölümlerdekiler küfekidir. Üst pencerelerde ise yuvarlak boşluklu beton dışlık pencereleri yer almaktadır (Şekil 6.28). Revaklı avludaki iki sıra pencerenin, alt katındakilerde ahşap kapaklar ve lokmalı demir parmaklıklar mevcuttur (Şekil 6.29). Üst pencereler ise yuvarlak gözlü beton dışlık pencere şeklindedir (Şekil 6.27).

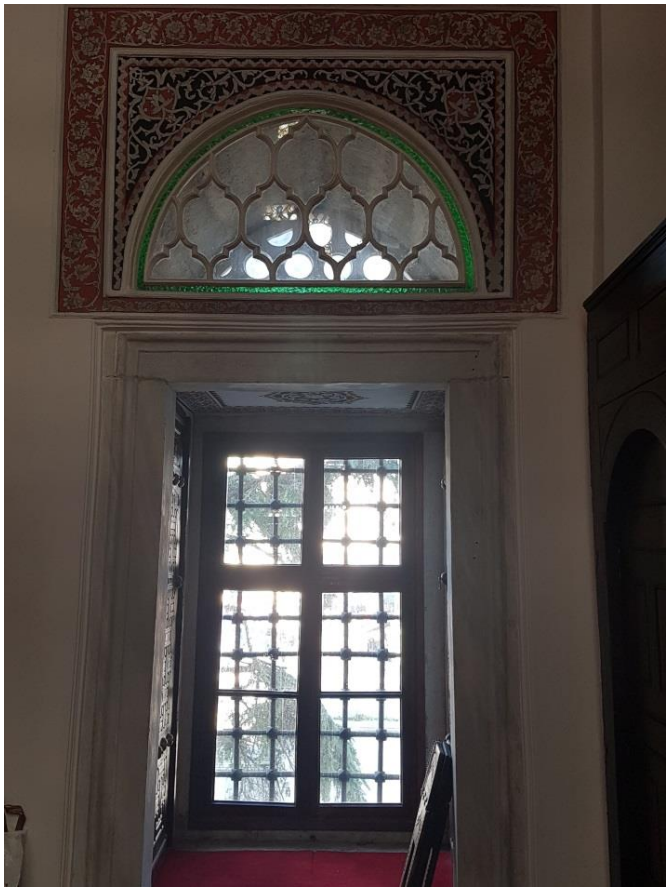

Şekil 6.27 Cami pencereleri (Kasım, 2017)

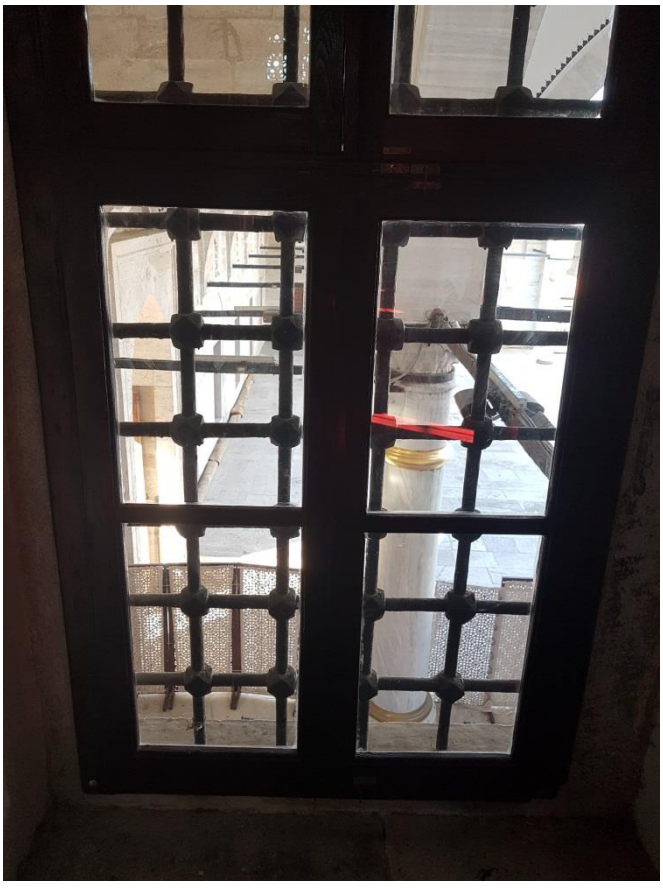

Şekil 6.28 Cami pencerelerinin farklı cephelerden görünümü (Ekim, 2017)

Şekil 6.29 Cami pencerelerinin içten görünümü (Ekim, 2017)

6.2.3.4 Şadırvan

Köşelerinde sütunlar bulunan şadırvan sekizgen formlu mermer yüzlüdür. Sütunlar arasında pirinç ve mermerden bezemeler mevcuttur (Şekil 6.30). Dört tarafında kuşlar için düşünülmüş küçük su yalakları mevcuttur. Su yalakları mermerdendir (Şekil 6.31).

Şekil 6.30 Cami şadırvanı görünümü (Kasım, 2017)

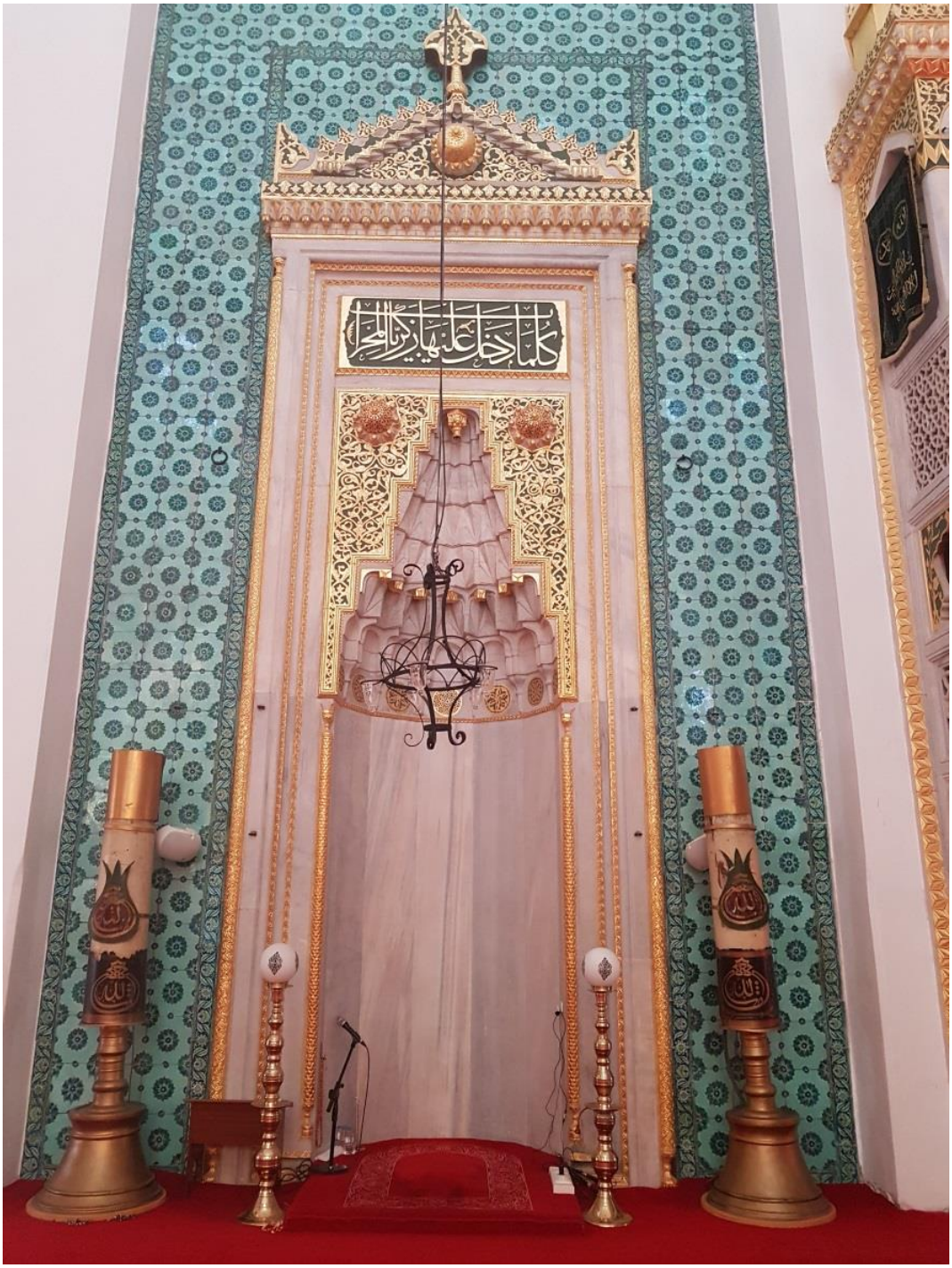

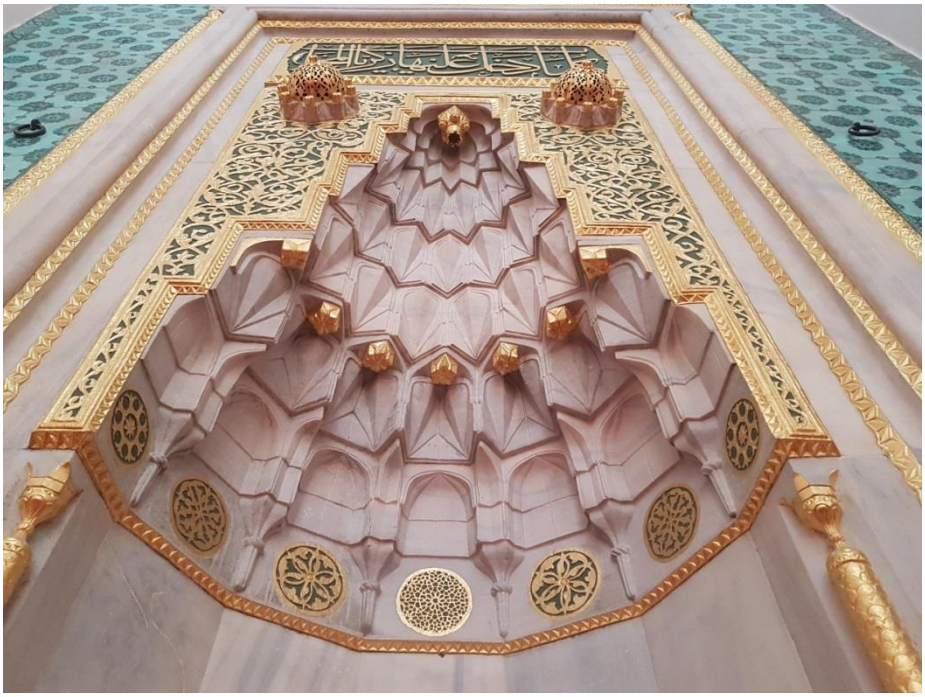
Şekil 6.31 Şadırvan Görüntüsü (Kasım, 2017)

6.2.3.5 Mihrap

Mihrap, Osmanlı taş işçiliğinin en önemli ve eşsiz örneklerindendir. Mermerden yapılmıştır. Özellikle mihrap üzerine işlenmiş motifler göz alıcıdır (Şekil 6.33). Çiniler mihrabın iki yan tarafında bulunmaktadır. Yeşil renkli zemin üstüne koyu mavi göbekli şekilde bezenmiştir (Şekil 6.32).

Şekil 6.32 Mihrap Görünümü (Aralık, 2017)

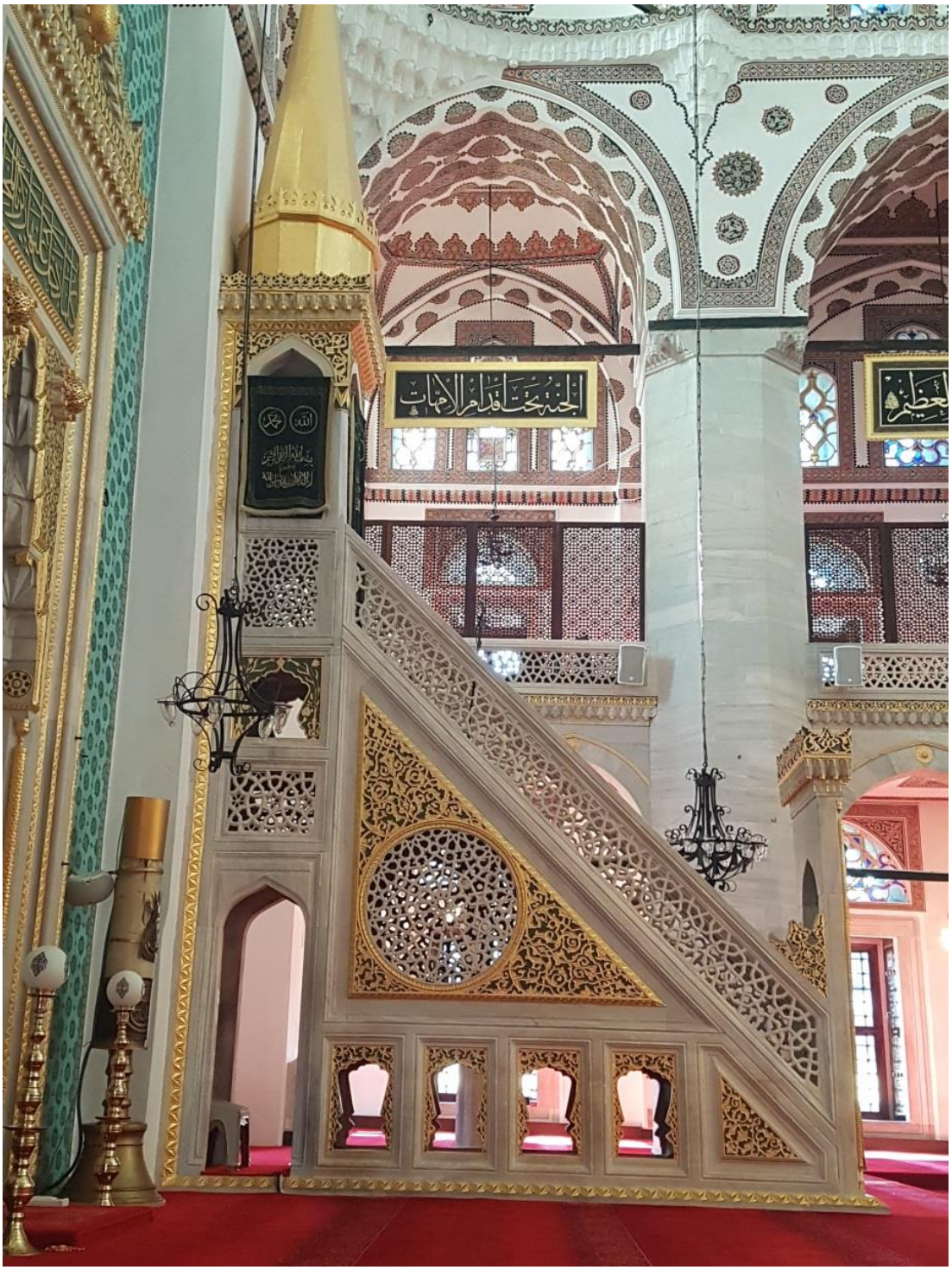

Şekil 6.33 Mihraptaki taş işçiliğinin görünümü ve ayrıntısı (Aralık, 2017)

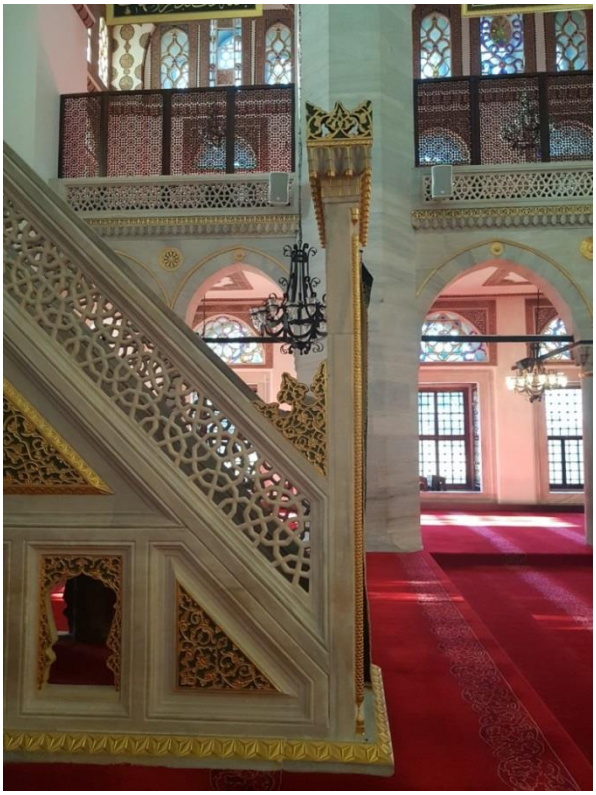

6.2.3.6 Minber

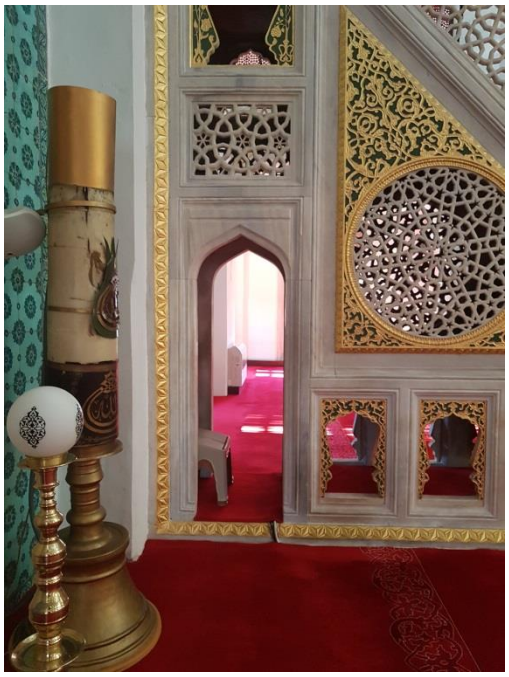
Osmanlı taş işçiliğinin güzel örneklerindendir. Mermerden yapılmıştır (Şekil 6.34). Özellikle minber üstüne işlenen şekiller dikkat çekicidir (Şekil 6.35).

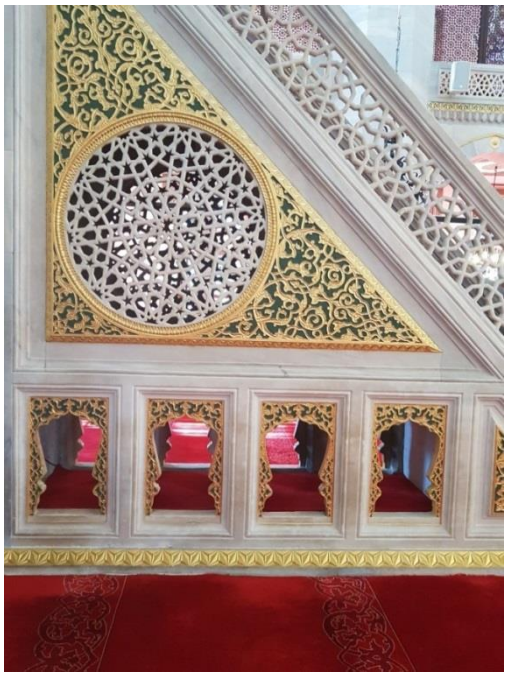

Şekil 6.34 Minberin görüntüsü (Aralık, 2017)

Şekil 6.35 Minberin Detay Görüntüsü (Aralık, 2017)

6.2.3.7 Mükebbire

Mükebbire son cemaat yerinde mukarnaslı iki mihrap ile taş konsol üstüne yerleştirilmiştir (Şekil 6.36). Mükebbirenin korkulukları mermerdendir. Son cemaat yerinin de önemli bir yapı ögesi olan mükebbire giriş kapısına göre sağ üstte mermer oyma şebekeli ve küfeki konsollar üzerine oturmaktadır (Şekil 6.36).

Şekil 6.36 Caminin Mükebbiresinin görünümü (Kasım, 2017)

6.2.3.8 Hünkar Kasrı

Şekil 6.37 Hünkar Kasrı dış cephe görünümü (Kasım, 2017)

Caminin doğu cephesine bitişik konumda olup daha geç bir dönemde yapılmıştır.

Hünkar Köşkü mimarisi, yapım malzemesi ve bezeme üslubu ile 19. yüzyıl yapısı olduğunu belli etmektedir. Cami yapıldıktan sonra ihtiyaç duyulmuş ve sonradan yapıya bitişik olarak inşa edilmiştir.

Giriş kısmında yer alan geniş bir ahşap merdivenle önce bir ara sahanlığa ve küçük odaya sonra yine geniş basamakla asıl hünkarın kalıp, dinlendiği ve namaz vaktini beklediği asıl odaya "başodaya" çıkılmaktadır. Başodanın bulunduğu katta küçük bir mutfak nişi ve tuvalette mevcuttur (Şekil 6.38-6.42).

Hünkar köşkünün merdiven + ara sahanlık + küçük oda = 40 m2 baş oda + wc + tuvalet = 68 m2 olmak üzere toplam 118 m2'lik bir kullanım alanı vardır (Şekil 6.39).

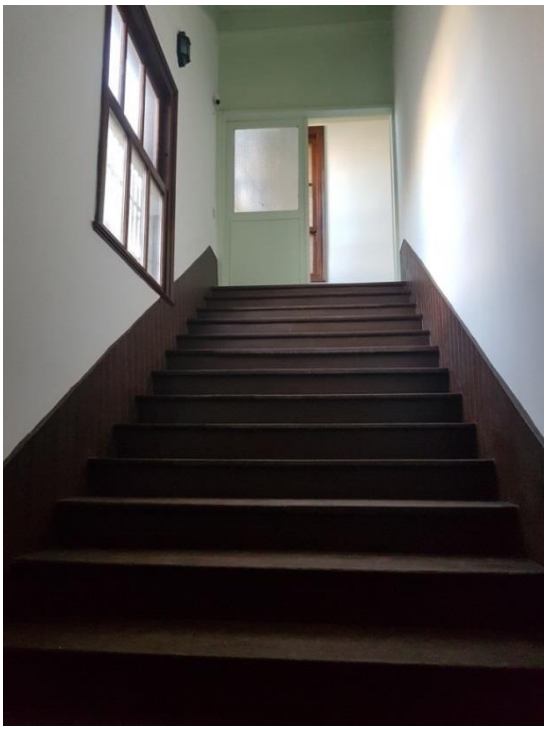
Hünkar Mahfili girişi, 1 adet mermer, 3 adet ahşap yüksekçe sütuna oturtulmuş, başodanın altından sağlanmıştır (Şekil 6.37).

Yapının strüktür sistemi zemin kat, giriş bölümü kesme küfeki taşı, üst katlar ise tümüyle ahşap strüktürlü kafes sistemdir. Dış cepheler ahşap kaplıdır (Şekil 6.37).

Pencereler ahşap giyotin doğrama olup, ahşap panjurlarla korunmuştur (Şekil 6.37).

Hünkar köşkünün en ilgi çekici bölümü tavan ve duvarları barok bezeme ile süslü başodasıdır. Duvarlarda özenli bir işçilikle yapılmış gölgeli kalemişi / natürmort düzenlemeler ile yine tavanda tuval üzerine yapılmış çeşitli çiçek desen ve motifleri ile alçı kabartma bezemeler bulunmaktadır (Şekil 6.40-6.41).

Hünkar köşkünün çatı örtüsü kurşundur.

Şekil 6.38 Hünkar Kasrı giriş bölümü ve Hünkar Kasrı üst kat salon kısmı (Aralık, 2017)

Şekil 6.39 Hünkar Kasrı baş oda (Aralık, 2017)

Şekil 6.40 Hünkar Kasrı baş oda tavan kalemişi detayı (Aralık, 2017)

Şekil 6.41 Hünkar Kasrının baş odasının kalem işi detayı (Aralık, 2017)

Şekil 6.42 Hünkar Kasrının diğer bölümleri (Aralık, 2017)

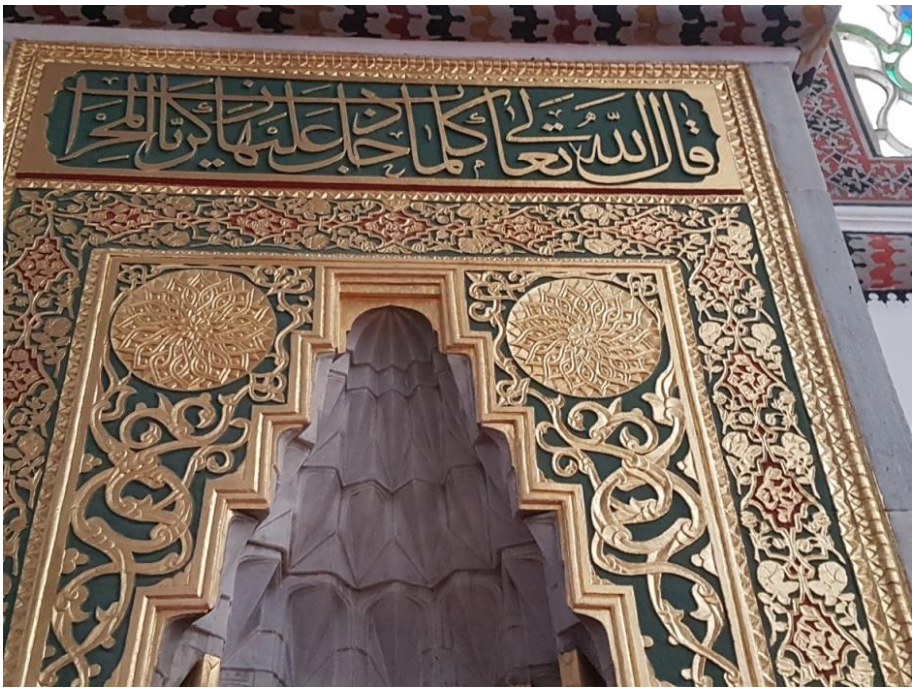
6.2.3.9 Hünkar Mahfili

Hünkar Mahfili, plan ölçüleri yaklaşık olarak 4.95m x11.05m ‘dir. Çatısı kırma çatı olup, kurşun ile örtülüdür. Taşıyıcı duvarları ahşap iskeletlidir.

Hünkar mahfilindeki sütun başlıkları farklıdır. Hünkar mahfilinin pencereleri vitraylıdır (Şekil 6.48). Burada ayrıca bir mihrap bulunmaktadır (Şekil 6.43-6.44). Kapının üzerinde bir ayet vardır. Hünkar kasrına hünkar mahfilinden bir geçiş vardır. Hünkar mahfiline rampa ile çıkılır.

Şekil 6.43 Hünkar Mahfili mihrabı (Kasım, 2017)

Şekil 6.44 Hünkar Mahfili mihrabın görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 6.45 Hünkar Mahfilinin Korkuluğunun Görünümü (Kasım, 2017)

6.2.4 Bezeme

Caminin çinileri ve bezemelerinin üslubu ve diğer özellikleri klasik dönem Cami yapılarından ayrılmaktadır.

Cami bezemeleri ana hatları itibari ile Mahfil Katından başlayarak önce mermer mukarnas, sonra birinci kat silmelerinde ve kubbe kasnağında olmak üzere çok zengin alçı mukarnas bordürlerle, tavan ve duvarlarda ise klasik üslup ağırlıkta oldukça özenli kalem işlerinden oluşmaktadır. Yine hat panoları, kitabeler ve bilhassa renkli vitraylar ile bu bezemeler daha da ilgi çekici hale getirilmiştir.

6.2.4.1 Çini

Mihrabın iki yan cephesinden başlayarak üst kısmındaki alınlığı çevreleyerek sarmaktadır. Yapıda iki tip çini kullanılmıştır. Cinslerine göre karo ve bordür olarak iki tip çini mevcuttur. Tekfur Sarayı ürünü çiniler sıraaltı tekniğindedir. 25x25cm boyutlarındaki ulama çiniler her iki yan yönde üçer tane karonun, kırk sıra tekrarlamasıyla mihrabın çevresini bordür ile çevreleyerek sarmaktadır (Haskan, Mehmet Nermi: 383).

Karolar, ortadaki pençlerin köşelerdeki 4/1 tekrarı ile simetri eksenlerinin ortasındaki yarım olan küçük pençlerden oluşmaktadır. Motif karoların biraraya gelmesiyle bir kompozisyonu ortaya çıkarmaktadır. Zemin rengi cam göbeği, pençlerin merkez kısmı lacivert renkte olup, beyaz zeminli, kırmızı benekli çevresini saran yeşil yapraklar arası lacivert renkli dilimlerle oluşmuştur. Mihrap üzerinde 40 tane ulama çini mevcuttur. Bordür iki yönünde iki iplik zencerek bulunur. Bordür, hatai, penç ve birbirine bakan yaprakların tekrarlaması ile sürmektedir. Pençlerin ve hatailerin orta kısımları sarı renkte, yaprak damarları yeşil, zemini lacivert renklidir. Minarede kurşun külahtan, petek kısmına geçişte çiniler vardır (Şekil 6.46).

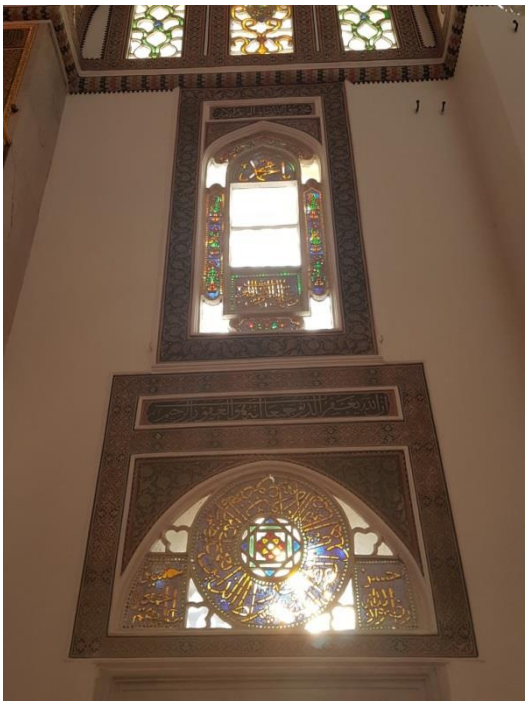
Şekil 6.46 Mihrabın çini işçiliği görünümü (Kasım, 2017)

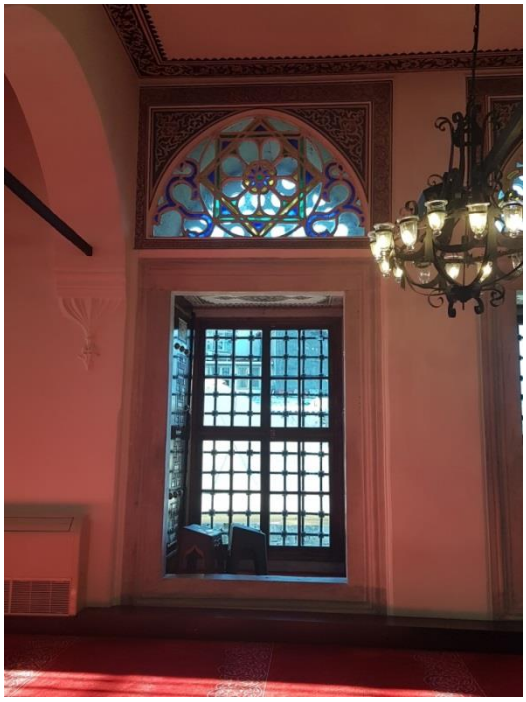
6.2.4.2 İçlik-Dışlık

Hünkar mahfilinin pencereleri vitraylıdır (Müzeyyen penceredir) (Şekil 6.49). Caminin iç kısmında kubbe kasnağında yirmi dört pencere vardır. Bu pencerelerin iç kısımları vitraylıdır (Şekil 6.48). Cami yapısında pencere iç kısımları içlik, dış kısımları dışlıktır. Dış kısımlarda Fil Gözü camları kullanılır (Şekil 6.51).

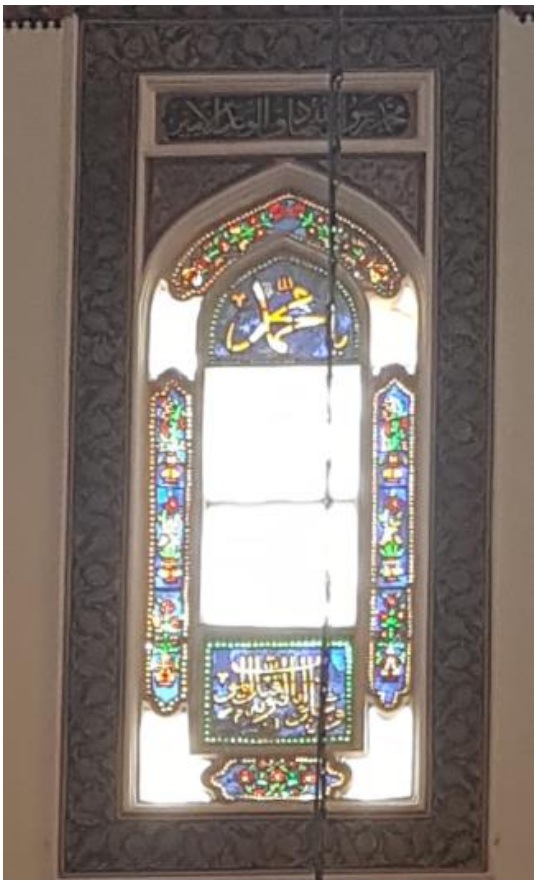

Şekil 6.47 İçlik ve Dışlık örnekleri (Aralık, 2017)

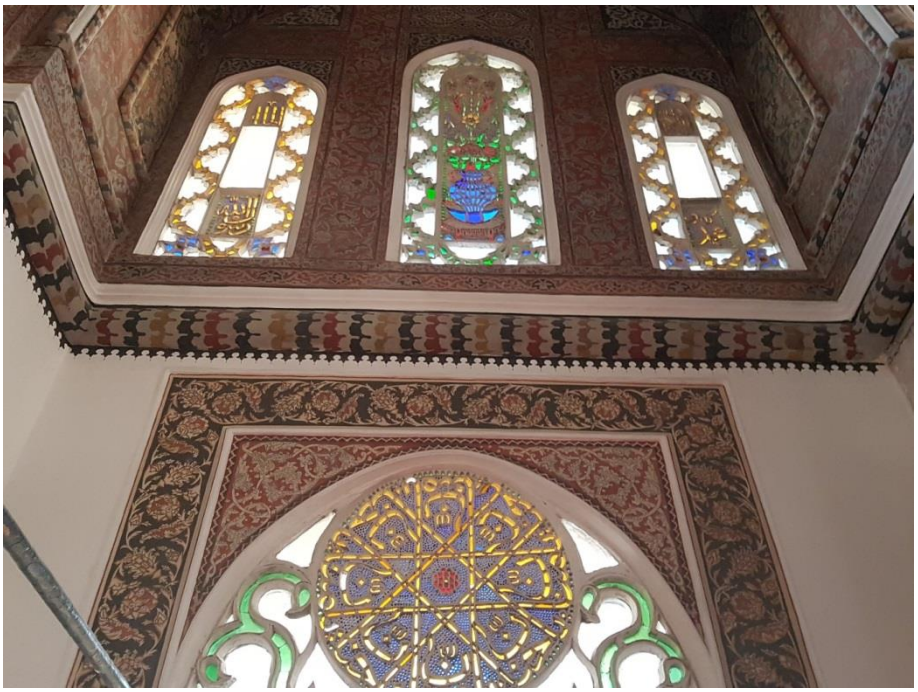

Şekil 6.48 Vitrayların Görünümü (Aralık, 2017)

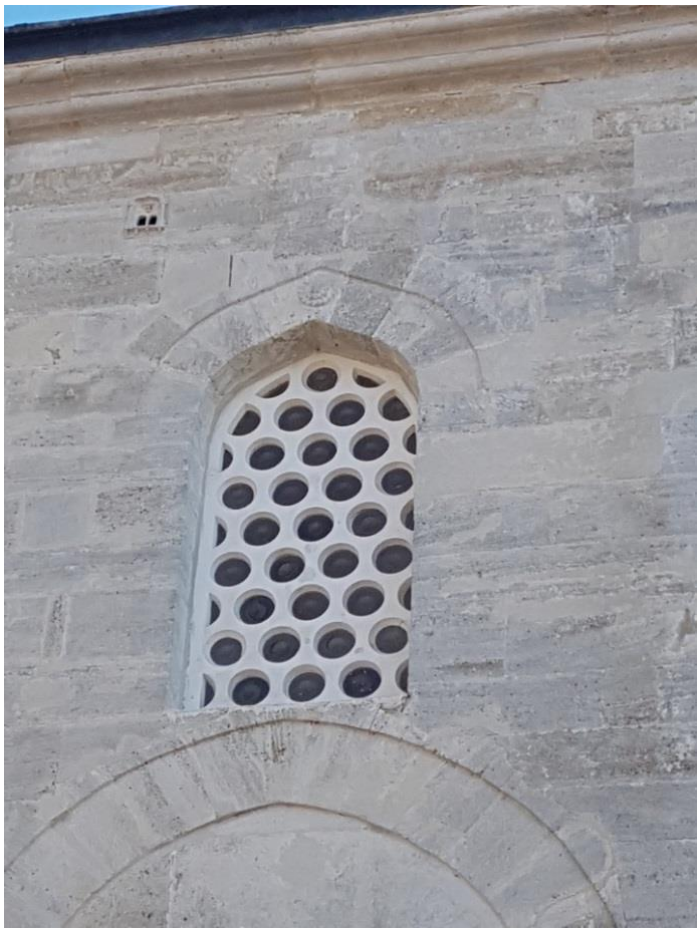

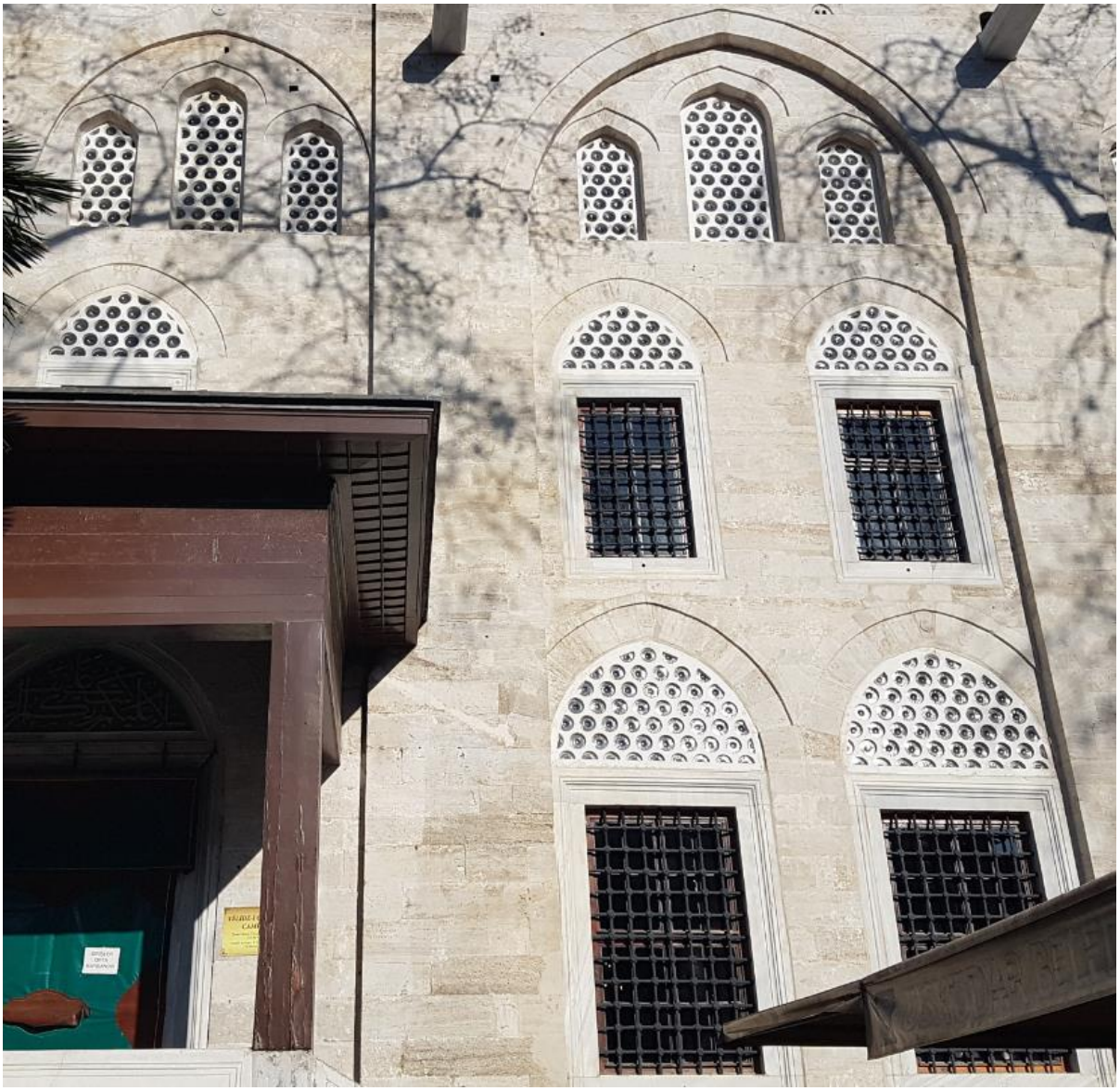
Şekil 6.49 Cami içlik pencere görünümleri (Aralık, 2017)

Şekil 6.50 Dışlık pencere görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 6.51 Dışlık pencere görünümü (Kasım, 2017)

6.2.4.3 Kalem İşi

Dış görünüşte külliye camisi yüksek kasnaklı olup basık kubbeye sahiptir. Ağırlık kuleleri ince ve narindir. Güney yönündeki payanda sistemi, iç mekana ferah bir etki vermektedir. Klasik dönem camilerinden çinilerinin ve bezemelerinin tarzı ile farklı olduğunu göstermektedir (Şekil 6.52).

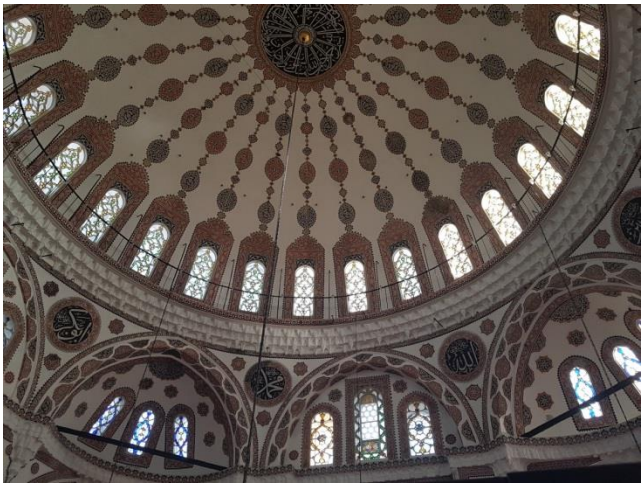
Şebekeler çiçek, yaprak ve geometrik şekillerle bezenmiştir.

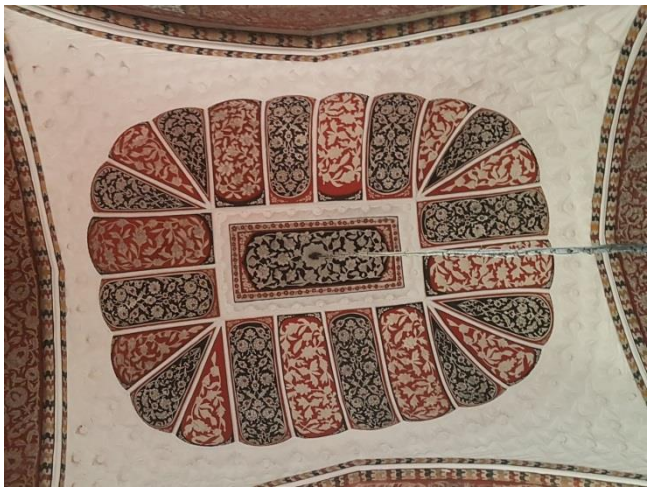
Revaklı avluda yer alan kubbe ve tonoz iç bezemeleri hem barok hem de klasik dönem her ikisi de eş değer olarak kabul edilerek birlikte korunmaktadır. Külliyenin mimari yapısında geleneksel plana bağlı kalınıp bezemelerde Rokoko dönemi bezemelerine yer verilmiştir (Şekil 6.53-6.54).

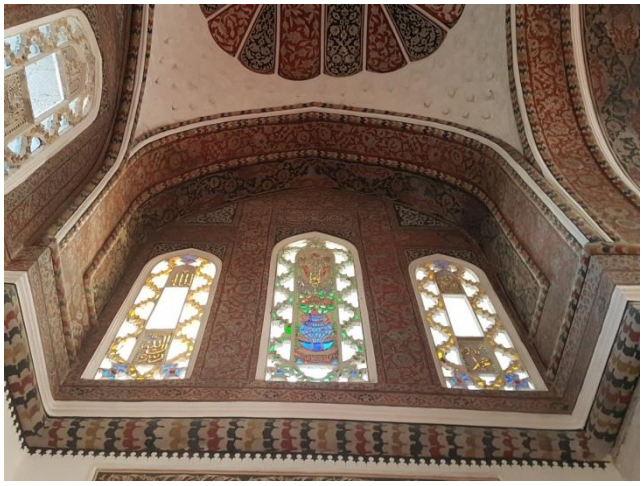
Şekil 6.52 Cami ana kubbe ve kemerlerdeki kalemişi örnekleri (Kasım, 2017)

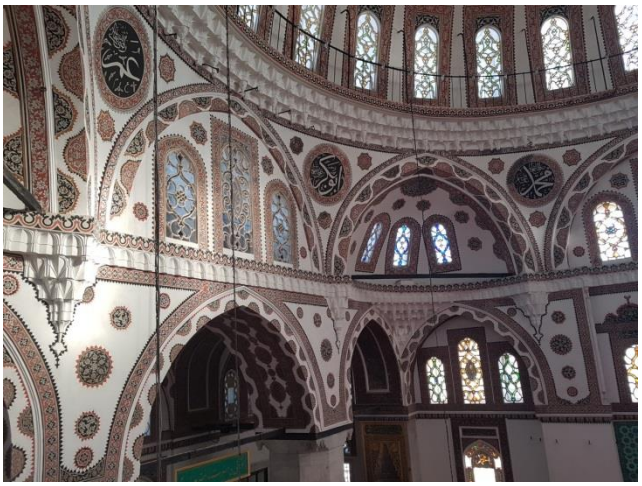

Şekil 6.53 Cami kalemişi örnekleri (Kasım, 2017)

Şekil 6.54 Cami kalemişi görüntüleri (Kasım, 2017)

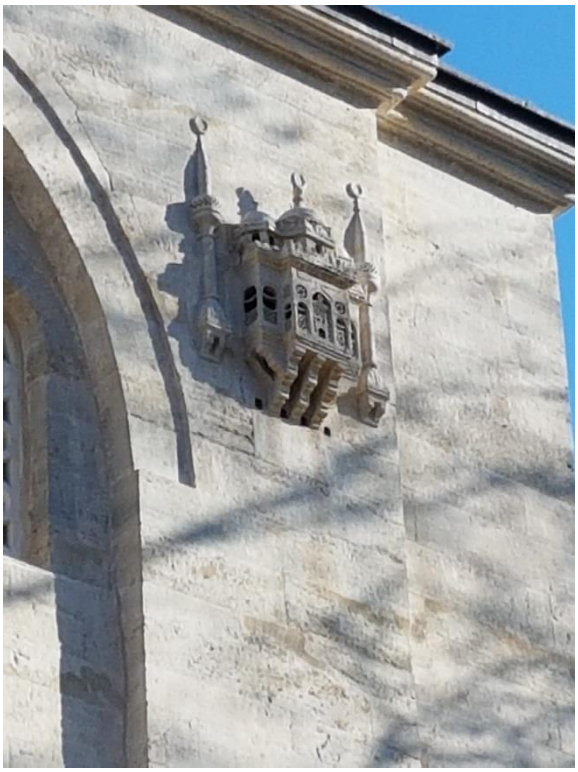
6.2.4.4 Taş İşçiliği

Caminin cephe duvarlarının dört yüzünde dört tane kuş evi mevcuttur. Bu kuş evlerinden sağ cephede bulunan dışa kabartmalı üç tane kubbesi olan minareli bir kuş evidir.Bu kuş evi taş işçiliğinin çok özel bir örneğini teşkil etmektedir (Şekil 6.55-6.56).

Gülnuş Sultana ait mezar taşlarının (baş ve ayak) kısmında altın varaklı kitabe yazıları (mezar taşı) vardır. Bu yazılarda taş işçiliğinin önemli örneklerindendir.

Şekil 6.55 Külliye taş işçiliği örnekleri (Aralık, 2017)

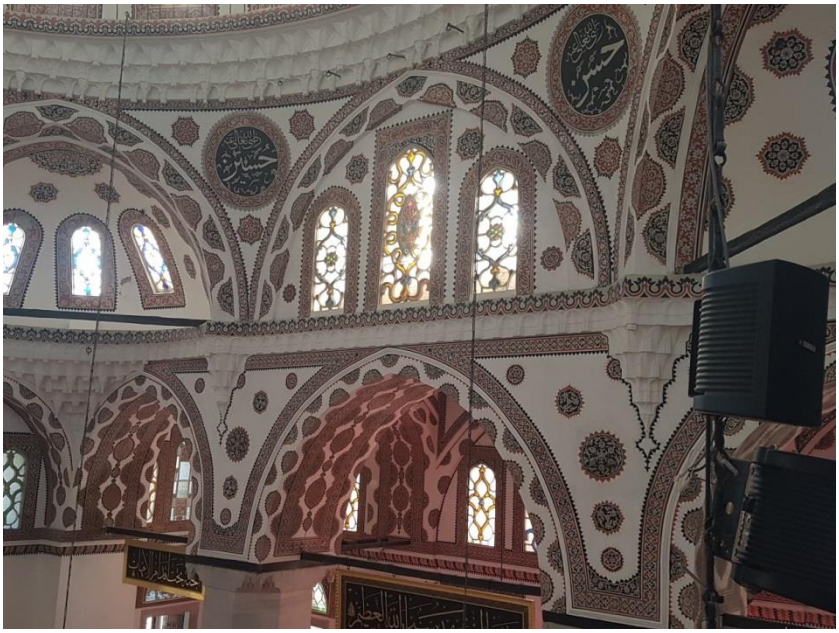
Şekil 6.56 Külliyeden taş işçiliği örneklerinden kuş evi

Şekil 6.57 Yekpare marmara mermer sütunlu revak (Aralık, 2017)

Şekil 6.58 Taş işçiliği örneklerinden şadırvan (Aralık, 2017)

Şekil 6.59 Cami taş işçiliği görüntüleri (Aralık, 2017)

6.2.4.5 Ahşap İşçiliği

Hünkar Köşkünün çürümüş ve kullanılmaz durumda olan ahşap cephe kaplamaları geleneksel ebattta (~ 25 cm olarak) hazırlanarak tüm cephe yenilenmiştir. Eksik ve yıpranmış olan ahşap panjur ve doğramalar ve doğramalar da özgün detay ve malzeme ile restorasyonda yeniden yapılmıştır (Şekil 6.37). Bu restorasyon 2005 yılında yapılmıştır.

Şekil 6.60 Kapı ve Kepenklerde; Ahşap işçiliği örnekleri görülmektedir (Aralık, 2017)

6.2.4.6 Demir İşçiliği

Şebekeler çiçek, yaprak ve geometrik şekillerle bezenmiştir. Sebilin aleminde eksik olan parçalar vardır. Bronz parmaklıkların kapalı iken açık hale gelmiştir. Türbenin korozyona uğrayan tüm metal aksamları arındırılmıştır. Yeşillenen bronz parmaklıklar gerekli müdahalelerle orijinal haline dönüştürülmüştür.

Pirinç şebeke ile bir kapıdan türbeye girilir (Şekil 6.61). Caminin kubbesinde bir adet büyük kubbe alemi, kenar tonoz ve kubbelerde orta büyüklükte altı adet ve kubbe etrafındaki babaların her birinde birer adet olmak üzere toplam sekiz adet bakır alem bulunmaktadır.

Revaklı avluda küçük kubbelerin üstünde on yedi adet, son cemaat yeri üstündeki bölümde ise beş adet mermer alem bulunmaktadır.

Şekil 6.61 Külliyeden demir işçiliği örnekleri (Aralık, 2017)

Şekil 6.62 Külliye dış avlu duvarlarındaki lokmalı parmaklıkların görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 6.63 Cami pencerelerindeki lokmalı parmaklıklar (Kasım, 2017)

6.2.5 Yapım Teknikleri

6.2.5.1 Taşıyıcılar

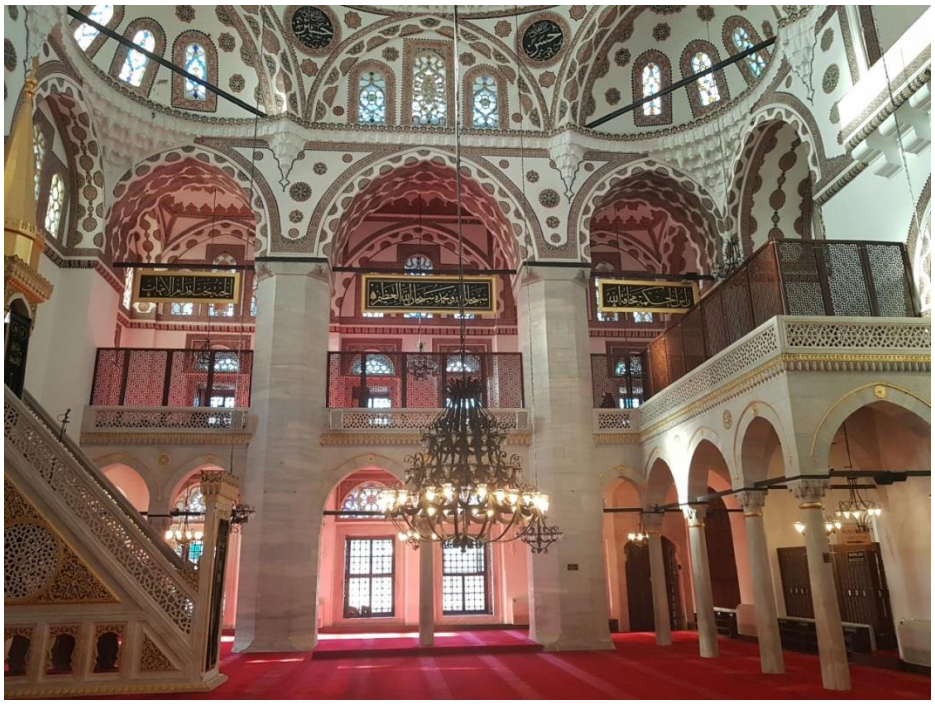
Yeni Valide Cami, plan ölçüleri 23.11m x 29.08m olan ana mekan, 6.00m x 31.62m olan son cemaat mahali, 4.95m x 11.05m olan hünkar mahfili ile 26.27m x31.35m olan avludan oluşmaktadır (Orman, Sezgin Tülay: 434).

Cami plan ölçüleri yaklaşık olarak 23.11m x29.08m olup, çapı yaklaşık olarak 16.00m olan tek kubbe ile örtülmüştür. Kubbeyi taşıyan kemerler, güneydoğu ve kuzeybatı cephelerine paralel doğrultuda aralıkları 4.60m~6.65m, bir kenarı ~70 cm olan altıgen şekilli sütunlara mesnetlendirilmiştir. Kadınlar ve hünkar mahfilleri, kuzeydoğu-güneybatı cephesine paralel doğrultuda ise 1.35~2.50m aralıklarla düzenlenen 34 cm çapında mermer sütunlar tarafından taşınmaktadır. Caminin beden duvarlarının kalınlıkları 1.50~2.30m arasında değişmektedir. İri fil ayaklarının taşıdığı kemerlere oturtulan kubbenin köşelerine tromplar yerleştirilmiştir (Şekil 6.64). Üç bölümlü olan sahınlarda tali girişlerin bulunduğu orta kısımlar çapraz tonozlarla, yan kısımlar kubbelerle örtülmüş, harimin üç tarafı sütunların taşıdığı mahfillerle çevrilmiştir (Şekil 6.65) (Orman, Sezgin Tülay: 434).

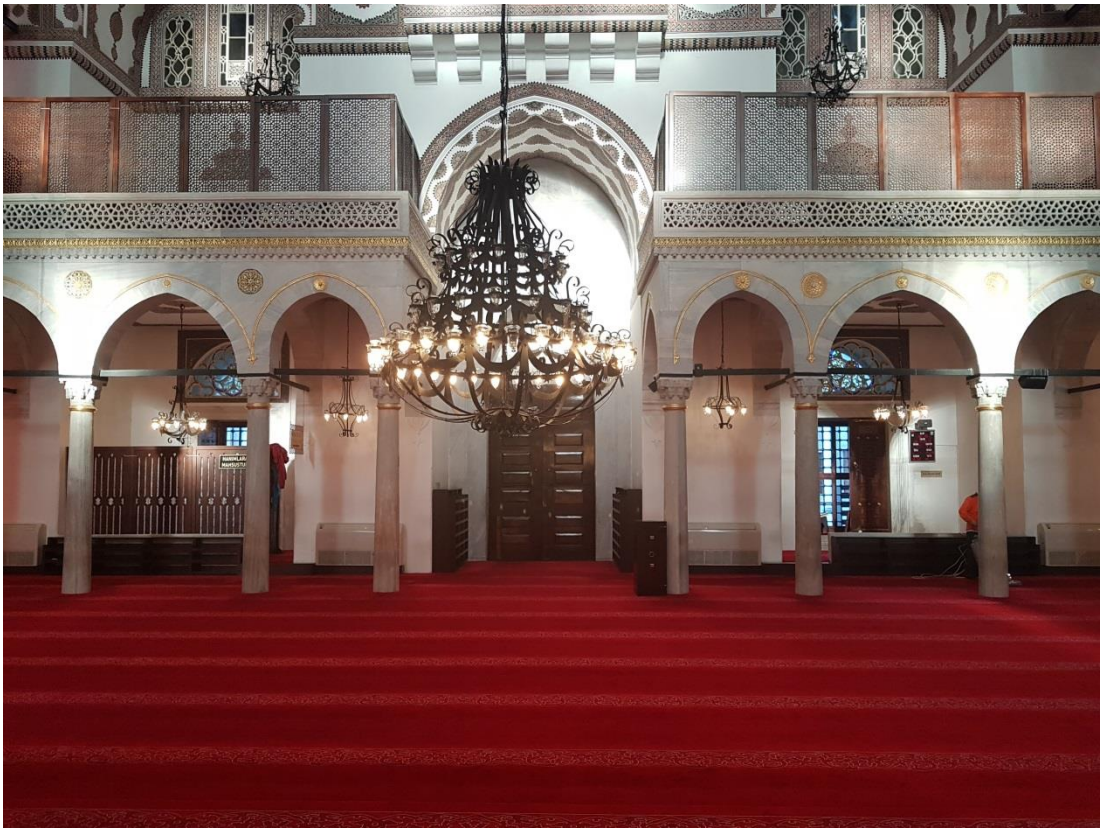
Son Cemaat Mahali, plan ölçüleri, yaklaşık olarak 6.00m x31.62m olup, çapı yaklaşık olarak 5.30m olan kubbe ve beşik tonozlarla örtülmüştür.

Kubbe ve beşik tonozlar, kuzeydoğu-güneybatı cephesine paralel doğrultuda aralıkları 3.80~7.00m olan beş açıklıktan oluşan dört adet 67~77m çapındaki sütunlara mesnetlenmiş kemerlere oturmaktadır.

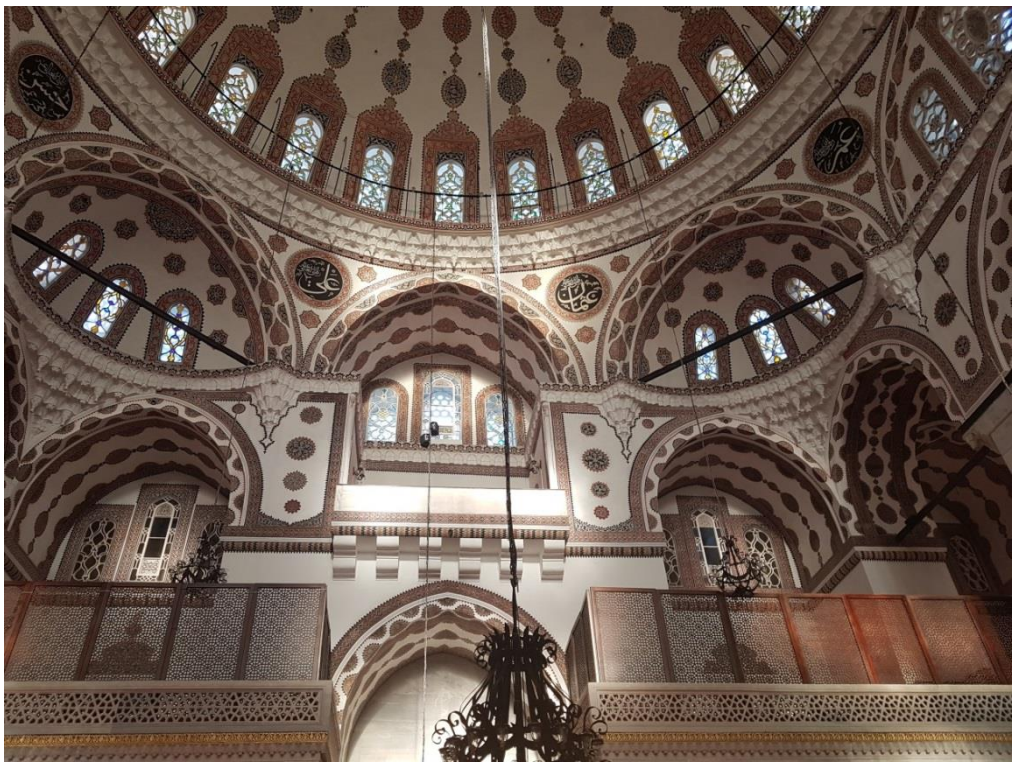
Cami merkezi kubbesinde dördü serbest olup dördü ise ikişerden kuzey ve güney cephelerdeki duvarlara bitişik olan sekiz ayak taşımaktadır. Caminin kubbesine geçişini pandantifler sağlamıştır (Şekil 6.66). Yan bölümündeki sofalar, köşelerde küçük kubbelerle örtülmüştür orta bölümde ise aynalı tonozla örtülmüştür. Duvarlar ile ayaklar mermer malzeme ile kaplıdır. Yan duvarlar ve mihrap kısmı çinilerle kaplıdır. Caminin son cemaat yerinin giriş kısmının iki yanında kubbeli olarak giriş kısmı ve kenar bölümler tonozla örtülüdür. Cami dış görünüşte yüksek kasnaklı olup basık kubbesi olan bir yapıdır. Güney yönündeki payanda sistemi ferah bir iç mekan etkisi yaratır. Caminin çinileri ve bezemelerinin üslubu ve diğer özellikleri klasik dönem cami yapılarından ayrılmaktadır.

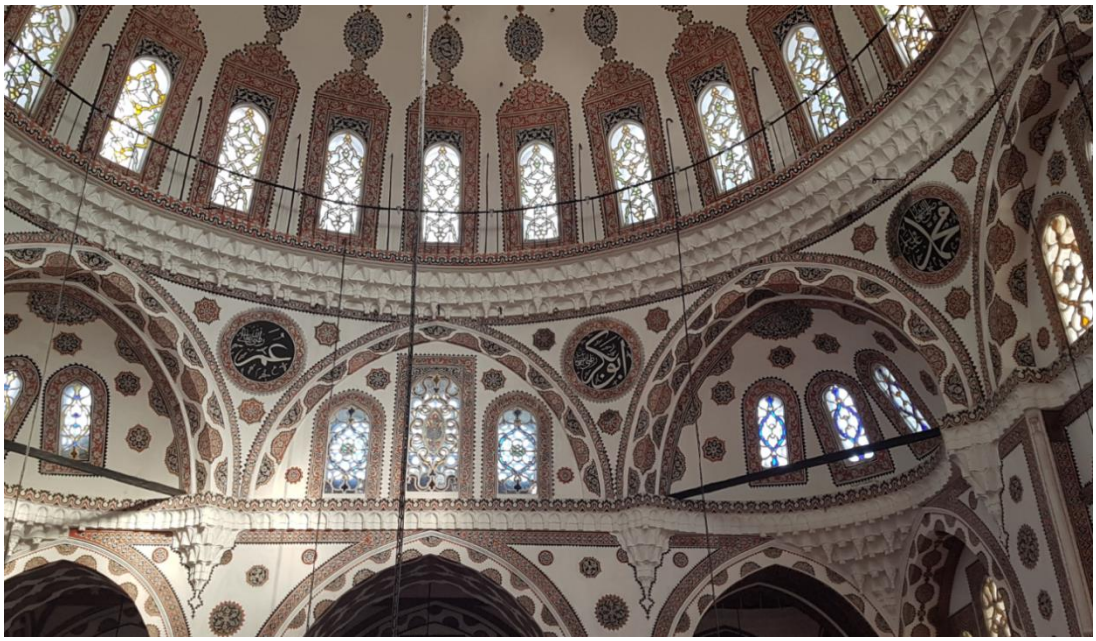
Şekil 6.64 Cami taşıyıcılarından fil ayakları (Eylül, 2017)

Şekil 6.65 Kemerli sütunların taşıdığı mahfil katı (Aralık, 2017)

Şekil 6.66 Kubbenin köşelerindeki tromplar ve kemerler (Eylül, 2017)

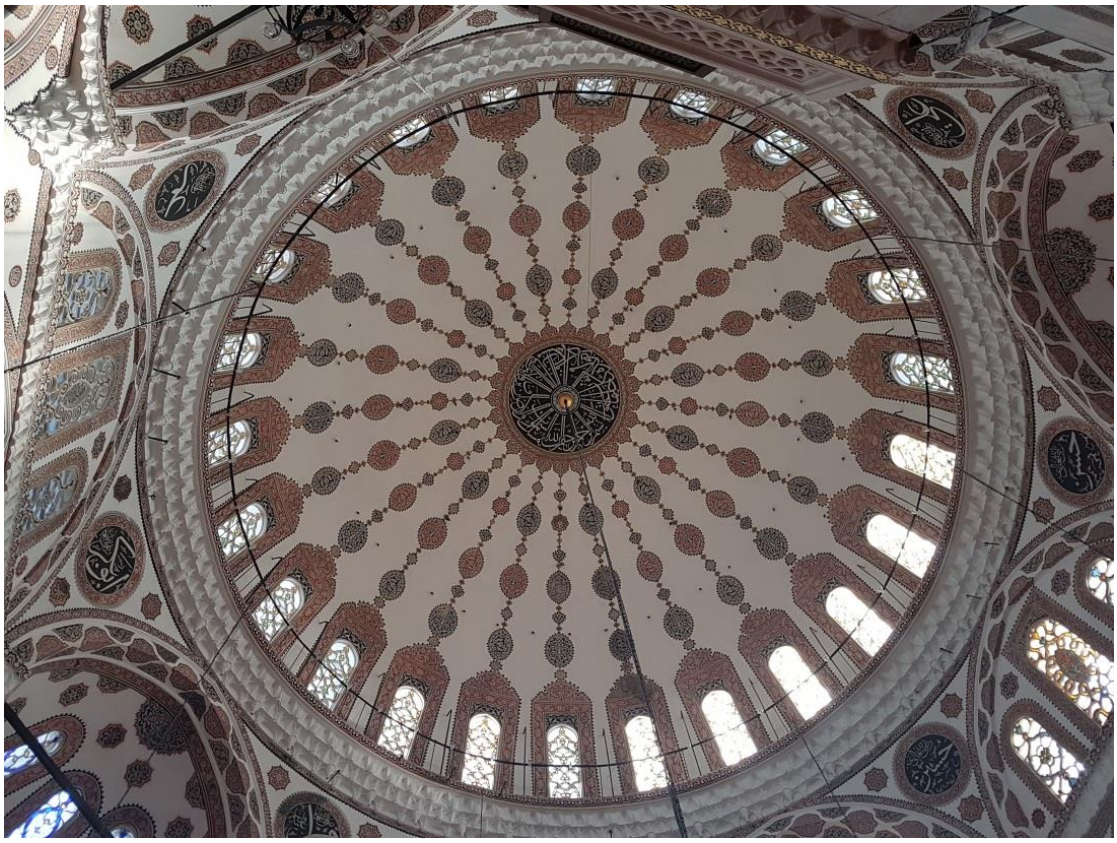

Şekil 6.67 Taşıyıcı sistemde kemerler (Eylül, 2017)

6.2.5.2 Üst Örtü ve Örtü Öğeleri

Caminin kubbesine geçiş pandantiflerle sağlanmaktadır. Yan bölümünde ki sofalar, köşelerde küçük kubbelerle örtülmüştür. Aynalı tonoz orta bölümde kullanılmıştır (Şekil 6.68).

Caminin son cemaat yerinin giriş kısmının iki yanı da kubbelidir. Giriş bölümü ve kenarlar tonozla örtülmüştür. Cami dış görünüşte yüksek kasnaklı basık kubbesi olan bir yapıdır (Şekil 6.69).

Şekil 6.68 Üst örtü görünümü (Aralık, 2017)

Şekil 6.69 Cami üst örtü kurşunların görünümü (Kasım, 2017)

Şekil 6.70 Şadırvan ve cami üst örtü kurşunların görünümü (Kasım, 2017)

6.2.6 Bozulmalar

Külliyenin avlu duvarlarında yol kenarı ve deniz kenarına yakın olduğu için araba egzozları ve deniz kenarı olduğu için deniz tuzu, nem, rutubetten dolayı cephe duvarları yosunlaşmış ve renk değiştirip siyahlaşmıştır. Caminin cepheleri de aynı durumdadır.

Cephelerde ayrıntılı şekilde bakıldığında kurşun eteklerinin de çoğu yırtılıp, düşmüştür.

Şekil 6.71 Valide -i Cedid Külliyesi eski görünümü (Vakıflar Arşivi)

Cami ana mekanı (sahını) örten kurşun örtüsü yer yer aşınmış ve özelliğini yitirmiş durumdadır.

Son cemaat bölümünde yer alan ve çatının nem alması sonucu kısmen bozulup, düşen alçı mukarnas bezemeler ve kalem işleri özgünlüğünü kaybetmiş durumdadır (Şekil 6.72).

Son cemaat mahallinde tavan bezemelerinde eksik ve bozuk kısımlar mevcuttur.

Şekil 6.72 Kubbede bozulmuş olan bezeme çeşitleri (Vakıflar Arşivi)

Yine çatıda kubbe kasnağında, çatıya çıkış penceresi kırılmış ve korozyona uğramıştır. Camların ise birçoğu kırık durumda atıldır.

Çatı örtüsü üzerinde yabani bitki oluşumu, kablo, aydınlatma armatürlerin ve ses aygıtlarının oluşturduğu görüntü kirliliği mevcut olduğu görülmüştür.

Geçmişte Hünkar Köşkünde çürümüş ve kullanılmaz durumda olan ahşap cephe kaplamaları, eksik, yıpranmış panjur ve doğramalara sahiptir.

Hünkar Köşkü ahşaplarıda eksik ve yıpranmış olan ahşap panjur ve doğramalar vardır (Şekil 6.73). Hünkar Köşkü geçmişte uzun süre bakımsız kalmıştır (Şekil 6.74).

Şekil 6.73 Hünkar Köşkü ön cephe bozulmalarının görünümü (Vakıflar Arşivi)

Şekil 6.74 Hünkar Köşkü restorasyon öncesi bozulmaları (Vakıflar Arşivi)

Müezzin Mahfil katında yer alan eklenti lambri ahşap kaplamalar vardır.
Son cemaat bölümünde yer alan ve çatının nem alması sonucu kısmen bozulup, düşen alçı mukarnas bezemeler ve kalem işleri özgünlüğünü kaybetmiş durumdadır (Şekil 6.75).

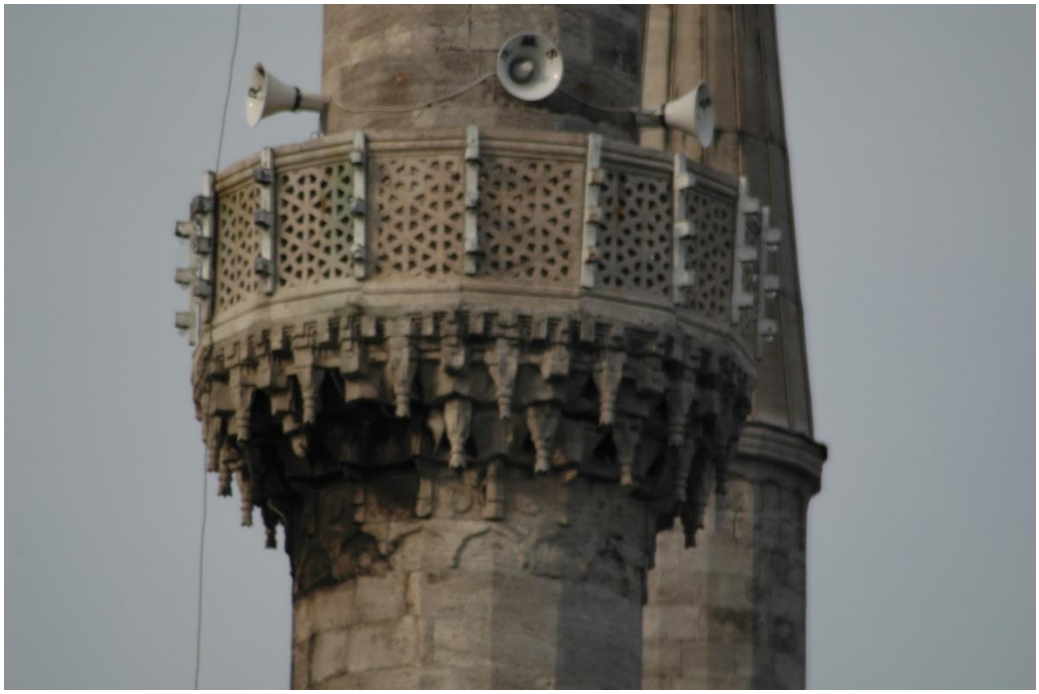

Şekil 6.75 Restorasyon öncesi bozulan sütun başlarının görünümü (Acar Avunduk Albümü)

Minarelerin güneybatı yönünde yer alan minare 1960'lı yıllardaki Vakıflar Genel Müdürlüğü onarımlarında ele alınmadığı ve nispeten kuzey rüzgarlarına açık olduğu için fazlaca yıpranmış olduğu görülmüştür.

Minarelerin kırık, düşük ve aşınmış kısımları restitüsyonda tamamlanmış ve görüntü kirliliği oluşturan elektrik ve ses aygıtları bulunmaktadır (Şekil 6.76).

Şekil 6.76 Minarenin Restorasyon öncesi bozulmalarının görünümü (Vakıflar Arşivi)

Minarede şerefe korkuluklarında, petek kısmında taşlarda aşınma, kırılma ve bilhassa şerefe altı mukarnasların da püskül kısımlarında düşmeler, kopmalar olmuştur (Şekil 6.77).

Minarelerin yüzeyinde is ve karbondan oluşan kirlilik ve cephelerde yabani bitki oluşumu olmuştur. Minarelerin şerefe kapıları ahşap malzemeden olup çürümeler olmuştur (Şekil 6.77).

Minarelerin kurşun külahtan, petek kısmına geçişte görülen kabartma bezeme her iki minareye de ilave edilmiştir. Bakır alemlerin hepsi okside olmuş ve yeşillenmiştir.

Şekil 6.77 Minarenin Kapısı ve

Minarenin Eski Hali

(Acar Avunduk Arşivi)

Şadırvanın çok özenli bir işçiliğin ürünü olarak tanımladığımız bronz parmaklık şebekeleri kirlenmiştir, eksik kısımlar oluşmuştur.

Şadırvanın kırık ve çatlak olan kuş sulukları, mermer mukarnas ve söve parçaları vardır (Şekil 6.78).

Şekil 6.78 Şadırvanın restorasyon öncesi görünümü (Vakıflar Arşivi)

Avlu şadırvanı, özgün halindedir. Buna göre eklenti olan musluklar ve abdest yalağı, PVC doğramalar vs. yerleştirilmiştir. Muslukların bazıları akmamakta, akanların musluk başlıkları farklıdır (Şekil 6.78).

Tüm cephelerde yer alan ve kısmen kırık, eksik, bozulmuş kuş evleri taş işçiliğinin önemli örneklerinden ve bu yapıya özgü önemli bir işçiliktir (Şekil 6.79).

Şekil 6.79 Kuş evlerinin eksik ve kırık olan bölümleri (Acar Avunduk)

Revaklı avludaki sütun bağlantılarında yer alan bronz bileziklerin hepsi kararmış ve kirlenmiştir. Demir aksam ise (gergi demirleri, lokma parmaklıklar vs. gibi) kısmen korozyona uğramıştır (Şekil 6.80).

Şekil 6.80 Revaklı avludaki sütun başlıklarının bozulmalarının görünümü (Acar Avunduk Albümü)

Revaklı avlunun duvar kaplaması küfeki taşıdır. Genel bir kirliliğin (is-karbon) dışında fazlaca bir bozulma, aşınma görülmemektedir. Yine revaklı avluda yer alan vitrayların bir önceki dönemde yapılan onarımlarda değiştirildiği ve özgün olmadığı düşünülmektedir.

Mevcut bu vitrayların birkaç camının kırık olduğu saptanmıştır.

Revaklı avlunun iç yüzeye bakan kemer üstleri, oyma rozetlerle süslü beyaz mermerlerle kaplanmıştır. Bu mermer kaplama ve rozetlerde yer yer küçük aşınma, kırık ve kılcal çatlakların dışında kayda değer başka bir hasar mevcut değildir.

Revaklı avlunun ahşap giriş kapılarının (kanatların) yakın dönemde değiştirilmiş olduğu ve özgün olmadığı yönündedir.

Yine avlu çatısı üzerinde yer yer yabani bitki oluşumuna rastlanmıştır. Bu bölümde yer alan mermer alemlerden bir tanesi yarıya kadar kırıktır.

Avlunun çatı örtüsünü oluşturan kurşun kaplamanın yer yer incelip, görevini yapamaz duruma geldiği görülmüştür (Şekil 6.82-6.91).

Bazı kurşun eteklerde yırtılma ve kopmalar vardır. Bu durumda olan üst örtüde kurşun sökümü yapılmış ve bu durumu düzeltmek için gerekli müdahaleler yapılmıştır (Şekil 6.81).

Şekil 6.81 Kurşun sökümü ve yapılan gerekli müdahaleler (An-sa Abide Albümü)

Şekil 6.82 Üst Örtü Kurşunlarının Restorasyon Öncesi Bozulmuş Durumu ve Restorasyon Sırasındaki Görünümü (An-sa Abide)

Revaklı avlu kubbelerinde bezeme olarak iki ayrı dönemin izlerine ulaşılmıştır. Bunlardan biri, bugünde kısmen de var olan klasik dönem bezeme anlayışından örnekler, izler (şemse vs.) Bir diğer örnek ise özellikle kubbe aynalarında (göbeklerinde) görülen zeytin dallarını anımsatan bitki, dal ve yapraklı motiflerdir. Her iki örnekte belli belirsiz bir anlayışta kısmen de tamamlanmadan, eksik olarak bırakılmıştır (Şekil 6.83).

Şekil 6.83 Revaklı Avlu kubbelerinde bezeme örnekleri

6.2.7 Onarımlar

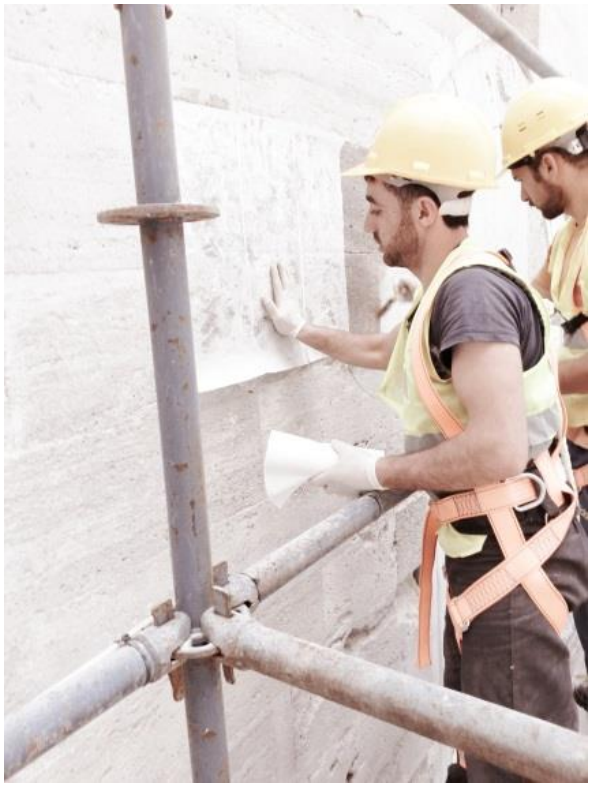
Restorasyonda cephelerde karbonlaşmadan kaynaklanan yüzey kirliliği ile taşlarda yüzey bozulmaları bulunmaktadır. Cephelerde nitelikli bir yüzey temizliği yapılmıştır (Şekil 6.84).

Şekil 6.84 Dış Cephe Temizliği (An-sa Abide Arşivi)

Yüzey bozulması görülen taşlarda plastik onarım yapılmasının yerinde olacağına karar verilmiştir. Bu çalışmaların bir kısmı su ile cephe yüzeylerine zarar vermeden düşük basınç ile yeterli olmadığı kısımlarda ise kimyasal ilaç yardımı ile AB57 ile temizlenmiştir (Şekil 6.85).

Şekil 6.85 Dış Cephe temizlik onarımı (An-sa Abide Arşivi)

Restorasyonda cephelerde görülen geçmiş dönemin tüm çimento harçlı onarımları sökülerek, yerlerine özgün malzeme veya harç ile (küfeki taşı, hidrolik kireç ve malzeme analizlerindeki harç karışımları) tamamlama yapılmıştır.

Tüm bu temizleme işlemi tamamlandıktan sonra oyulma, aşınma yüzey tahribatı olan yerlerde, dolgu yapılacak kısımlar bir hacim hidrolik kireç, iki hacim aynı tür (küfeki) taşın tozu karışımı ile yapılan harç ile dolgu yapılarak tamamlanmıştır. Oyuk veya aşınmanın fazla olduğu (3-4 cm fazla olan) yerlerde ya o bölümdeki taş çürütülerek çıkarılarak, yerine özgün malzeme (küfeki ise küfeki, tuğla ise tuğla)ile değiştirilmiştir. Çürütme işlemi yapılamayan yerlerdeki derin oyuk veya boşalmalarda ise destek gereksinimi için epoksili cam elyafı çubuk kullanılmıştır (Şekil 6.86).

Şekil 6.86 Restorasyon onarımlarında taş tümleme yöntemi (An-sa Abide Arşivi)

Geçmiş dönemde geçirmiş olduğu restorasyon çalışmasında onarılamayacak durumda olan taş kısımlar, özgün malzeme olan (küfeki taşı) özelliklerini taşıyan, fosilli (kavkılı) küfeki taşı ile çürütülerek değiştirilmiştir.

Taş tümleme çalışmalarından sonra ise tüm derz dolguları gözden geçirilerek gerekli görülen yerlerdeki derzler, özgün malzeme ile yenilenmiş veya tamamlanmıştır (Şekil 6.87).

Şekil 6.87 Taş çürütme yöntemi (An-sa Abide Arşivi)

Sütun başlarında gergilerde görülen korozyon hasarları onarılıp, kopmuş gergiler değiştirilmiştir.

Pencere sövelerinde demir parmaklıkların korozyonundan kaynaklanan hasarlar belirlenmiş, sövelerin ufalanmış bölgelerinin özgün malzemeye en benzer bir mermer kullanılarak yenilenmesi, demir parmaklıklardaki korozyonun uygun yöntemlerle giderilmesi yapılmıştır.

Caminin geçmiş dönemlerde yapılan restitüsyonunda iç yapıda camiyi ısıtmak amacı ile yapılan, "çimentolu şap, naylon örtü, plastik ısıtma boruları ve üst koruyucu çimentolu şaptan oluşan" katmanlar kaldırılarak, özgün döşeme olan altıgen petek tuğla ortaya çıkarılmıştır.

Yine caminin tavan ve duvarlarında yer yer görülen bezeme eksikleri (alçı mukarnas ve kalem işleri de) tamamlanmıştır.

Son cemaat bölümünde yer alan ve çatının nem alması sonucu kısmen bozulup, düşen alçı mukarnas bezemeler ve kalem işleri özgün şekli ile aynen tamamlanmıştır (Şekil 6.88).

Son cemaat mahallinde tavan bezemelerinde eksik ve bozuk kısımlar restitüsyonda tamamlanarak yapılmıştır (Şekil 6.88).

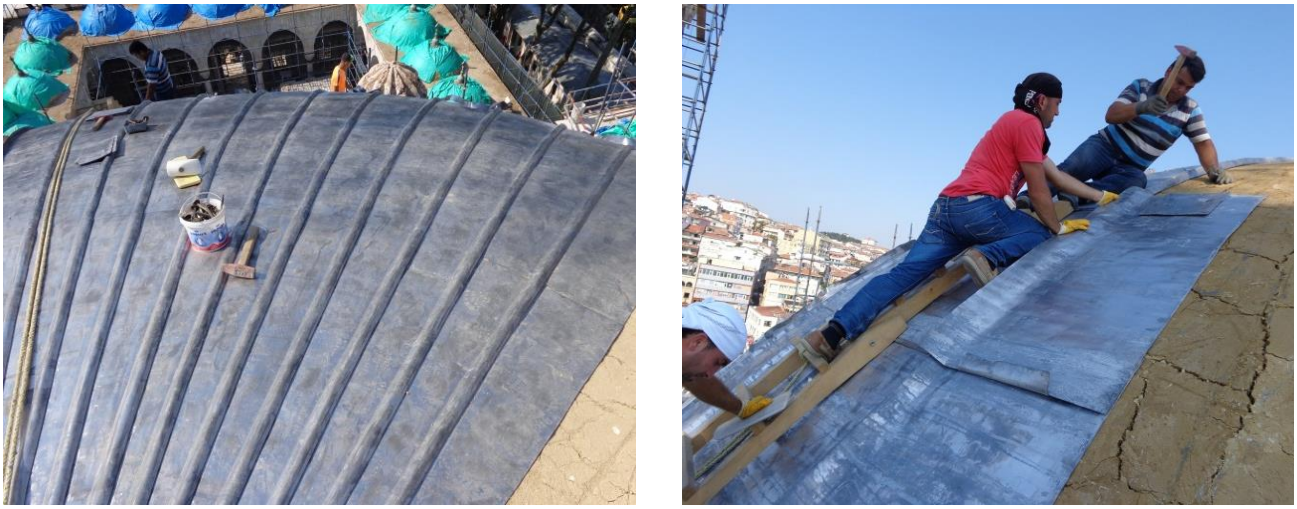
Şekil 6.88 Kubbelerde enjeksiyon yapımı (An-sa Abide Arşivi)

Çatı örtüsünü oluşturan kurşun kaplamaların elden geçirilmesi ve gereken bölümlerinin yenilenmesi yapılmıştır. Bu yenilenme yapılmadan önce kurşun toplanması, horasan sıva yapılır (Şekil 6.89).

Şekil 6.89 Üst örtü sisteminde kurşun kaplamasının aşamaları (An-sa Abide Arşivi)

Şekil 6.90 Kubbelerde Kenet Sistemi yapımı (An-sa Abide Arşivi)

Yapıda daha önceki onarımlarda yapılmış tüm muhdes eklerden arındırılması ve tüm çimento harçlı onarımlar söküldükten sonra yapılacak ve yanlış olan bölümler ve kullanılan yanlış malzemeler düzeltilip, gereksiz ekler kaldırılıp, özgün harç-sıvası ile benzer özelliklerdeki bir harç-sıva ile doldurulması sağlanmıştır.

Şekil 6.91 Onarım Öncesi Kubbedeki Kurşunlar (Acar Avunduk)

Şekil 6.92 Ana kubbe üst örtü kurşun kaplaması restorasyon öncesi (Vakıflar Arşivi) ve sonrası (An-sa Abide)

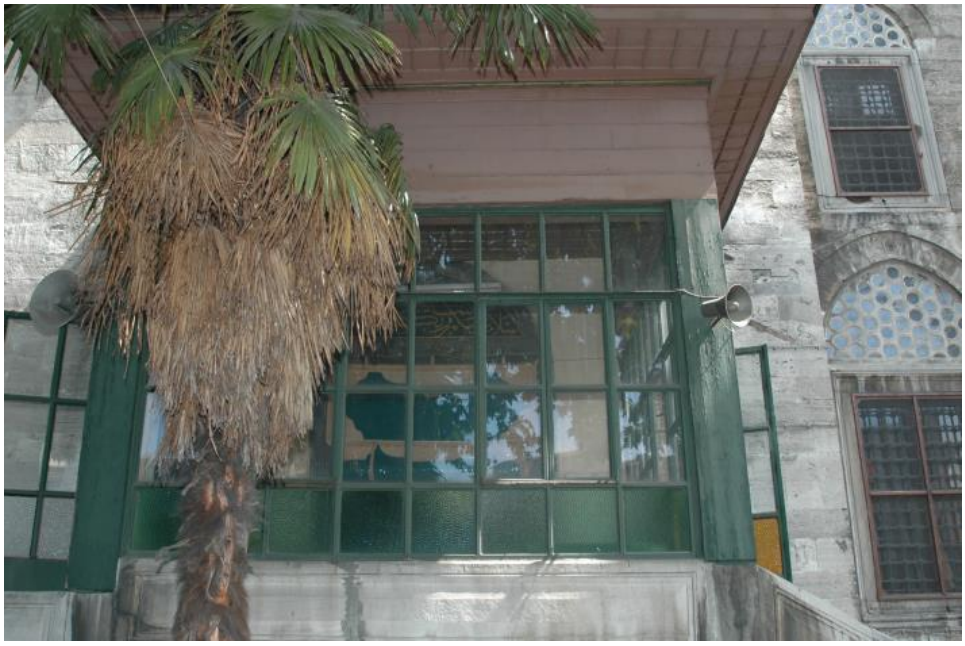
Hünkar Köşkünde çürümüş ve kullanılmaz durumda olan ahşap cephe kaplamaları geleneksel ebatlarında (~ 25 cm olarak) hazırlanarak tüm cephe yenilenmiştir (Şekil 6.93).

Hünkar Köşkünde eksik ve yıpranmış olan ahşap panjur ve doğramalar vardır. Bu doğramalar da özgün detay ve malzeme ile restorasyonda yeniden yapılmıştır.

Hünkar köşkü ilk onarımını 1976 yılında geçirmiştir.

Şekil 6.93 Hünkar Köşkü restorasyon öncesi (Acar Avunduk Albümü) ve sonrası (Kasım, 2017)

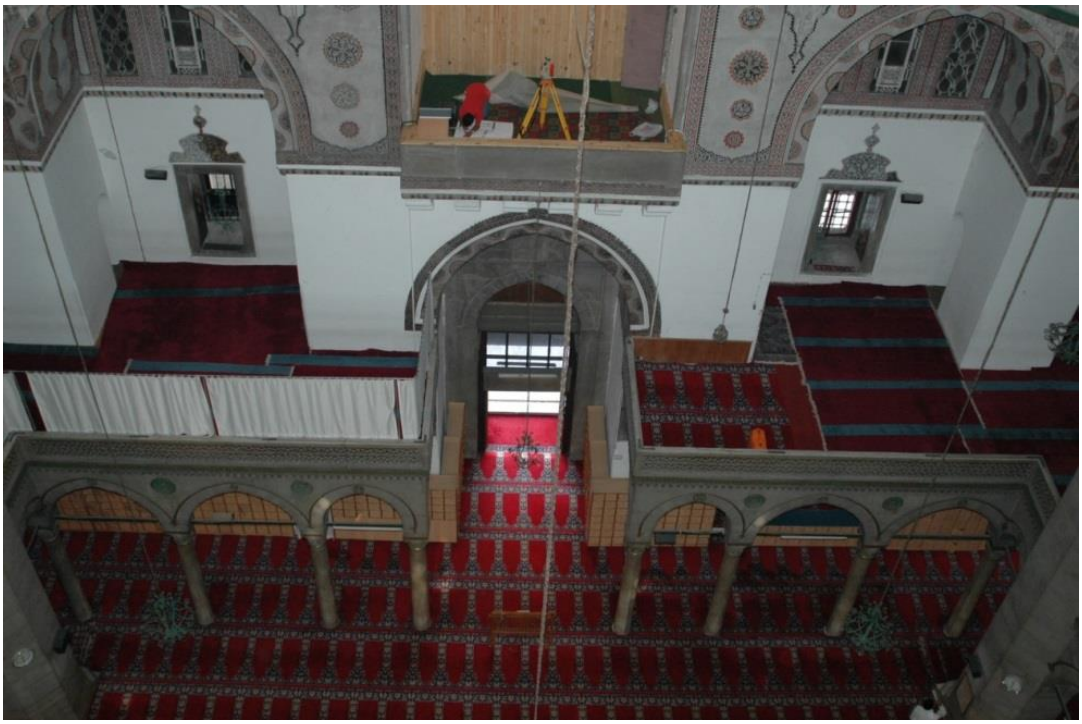

Şekil 6.94 Hünkar Köşkü'nün restorasyon sırasındaki onarımı (Vakıflar Arşivi)

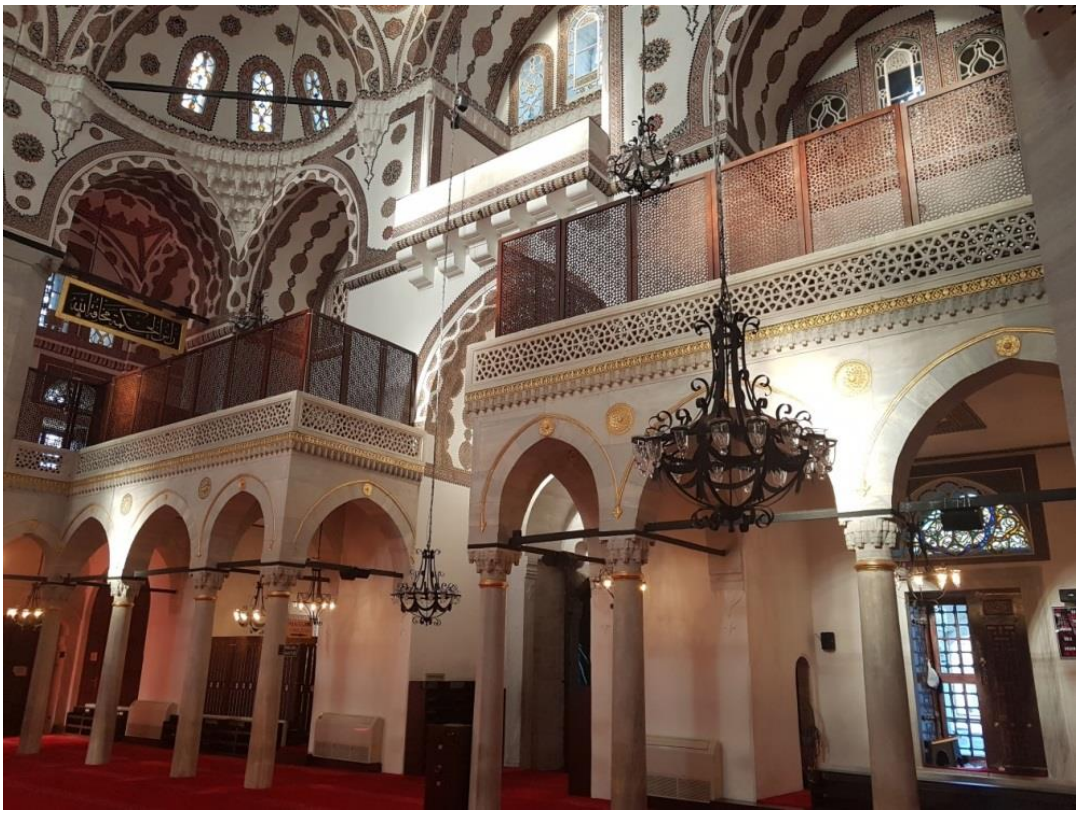

Şekil 6.95 Restorasyon öncesi dış cephe görünümü (Vakıflar Arşivi)

Müezzin Mahfil katında yer alan eklenti lambri ahşap kaplamalar kaldırılarak, özgün bezeme bordürler ve özgün dolap kapakları yapılmıştır (Şekil 6.96).

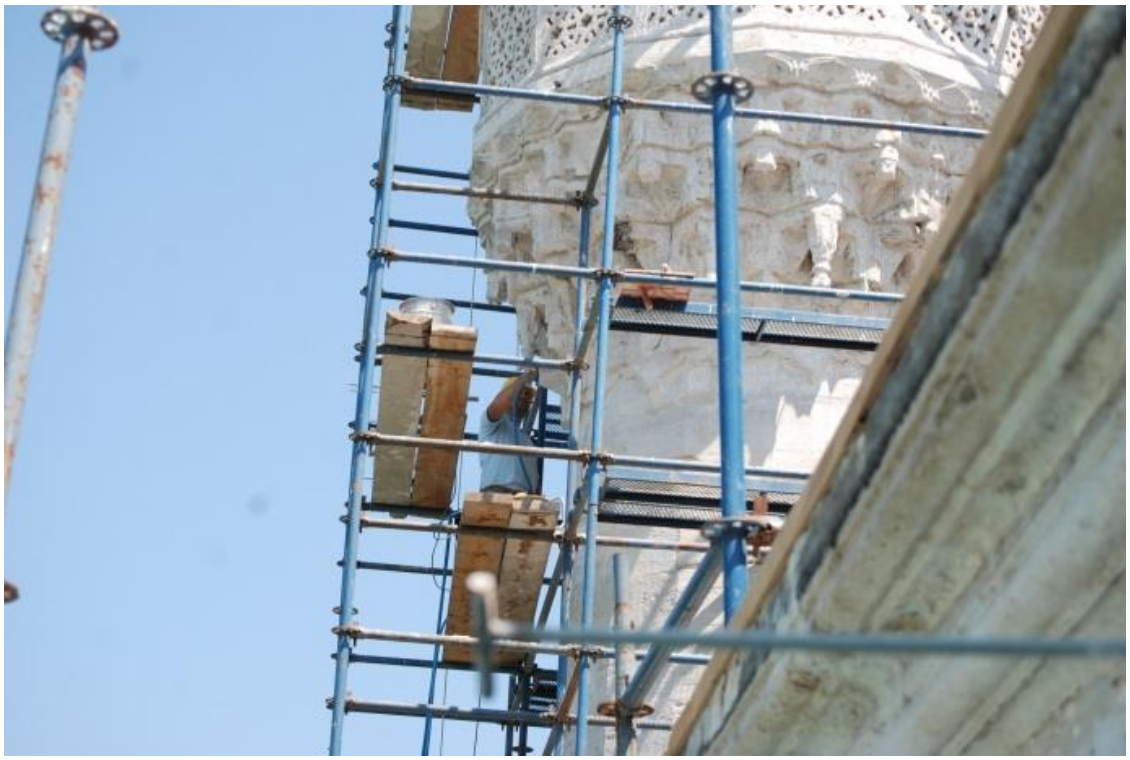
Şekil 6.96 Müezzin mahfil katının farklı açılardan eski ve yeni hali (Mart, 2018)

Minarelerin yüzeyinde is ve karbondan oluşan kirlilik ise cephelerde (düşük basınçlı atomize su ile yıkama) giderilmiştir.

Minarelerin çürüyen şerefe kapıları, restorasyonda yenilenmiştir.

Minarenin mukarnas sarkıtlarının onarımı ve temizlenmesi yapılmıştır (Şekil 6.97).

Şekil 6.97 Minare mukarnas sarkıtlarının onarım görünümü (An-sa Abide Arşivi)

Yabani bitki oluşumu ve çimentolu kısımlar ise etrafına zarar vermeden yerinden sökülerek yapıdan uzaklaştırılmıştır.

Çatı örtüsü üzerinde yabani bitki oluşumu, kablo, aydınlatma armatürlerin ve ses aygıtlarının oluşturduğu görüntü kirliliği mevcut olduğu görülmüş ve temizlenmiştir.

Avlu şadırvanı, özgün halindedir. Kaldırılan muslukların yerine mermer malzeme ile plastik tamir / tamamlama yapılmıştır. Yine şadırvanın bakır alemi daha önceden yapılmış restorasyonda, restitüsyondaki gibi özgün şekli ile değiştirilmiştir.

Şadırvanın kırık ve çatlak olan kuş sulukları, mermer mukarnas ve söve parçaları özgün malzeme ile çürütülüp kısmen değiştirilmiş ya da plastik tamir ile onarılmıştır.

Şadırvanın çok özenli bir işçiliğin ürünü olarak tanımladığımız bronz parmaklık şebekeleri mekanik yöntemlerle temizlenip, eksik kısım yine aynı görüntü ve malzemede tamamlanmıştır (Şekil 6.98).

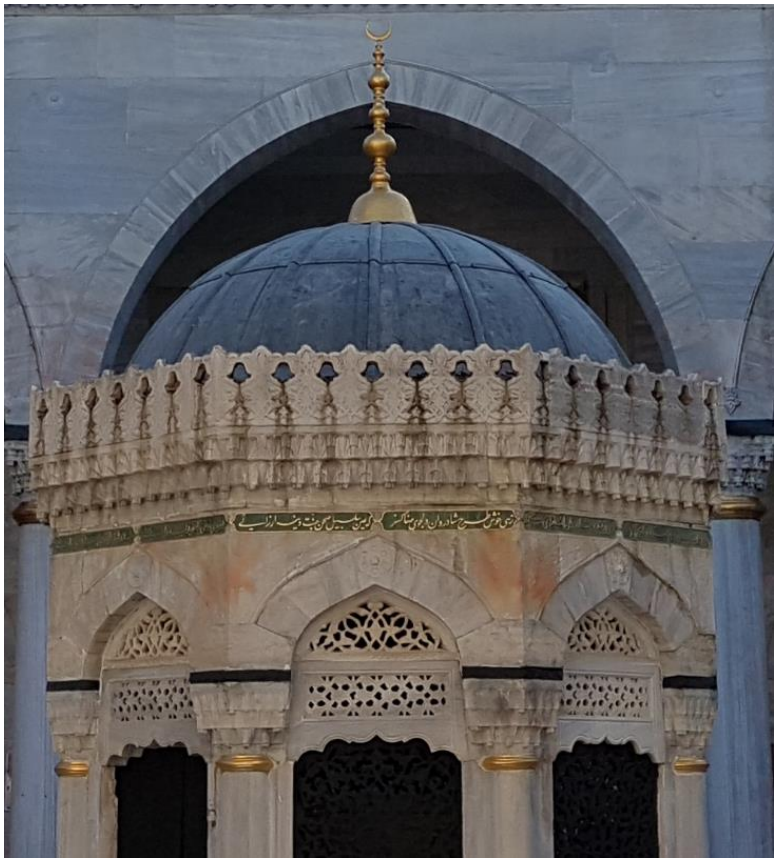

Şekil 6.98 Şadırvan Pencerelerinin Öncesi (Acar Avunduk) ve Sonrası (Aralık, 2017)

Şekil 6.99 Şadırvan kubbesi ve taş işçiliğinin restorasyon öncesi (Vakıflar Arşivi)

Şekil 6.100 Şadırvan kubbesi ve taş işçiliği restorasyon sonrası (Aralık, 2017)

Tüm cephelerde yer alan ve kısmen kırık, eksik, bozulmuş kuş evleri taş işçiliğinin önemli örneklerinden ve bu yapıya özgü önemli bir işçiliktir. Bir önceki geçirdiği onarımdan sonra tamamlanarak onarılmıştır.

Cami bahçesi günümüzde çeşitli yanlış müdahalerle 20 - 30 cm kadar kotu yükseltilmiş, beton bordür ve kilit taşları döşenmiştir. Bunun sonucu revaklı avluya çıkan mermer basamakların birer rıhtı gömülü kalmıştır. Restitüsyonda bahçe döşemesine konulan bu dolgu kısımlar kaldırılarak, özgün kota inilmiştir. Bahçe zemin döşemesi olarak ise yerine İstanbul Vakıflar arşivinde yer alan fotoğraflardan yararlanarak, arnavut kaldırımı yer döşemesi (yürüyüş yolları) ve yeşil alan olarak bir düzenlemeye gidilmiştir.

6.3 Yeni Valide Cami Sıbyan Mektebi

6.3.1 Plan ve Mimari özellikler

Sıbyan mektebi, Caminin Balaban Caddesine açılan avlu kapısının üst kısmında yer almaktadır. Kemerin sağ yönündeki oda kısmı mahya odasıdır. Sıbyan Mektebinin karşı kısmında, yolun karşı tarafında Yeni Valide İmareti ve caddenin köşe kısmında Sineperver Valide Sultan Çeşmesi yer almaktadır (Haskan, Mehmet Nermi: 940).

Külliyenin kuzeybatı cephesinde dış avlu kapısının üstünde sıbyan mektebi yer alır. Sıbyan mektebi zemin katta kesme taş, üst kat ise bir sıva kesme taş, iki sıra tuğla ile oluşturulmuş almaşık bir duvar örgü sistemine sahiptir. Saçak bitimi ise bindirmeli dört sıra halinde tuğla-kirpi saçaktır.

Sıbyan Mektebine dik bir taş merdivenle çıkılır. Sıbyan Mektebinde iki oda bir tuvalet vardır. Cadde ve avlu tarafında bulunan beş pencere ve yan cephe yönündeki iki pencereden sıbyan mektebi iç kısmı aydınlanır. Pencereler mermer söveli olup klasik lokmalı demir parmaklıklıdır (Şekil 6.101-6.102).

Şekil 6.101 Sıbyan Mektebi külliye dışındaki cephesi (Aralık, 2017)

Şekil 6.102 Sıbyan Mektebi Külliye içindeki yönü (Aralık, 2017)

Yapı kesme taştan yapılmış tuğla hatıllı olup çatısı tonoz çatıdır. Kirpi saçaklı olmaktadır. Giriş kapısı kemerli olup yanında bir oda mevcuttur. Yapının kitabesi yoktur.

Zemin katta giriş kapısının önü tonoz şeklinde boş bırakılmış, sağ ve sol odalar mahya odası ve depo olarak değerlendirilmiştir (Şekil 6.102).

Mektebin oluşturduğu alan ise 15x8,35 m = **125,25 m²**'dir. Pencere söveleri mermer olup, üst kemerleri tuğladır.

Cephe yüzeylerinde kuzeybatı cephesinde sevimli, küçük bir tuğla kuş evi yer almaktadır. Çatı örtüsü olarak sıbyan mektebinin üstünde biri basık, iki çapraz tonoz görülmektedir. Bugün her ikisi de kurşun taklidi şap ile sıvanmıştır. Yine çatıda yerinde olmayan ancak olması zorunlu dershane ocağının bacası yer almaktadır (Şekil 6.103).

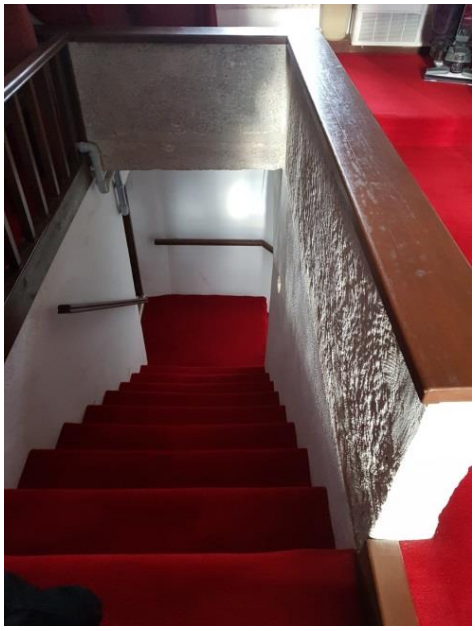
Şekil 6.103 Sıbyan Mektebinin dershane ocağının bacasının görünümü (Aralık, 2017)

Yer döşemesi altıgen petek tuğla gösterilmiş, ocak kısmı aynen korunmuştur. Geçmişte yıkık durumdaki bacası da eski hali ile yeniden restitüe edilmiştir. Günümüzde cami imamlarının ders verdikleri yer olarak ve aynı zamanda cami imamlarının dinlenme yerleridir (Şekil 6.104).

Şekil 6.104 Sıbyan Mektebi iç görünümü (Aralık, 2017)

Şekil 6.105 Sıbyan Mektebi üst kat merdiven kapısı (Aralık, 2017)

Şekil 6.106 Sıbyan Mektebinin üst kat iç görünümü (Aralık, 2017)

Şekil 6.107 Sıbyan Mektebi'nin alt katındaki lavabolar (Aralık, 2017)

6.3.2 Bozulmalar

Sıbyan mektebinin dershanesini geçmişte Cami imamlarından birisi bölücü panolar ve duvarlar vasıtası ile ciddi biçimde müdahale ederek, konut-lojman olarak kullanmıştır. Yapılan bu tasarrufların sonucu sıbyan mektebi ve özellikle dershane iç mekanı bütün özgünlüğünü yitirmiştir. (Mutfak, banyo ve 3 yatak odası ile mesken haline dönüştürülmüştür.) (Şekil 6.108-6.109).

Şekil 6.108 Sıbyan Mektebinin lojman olarak kullanıldığı dönem (Acar Avunduk)

Şekil 6.109 Sıbyan Mektebinin konut olarak kullanıldığı dönem (Acar Avunduk'tan)

Sıbyan mektebi, dışta fazlaca bir müdahale görmemiş, küfeki ve almaşık kısımlarda yer yer taş yüzeylerinde aşınma, boşalma ve derz bozulmaları saptanmıştır. Bütün demir aksamın (lokma parmaklık, gergi demir vs.) korozyona uğradığı görülmüştür (Şekil 6.103-6.111).

Cephe yüzeylerinde kuzeybatı cephesinde sevimli, küçük bir tuğla kuşevi yer almaktadır. Çatı örtüsü olarak sıbyan mektebinin üstünde biri basık, iki çapraz tonoz görülmektedir. Bugün her ikisi de kurşun taklidi şap ile sıvanmıştır. Yine çatıda geçmişte yerinde olmayan ancak olması zorunlu dershane ocağının bacası yer almaktadır.

6.3.3 Onarımlar

Yine çatıda yerinde olmayan ancak olması zorunlu dershane ocağının bacası eski haline uygun şekilde yapılmıştır.

Cephe yüzeylerinden; kuzeybatı cephesinde sevimli, küçük bir tuğla kuşevi yer almaktadır onunda onarımı yapılmıştır.

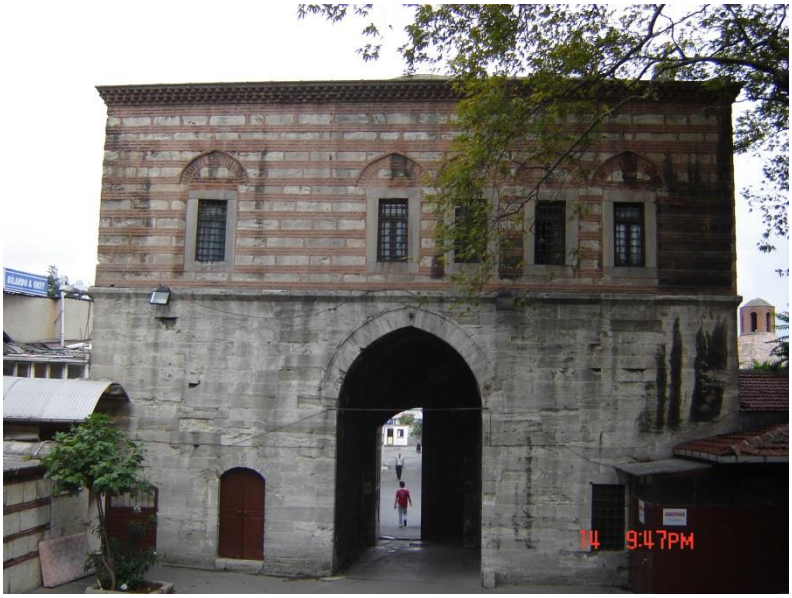
Küfeki ve almaşık kısımlarda yer yer taş yüzeylerinde aşınma, boşalma ve derz bozulmaları saptanmıştır ve gerekli onarımlar restorasyon sırasında yapılmıştır. Bütün demir aksamın (lokma parmaklık, gergi demir vs.) korozyona uğradığı görülmüştür ve gerekli onarım ile yenileme çalışması yapılmıştır.

Ahşap doğramalar ise yakın yılların ürünüdür ve korumaya yönelik çalışma yapılmıştır. Lojman haline çevrilmiş olmasından dolayı bozulan yapının iç kısmı yeniden eski haline çevrilmiş ve bölücü bütün muhdes elemanlardan en son yapılan restorasyonda arındırılmıştır. Günümüzde cami imamlarının ders verdiği ve imamların dinlenme alanları olarak kullanılmaktadır (Şekil 6.110).

Şekil 6.110 Sıbyan Mektebinin eski (Acar Avunduk) ve şimdiki görünümü (Aralık, 2017)

Şekil 6.111 Sıbyan Mektebi eski ve günümüz cephe görünümleri

6.4 Yeni Valide Cami İmareti

6.4.1 Plan ve Mimari özellikleri

Şemsi Paşa Caddesi ile Balaban Caddesi arasında ki oldukça geniş alanı kapsar. İmaret kapısı karşısında Yeni Caminin akarları olan dükkanlar ve Caminin cümle kapısı ile sıbyan mektebi bulunmaktadır.

Kesme taş ve tuğla hatıllı olarak yaptırılan bu yapı, Sultan 3. Ahmed'in annesi Gülnuş Emetullah Valide Sultan tarafından Cami ile beraber 1708-1711 tarihleri arasında inşa ettirilmiştir. Mimarı Kayserili Mehmet Ağadır.

Balaban Caddesine açılan büyük bir kapıdan "L" şeklinde bir avluya girilir. Sağ köşede imaretin helası bulunmaktadır. Geniş, tuğla kemerli bir kapıdan imarete dahil olunur. Sağ ve sol tarafta oldukça büyük kısımlar vardır. Sağ taraftaki kısım iki ayrı bölmeden oluşmuştur. Aralarında geniş bir kemer bulunmaktadır. Üzerleri iki büyük kubbe ile örtülmüş olup bunların üzerlerine ayrıca altı ayaklı çatı fenerleri yapılmıştır. Bu fenerlerden ışık almaktadır.

Sol taraftaki bölme ise yine iki kısımdan oluşmaktadır. Üzerleri beşik çatıyla örtülmüştür. Burada iki ocak ve iki baca bulunmaktadır. Bu kısım belli bir yüksekliğe kadar mermer ile kaplanmıştır. Geçmişte duvar kenarlarında tezgahlar bulunmaktadır. Orta bölümünde kuzine vardır. Kuzine ısıtmaya ve üzerinde yemek yapmaya yarayan mutfak sobasıdır.

Sağlı sollu bu kısımların arasında bulunan koridorun ilerisinde imaretin ambarı bulunmaktadır. Bu ambarın caddeye açılan bir kapısı ve bir penceresi vardır.

İmaretin sol tarafında geçmişte imaretin fodla fırını mevcuttur. Avlu kapısının sağ tarafında imaret ile birlikte yaptırılan Muytab Hanı (Han-ı sebil) günümüzde bulunmamaktadır çünkü yıkılmıştır. Yeri imaret duvarındaki ek yerlerinden bellidir. Avlu kapısının sol tarafında ki ev ise, imarete nezaret edenlerin meşrutası idi. Bunun yanında ve köşede H:1194 (1780) tarihinde Sineperver Valide Sultan tarafından yaptırılan üç yüzlü bir çeşme bulunmaktadır. İmaretten 69 yıl sonra yapılmıştır.
İmaretin hiçbir yerinde kitabesi yoktur.

6.4.2 Bozulmalar

Geçmişte duvar kenarlarında tezgahlar bulunmaktadır. Orta bölümde kuzine vardır. Kuzine döneminde hem ısınmaya hem de yemek yapmaya yarayan bir mutfak sobasıdır. Günümüzde mevcut değildir.

Avlu kapısının sağ tarafında imaret ile birlikte yaptırılan Muytab Hanı (Han-ı sebil) günümüzde bulunmamaktadır çünkü yıkılmıştır. Yeri imaret duvarındaki ek yerlerinden bellidir.

6.4.3 Onarımlar

1965 ve 1970 senelerinde yapı ilk restorasyonu'nu geçirmiştir. Günümüzde restorasyonu durdurulmuş durumdadır. Restorasyon aşaması yarıda kalmıştır. Yapısal sistemde bozukluklar olduğu için demir gergilerle yapı ayakta tutulmaya çalışılıyor.

6.5 Gülnuş Emetullah Valide-i Sultan Türbesi

6.5.1 Plan ve Mimari özellikler

Türbe Hakimiyet-i Milliye Caddesi üzerindedir. Yeni Cami Külliyesi ile beraber 1708-1711 tarihleri arasında yapılmıştır. Lale devri baş mimarı Mehmet Ağa tarafından yapılmıştır.

Türbenin sağ tarafında sebil, sol tarafında muvakkithane ve hazire, arkasında hünkar mahfili ve Cami, karşısında ise Zincirli Kuyu Tekkesi ismiyle de bilinen Halim Gülüm Dergahı bulunuyordu.

Türbe, sekiz yüzlü olarak tamamen mermerden yapılmıştır. Köşelerine yerleştirilen sekiz mermer sütunun arası pirinç şebekedir. Sütun başlıkları istalaktitlidir. Geniş, alnı düz kemer içleri dilimli, yekpare bir mermer kiriş veya mermer sütunları birbirine bağlar. Bu sütun ve kirişlerin üzerine, türbeyi daha görkemli göstermesi için kesme mermerden ikinci bir kemer daha yapılmıştır. Bu taş kemerlerin iç tarafları yine pirinç şebekedir. Bu şebekeler, gerek döküm ve gerekse motifleri bakımından Türk dökme sanatının en güzel örneklerindendir (Şekil 6.112).

Bu açık türbeyi, lame demirler arasına getirilen bir tel kafes örtmektedir (Şekil 6.115).

Şekil 6.112 Gülnuş Emetullah Valide-i Sultan Türbesi (Kasım, 2017)

Kubbe eteğini, çepeçevre istalaktitli bir silme çevirmektedir. Bu silmenin örneklerini Cami külliyesinin çeşme, sebil, şadırvan, cümle kapısının etrafında gördüğümüz gibi, İskele meydanındaki 3. Ahmed Çeşmesinde ve Kısıklı Çeşmesinde de görmekteyiz. Kubbe eteğinin iç tarafında nefis bir hat sanatı ile Ayet-el Kürsi yazılıdır. Şebekeler çiçek, yaprak ve geometrik şekillerle bezenmiştir.

Türbeye girilen kapı pirinç şebekelidir. Türbe çok gösterişli ve eşsiz bir maden aksamına sahiptir. Bu eşsiz şaheser türbenin içinde Valide Sultanın yüksek, gösterişli kabir taşları ve mezarı mevcuttur (Şekil 6.114).

Mezarın baş ve ayak taşlarındaki mihrapçıklar istiridye kabuğu formundadır. Kabartma motifler mevcuttur. Baş ve ayak mezar taşlarında uzun ve gösterişli servi kabartmalı motifler mevcuttur (Şekil 6.113).

Ayak taşı, çeşme ve şadırvanda olduğu gibi vazo içinde çiçek motifleri ile bezenmiştir. Her iki taşın üst bölümüne yapılan sorguçlar, çeşmedekinin aynısıdır.

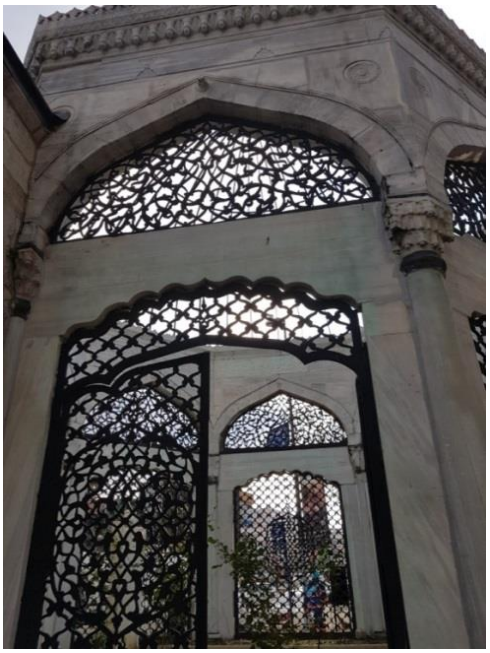
Şekil 6.113 Gülnuş Emetullah Valide-i Sultan Türbesi (Aralık, 2017)

Şekil 6.114 Gülnuş Emetullah Valide Sultan Türbesi (Aralık, 2017)

Şekil 6.115 Valide Sultan Türbesi üst kısmı (Aralık, 2017)

Şekil 6.116 Valide Sultan Türbesi üst kısmı (Aralık, 2017)

6.5.2 Bozulmalar

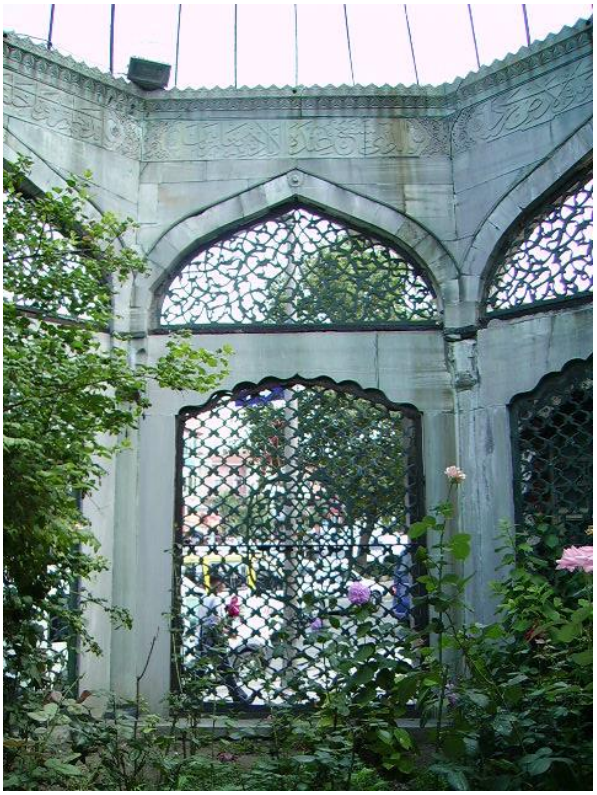
Caminin banisi Gülnuş Emetullah Sultan için yaptırılan üstü açık türbe caminin önemli mimari ögelerinden biridir.

Mermer malzeme ile yapılan türbe sekizgen bir alana oturur. Mermer tepelikleri, mermer kemerleri, mermer mukarnaslı sütun başlıkları ile özenli biçimde süslenmiştir. Üzeri demir ve tellerden hazırlanmış kafes tel ile kapatılmıştır. Tel kafesin üst tepe noktasındaki alem yerinde yoktur. Alemin ahşap sopası ve onun alt kısmı mukarnaslı ahşap bezeme yerinde durmaktadır.

Türbenin bronz dökümlü parmaklıkları, bronz bilezikler, demir gergi demirleri ve bağlantıları sağlayan metal pimler korozyona uğramış ya yeşillenmiş ya da kararmıştır. Korozyon sonucu bağlı oldukları mermer kısımlarda çatlama ve kırıklar oluşmuştur. Türbenin genel olarak tüm mermer yüzeylerinde is ve karbondan oluşan yüzey kirliliği mevcuttur. Yer yer bitki kirliliği de görülmektedir (Şekil 6.117).

Türbenin mezar taşları ve zemini de bakımsız durumdadır. Kitabeli mezar taşının boya ve yazıları dökülmüş, kitabeler anlaşılmaz durumdadır.

Türbenin saçak hattında mermer kabartma tekniği ile Ayet-el Kürsi duası yazılmıştır. Türbenin bütünüyle onarıma alınması ve Cami banisine yakışır bir şekilde onarılması gereklidir.

Şekil 6.117 Türbenin restorasyon öncesi (Acar Avunduk) ve sonrası (Aralık, 2017)

6.5.3 Onarımlar

Türbenin eksik olan alem ve alem altındaki ahşap mukarnas bezeme restitüsyon verileri doğrultusunda restorasyonda tamamlanmıştır. Yine türbenin kısmen korozyona uğramış tüm metal aksamı korozyondan arındırılacak ve üzerine antipas + yağlıboya sürülmüştür.

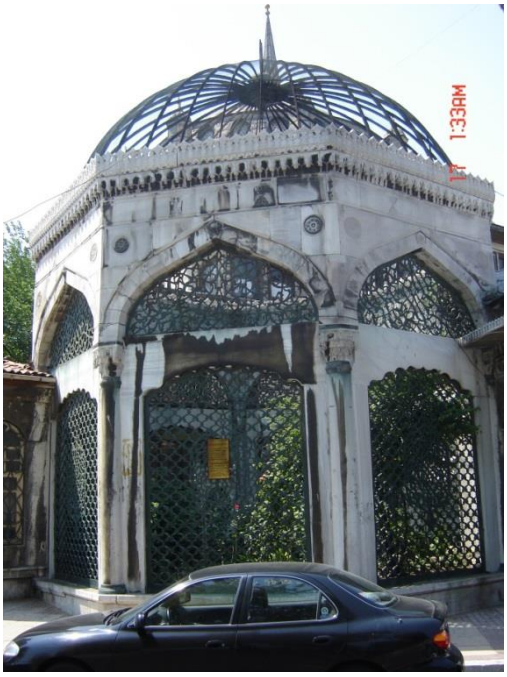
Açık türbenin yeşillenen bronz parmaklıkları kimyasal yöntemle temizlenerek, bronz görüntü ortaya çıkarılmıştır.

Cephe kaplamaları olan mermer kısımlarda ve bilhassa yer yer kılcal çatlak ve dökülmeler olan bölümlerde mermer tozu ve parçacıkları ile plastik tamir / tamamlama yapılmıştır.

Türbenin genel olarak tüm mermer yüzeylerinde is ve karbondan oluşan yüzey kirliliği temizlenmiştir. Yer yer bitki kirliliği de görülmekteydi onlarda temizlenmiştir.

Gülnuş Sultana ait mezar taşları (baş ve ayak) ve çevresi temizlenmiştir, boyası ve altın varağı bozulmuş kitabe yazıları (mezar taşı) restorasyonda yenilenmiştir (Şekil 6.119).

Yine mezar etrafı çimlendirilerek bakımlı hale getirilmiştir.

Şekil 6.118 Türbenin eski görünümü (Acar Avunduk)

Şekil 6.119 Türbenin restorasyon sonrası (Aralık, 2017)

6.6 Yeni Valide Sebili

6.6.1 Plan ve Mimari özellikler

Eski adı Karaca Ahmed Caddesi olan Hakimiyet-i Milliye Caddesi üzerindedir. Sağ tarafında, sebil ile aynı tarihte yaptırılan muhteşem çeşme, sol tarafında Gülnuş Emetullah Sultanın emsalsiz açık türbesi ve arka tarafında ise Hünkar Mahfili ile Yeni Cami bulunmaktadır. Geçmişte sebilin karşında Halim Gülüm Tekkesi ve eski Yeniçeri Kulluğu olan Üsküdar Emniyet Amirliği binası vardı. 1958 yılında cadde şimdiki şekliyle genişletilirken yıktırılmıştır. Eski bitpazarı kapısıda bu sebilin yan tarafındaydı.

Şekil 6.120 Sebilin görünümü (Aralık, 2017)

Türbenin caddeden bakış açısına göre sağ yanında yer alır. Sebil dışarıya doğru beş köşeli bir cephe ile açılmakta, ön bölüm ve arkada su haznesi bölümlerinin üstü

kurşun kaplı birer kubbe ile örtülüdür. Sebilin caminin tamamlanmasından bir yıl önce yapıldığı bilinmektedir.

Sebil tamamen mermerden yapılmıştır. Altı sütun arasında 2.50X1.10 ölçüsünde pirinç şebekeli beş penceresi vardır (Şekil 6.120).

İstalaktitli sütun başlıkları üzerine kaş kemerler oturtulmuştur.

İstalaktitili silmesinin üzerinde mermer dar bir saçak vardır. Kurşun kaplı kubbenin üzerine bir alem yerleştirilmiştir. Kapısı Yeni Cami avlusuna açılmaktadır. H.1121 tarihinde Sultan 3. Ahmed'in annesi Gülnuş Sultan tarafından külliye ile beraber yaptırılmıştır. Mimarı Lale Devri başmimarı Kayserili Mehmet Ağadır.

Bronz parmaklıkları, mukarnas başlıklı mermer sütunları ve mermer oyma tepelikleri ile caminin oldukça bezemeli bölümlerinden biridir.

Sebil saçak hattında, on kartuş halinde mermer kabartma bir talik kitabe dolaşmaktadır.

6.6.2 Bozulmalar

Sebilin eksik olan alemi bulunan belgelerden tamamlanmıştır.

Restorasyonda bu alem yerine konulmuştur. Restorasyonda bronz parmaklıkların arkası cam bir doğrama ile kapatılmakta ve sebil parmaklıkları temizlenmiştir. Sebil iç mekanı ise restorasyonda, restitüsyon projesine uygun hale getirilmiştir. Sebil veya bitişiğindeki çeşme haznesinin üstünü örten kurşun kaplamalar restorasyon da kontrol edilerek, bozuk olanlar yenilenmiştir.

Sebilin bronz parmaklık, bronz bilezik ve metal aksam kararmış ve korozyona uğramıştır (Şekil 6.121).

Şekil 6.121 Sebilin restorasyon öncesi (Acar Avunduk Arşivi)

Bronz parmaklıkları, mukarnas başlıklı mermer sütunları ve mermer oyma tepelikleri ile caminin oldukça bezemeli bölümlerinden biridir. Sebil saçak hattında, on kartuş halinde mermer kabartma bir talik kitabe dolaşmaktadır. Sebilin bronz parmaklık, bronz bilezik ve metal aksam kararmış ve korozyona uğramıştır.

Cephe tümüyle is / karbon oluşumu sonucu kirlenmiştir. Mermer bezemelerde de yer yer yüzeysel çatlaklar mevcuttur (Şekil 6.121).

Çatı kubbesinin muhtemelen bakır olan alemi yerinde yoktur, alem sopası ise yerinde durmaktadır.

6.6.3 Onarımlar

Sebilin eksik olan alemi restitüsyonda gösterilmiş ve bulunan belgelerden tamamlanmıştır.

Restorasyonda bu alem yerine konulmuştur. Restorasyonda bronz parmaklıkların arkası cam bir doğrama ile kapatılmakta ve sebil parmaklıkları temizlenmiştir.

Sebilin bronz parmaklık, bronz bilezik ve metal aksam kararmış ve korozyona uğramıştı bunların temizlik ve onarımları yerinde gerekli şekilde yapılmıştır.

(antipas + yağlıboya) sürülmüştür.

Sebil iç mekanı ise restorasyonda, restitüsyon projesine uygun hale getirilmiştir. Sebil veya bitişiğindeki çeşme haznesinin üstünü örten kurşun kaplamalar restorasyonda kontrol edilerek, bozuk olanlar yenilenmiştir.

Cephe tümüyle is / karbon oluşumu sonucu kirlenmiştir. Cephe yüzeyinde tümüyle temizlik yapılmıştır. Mermer bezemelerde de yer yer yüzeysel çatlaklar mevcuttu ve bu çatlakların onarımı yerinde ve uygun malzeme ile yapılmıştır.

Sebil iç düzeninde yine sonradan yapılan asma kat kaldırılarak, özgün haline dönüştürülmüştür.

6.7 Valide Sultan Çeşmesi

6.7.1 Plan ve Mimari özellikler

Çeşme Hakimiyet-i Milliye Caddesi ile Balaban Caddesinin birleştiği köşede Gülnuş Emetullah Valide Sultan'ın aynı tarihte inşa ettirdiği muhteşem sebilin sağ, Caminin avluya açılan kapısının sol tarafındadır.

1958 tarihine kadar karşında Bit pazarı, sol tarafında ve yol aşırı yerde, KaracaAhmed sokağının sağ köşesinde, önceden Yeniçeri Kulluğu olan eski Üsküdar Emniyet Binası ve bunu sağ tarafında da Halim Gülüm Tekkesi bulunuyordu.

Bu görkemli çeşme Gülnuş Valide Sultan tarafından (H.1121) 1709-1710 yılında yaptırılmıştır.

Şekil 6.122 Valide Sultan Çeşmesi (Kasım, 2017)

Çeşme tamamen mermerden yapılmıştır. Taş işçiliği sanatının yüksek bir örneği olan bu çeşme, döneminin en güzel eseridir. Çeşmenin istiridye şeklinde nişle dolgulanmış olan yuvarlak kemerinin alt bölümü iki dikdörtgen bölüme bölünüp ayna taşı yerleştirilmiştir. Alttaki bölümde musluk lülesini saran sağır kaş kemerli niş ile etrafını saran üzüm salkımları ile asma yaprakları motifleri yer alır. Üstteki kısımda ise kısa ayaklı şişkin gövdeli vazolar içine yerleştirilmiş gül, lale, karanfillerden oluşan buketler yer alır. Bu panonun her iki yanına kısa ayaklı sehpalar üzerine oturtulan kaseler içinde çeşitli meyvelerin bir arada olduğu üçer natürmort beyaz mermerle kaplı çeşme cephesinin plan tasarımı ve süsleme motifleri yer alır. Bu figürler ve motifler açısından yenilikçi bir yaklaşım oluşmuştur. Çeşmenin en önemli özelliği bu bezemesi ve taş işçiliğidir (Şekil 6.123).

Şekil 6.123 Çeşmenin restorasyon öncesi (Acar Avunduk albümü)

Zarif ayna taşı, kabartma, tas içinde meyve ve vazo içinde çiçek motifleri ile bezenmiştir. Ayna taşı üzerinde kemer görevi gören yelpaze biçimindeki figür bu tarihlerde yayılmaya başlamıştır. Bunun üzerinde ve iki yanda şekilli iki topuz çıkma ve bunların üzerinde ise Taib Ahmed Efendinin Ta'lik yazısı ile hazırlanmış 14 mısraları kitabesi bulunmaktadır. Çeşme yüzünün etrafını, set kısmından başlayarak kitabenin üzerinden dolaşarak giden albenili ve gösterişli bir korniş set kısmından başlayarak çevrelemektedir. Caminin iç avlusunda ki şadırvanın, sebilin ve türbenin saçaklarına da bu şekilde kornişler yerleştirilmiştir. Bu kornişler istalaktitlidir.

Çeşmenin alnındaki bezeli sorguç şeklinde taç vardır (Şekil 6.124).

6.7.2 Bozulmalar

Külliyede iki adet çeşme bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve önemlisi ana caddeye bakan, sebilin yanındaki su haznesinin önünde yerleştirilmiş ve tamamen mermerden oyulan çeşmedir. Bu çeşmenin tüm cephesi mukarnas dizileri, rumili bezemelerden oluşan bordürler ve tepeliklerle doludur. Tepelik, rozetler ve mukarnaslar tümüyle mermerden oyulmuştur. Üst orta tepelik bir kısmı kırılmış ve yakın zamanda ek bir parça ile bu kırık kısım tamamlanmış ancak yapılan işlem başarılı olamamıştır (Şekil 6.124).

Bugün suyu akmayan, musluğu da olmayan bu güzel çeşmenin aynası çeşitli bitki ve meyve motifleri ile özenli bir biçimde kabartma olarak bezenmiştir. Yalak kısmı kısmen kırık olan çeşmenin, mermer bezeme kısımlarında ve tepelik kısımlarında küçük aşınma ve çatlaklar, sol yan duvarında ise nisbeten uzun bir çatlak / yarık görülmektedir (Şekil 6.125).

Şekil 6.124 Çeşmenin motiflerinin detay görünümü (Acar Avunduk)

Kaldırım yüksekliğinin yıllar içerisinde önemli miktarda yükselmesi sonucu bugün çeşme yalağı toprağın içinde kalmış ve oranlar bozulmuştur. İkinci çeşme ise caminin güneybatı cephesinde, imam kapısı bitişiğindedir. Klasik üslupta, kesme küfeki taşı ile yapılan bu çeşmenin musluğu yoktur ve günümüzde suyu akmamaktadır. Çeşmenin 10 mısralık kitabesi olup, is ve karbon kirliliğinden, kısmi yüzey aşınması ve taş kırılmasından nasibini almıştır.

Şekil 6.125 Çeşmenin restorasyon öncesi (Acar Avunduk, 2014)

Şekil 6.126 Çeşmenin restorasyon sonrası (Aralık, 2017)

6.7.3 Onarımlar

Caminin önemli mimari öğelerden olan çeşme günümüzde suyu akmaz ve işlemez durumdadır. Restorasyonda çeşmeye klasik bir musluk takılarak öncelikle suyu akar hale getirilmiştir. Mermer malzeme ile yapılmış çeşmenin bugün kirlenen bezemeleri önce atomize su ile (düşük basınçlı) yıkanacak, eğer inatçı kirler temizlenmez ise cephe duvarlarında önerilen amonyum karbonat eriyiği ile belirtilen yöntemler uyarınca temizleme işlemi yapılmıştır.

Çeşmenin yalak kısmında ve tepelik kısmındaki kırık ve eksik kısımlar özgün malzeme ile (beyaz marmara mermeri) tamamlanmıştır (Şekil 6.127).

Arka sokağa (İmam Nasır Sokağı) bakan çeşmeye de restorasyonda musluk eklenmiştir, kırık, çatlak ve aşınmış kısımları restorasyonda belirtilen yöntemlerle tamamlanmıştır.

Çeşmenin 10 mısralık kitabesi olup, is ve karbon kirliliğinden yüzeyi temizlenmiştir. Kısmi yüzey aşınması ve taş kırılmasından nasibini almıştır. Aşınan yüzeyler yenilenmiş, kırılan taşlar onarılmıştır (Şekil 6.129).

Şekil 6.127 Çeşmenin restorasyon öncesi (Vakıflar Arşivi, 2012)

Şekil 6.128 Çeşmenin restorasyon sonrası (Aralık, 2017)

BÖLÜM 7 DEĞERLENDİRME

Mihrimah Sultan Külliyesi Değerlendirmesi

Mihrimah Sultan Külliyesi geçmişten günümüze farklı dönemlerde bir çok restorasyon aşamalarından geçmiştir. Geçmişte yapılan restorasyonlarla ilgili elimizde yeterli belge ve bilgi olmadığından yakın tarihte yapılmış olan restorasyon çalışmalarıyla ilgili belgeler doğrultusunda yapılan onarımların değerlendirmesi kapsamında;

Mihrimah Sultan Camisi taşıyıcı sistemi fil ayaklarının başlık kısmında çatlaklar mevcut olup gerekli sağlamlaştırma yapılmıştır. Ayakların araştırma raspası yapılıp tuğla çatlakları görülüp özgün malzeme ile sağlamlaştırılmıştır (Tablo.2).

Ana kubbe ve küçük kubbelerdeki taş onarımları yapılmıştır. Son cemaat yerinde klasik tuğla kemerlerde demir kenetler onarılıp sağlamlaştırılmıştır.

Bütünleme müdahale tekniğinde cami içinde ve son cemaat bölümünde bulunan kalem işleri ve bezemelerinde raspalar sonrası eksik bölümler bütünlenmiştir.

Son cemaat bölümünde mevcut olan sütun, sütun başlıkları ve gövdelerinde gerekli onarımlar özgün malzemeler ile yapılmıştır (Tablo.1).

Revzenlerde farklı dönem bulguları bulunup tamamlanmış ve korumaları yapılmıştır.

Cami içinde ve Cümle kapsının üstündeki mukarnaslarda eksik kısımlar tamamlanmıştır.

Minare şerefesinin altında bulunan mukarnas püsküller özgün malzeme ile bütünlenmiştir.

Cami içindeki Edirnekari tavanda orijinal bulgular tespit edilip uygun malzeme ile eksik bölümler bütünlenmiştir.

Kapı, pencere ve kapaklarda bozulan bölümlerde gerekli tamamlamalar ve bütünlemeler yapılmıştır (Tablo.1).

Mihrimah Sultan Külliyesinde yenileme tekniğinde; medresenin giriş kapısı orijinali bozulmaya uğradığı için yenileme yoluna gidilmiştir.

Cami ve medresenin üst örtüsünün kurşunları kötü durumda olduğu için yenileme yoluna gidilmiştir (Tablo.1).

Caminin dış revak bölümünün çatısı yeniden inşa edilmiştir (Tablo.2).

Konumu ve deniz cephesine açıklığı ile bilinen Mihrimah Sultan Cami minarelerinde bozulmalar mevcut olmuştur. Minare külahı ve serenleri onarılamayacak durumda olduğu için yenileme yoluna gidilmiştir.

Müdahale tekniklerinden temizleme yönteminde ise külliye ve caminin cepheleri deniz kenarında olduğu için yüzeylerde meydana gelen kirlilik, su veya kimyasal ilaçlar yardımı ile temizlenmiştir.

Cami minaresinde mevcut olan is, karbon ve bitki oluşumları da temizlenmiştir.

Şadırvan ve şadırvanın bronz parmaklıklı şebekeleri temizlenmiştir (Tablo.1).

Son cemaat bölümünde olan sütun, pirinç sütun bilezikleri temizlenmiştir.

Yeni işlev verme tekniğinde ise medrese, dispanser iken sağlık merkezine dönüştürülmüştür. Günümüzde bu işlevini sürdürmektedir.

Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi de işlev değişikliği ile Mihrimah Sultan Çocuk Kütüphanesi olarak işlevini sürdürmektedir (Tablo.8).

Müdahale tekniklerinde mevcut olan modern ekler sisteminde Mihrimah Sultan Medresesinin iç kısmı açık avlu şeklinde yapılmıştır (Tablo.8).

Medrese, sağlık merkezi olarak işlev görmek üzere restorasyondan geçmiş ve bu onarım sırasında üst kısmı camekanlı tavan sistemi ile kapatılmıştır. Bu ek tarihi yapı için modern bir ektir (Tablo.8).

MİHRİMAH SULTAN CAMİSİ RESTORASYON MÜDAHALELERİ							
			MALZEME	SAĞLAMLAŞTIRMA	BÜTÜNLEME	TEMİZLEME	YENİLEME
TAŞIYICI	DUVAR		TAŞ	2012			
	AYAK		TAŞ	2012			
	SÜTUN	KAİDE	TAŞ	2012	2012	2012	
		BİLEZİK	PRİNÇ	1970-2012	1970-2012	1970-2012	
		BAŞLIK	TAŞ	2012	2012	2012	
	KEMER		TUĞLA	2012			
GEÇİŞ ÖĞELERİ	PANDANTİF		TUĞLA	2012	2012		
	TROMP		TUĞLA	2012			
ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE		TUĞLA	2012			
	YARIM KUBBE		TUĞLA	2012			
	PANDANTİF (SON CEMAAT MAHALLİ)		TUĞLA	2012	2012		1960
	ÖRTÜ KAPLAMA MALZEMESİ		KURŞUN				1958-2012
MİMARİ ÖĞELER	MİNARE		TAŞ	1958	2012	2012	2012
	KAPI		AHŞAP		2012	2012	
	PENCERE	DOĞRAMA	AHŞAP		2012	2012	
		KAPAK	AHŞAP		2012	2012	
		İÇLİK	ALÇI				2012
		DIŞLIK	ALÇI				2012
	ŞADIRVAN		TAŞ		2012	2012	
	MİHRAP		TAŞ		1970-2012	1970-2012	
	MİNBER		TAŞ		2012	2012	
	HÜNKAR MAHFİLİ		AHŞAP		2012	2012	
	MÜKEBBİRE		AHŞAP	2012		2012	
BEZEME	KALEM İŞİ		SIVA + BOYA		1970-2012		

Tablo 1 Mihrimah Sultan Camisi Müdahaleler Tablosu

Mihrimah Sultan Camisi'nde 1991 ve 2001 yıllarında ufak onarımlar yapılmıştır. 2008 ve 2012 yıllarındaki restorasyon çalışmaları daha kapsamlı olmuştur.

Restorasyon müdahaleleri; Taşıyıcılarda, geçiş öğelerinde, üst örtüde, mimari öğelerde ve bezemelerde ele alınmıştır. Malzemelere yapılan müdahaleler sağlamlaştırma, bütünleme, temizleme ve yenileme olarak irdelenmiştir (Tablo 1). Erişilebilen bilgiler doğrultusunda tablo 1 oluşturulmuştur.

					MALZEME	ENJEKSİYON	DİKİŞ	KENET	DERZ YENİLENMESİ	KUŞAKLAMA
Mihrimah Sultan Camii	Sağlamlaştırma Teknikleri	TAŞIYICI	DUVAR		TAŞ	+	+	+	+	
			AYAK		TAŞ			+		
			SÜTUN		TAŞ		+	+		
			KEMER		TAŞ		+	+	+	
		GEÇİŞ ÖĞELERİ	PANDANTİF		TUĞLA	+	+	+	+	
			TROMP		TUĞLA	+				
		ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE		TUĞLA	+				
			YARIM KUBBE		TUĞLA	+	+			
			SON CEMAAT MAHALLİ	PANDANTİF	TUĞLA	+	+		+	
				KUBBE	TUĞLA	+	+			

Tablo 2 Mihrimah Sultan Camisi Sağlamlaştırma Tablosu

Mihrimah Sultan Camisi'nde; Sağlamlaştırma uygulamaları ayrıntılı şekilde taşıyıcı, geçiş öğeleri ve üst örtüde detaylı şekilde ele alınmıştır (Tablo 2).

Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Değerlendirmesi

Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi restorasyonunda sağlamlaştırma müdahalesinde yapılanlar; Külliye yapılarının cephelerindeki taş yüzeylerinde bozulmalar mevcut olup gerekli yüzey onarımları enjeksiyon sistemi ile yapılmıştır.

Şemsi Ahmed Paşa Camisinin minaresinin basamaklarında taş dolgusu yapılmış, yüzey ve parça onarımları yapılıp minare sağlamlaştırılmıştır (Tablo.3).

Şemsi Ahmed Paşa Medresesinin revak kısmını örten camekan bölüm, sütunlarda ve sütun başlıklarında çatlaklar oluşturmuştur. Bu çatlaklar dolgu harçları ile sağlamlaştırılmıştır (Tablo.3).

Müdahale teknikleri kapsamında bütünleme sisteminde cami içindeki kalem işleri tamamlanmıştır.

Cami cümle kapısının bozulan bölümü aynı malzeme ile bütünleme yapılıp özgün malzeme taş korunmuştur.

İçlik pencerelerde bütünleme yapılmıştır. Cami minaresi basamakları özgün malzeme taş dolgusu ile bütünleme yapılmıştır (Tablo.3).

Medresenin duvar yüzeyi almaşık taştır. Bu yüzeylerdeki kırık ve eksik parçalar özgün malzeme ile tamamlanıp bütünleme yapılmıştır (Tablo.5).

Cami ve medresenin kurşun çatı kaplamasındaki belli bölümlerdeki çatlaklar onarılıp tamamlanmıştır.

Medresenin bacalarında onarım yapılıp özgün malzeme ile belli bölümlerde bütünleme sistemi uygulanmıştır (Tablo.5).

Yenileme sisteminde caminin cümle kapısı dışındaki bütün kapı ve pencereler onarılamayacak durumda olduğu için yenileme yöntemi uygulanmıştır.

Pencere doğramaları da özgün malzeme ile yenilenmiştir.

Son cemaat bölümündeki ahşap tavan ve kirişleme sisteminin alt, üst kaplaması ve ahşap karkası özgünlüğüne en uygun şekilde yenilenmiştir.

Minare bölümünde ise şakülünden kaymış minare petek ve külahı sökülerek yeniden yapılmıştır (Tablo.3).

Şerefe korkuluklarında da yenileme yoluna gidilmiştir.

Cami şadırvanı tamamen modern bir şekilde onarılmıştır. Şadırvanın eski hali ile ilgili hiçbir görüntü bulunamamıştır.

Cami ve medresenin üst örtü kurşunlarında gerekli görülen bölümlerde yenileme yapılmıştır (Tablo.3).

Temizleme uygulaması külliyedeki bütün yapıların duvarlarında yapılmıştır.

Müdahale yöntemlerinden yeni işlevde ise Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Medresesi 1953 yılında Kültür Bakanlığına devredilip Halk Kütüphanesi olarak işlev değiştirmiştir. Günümüzde bu işlevini sürdürmektedir (Tablo.8).

ŞEMSİ AHMED PAŞA CAMİSİ RESTORASYON MÜDAHALELERİ							
			MALZEME	SAĞLAMLAŞTIRMA	BÜTÜNLEME	TEMİZLEME	YENİLEME
TAŞIYICI	DUVAR		TAŞ	2008		2008	
	SÜTUN	KAİDE	TAŞ	2008	2008	2008	
		BİLEZİK	PRİNÇ	2008		2008	
		BAŞLIK	TAŞ	2008	2008	2008	
	KEMER		TAŞ	2008		2008	
GEÇİŞ ÖĞELERİ	TROMP		TUĞLA	2008			
ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE		TUĞLA	2008			
	SON CEMAAT MAHALLİ	SUNDURMA ÇATI	AHŞAP				2008
	ÖRTÜ KAPLAMA MALZEMESİ		KURŞUN		2008		2008
MİMARİ ÖĞELER	MİNARE		TAŞ	2008			2008
	KAPI		AHŞAP		2008		
	PENCERE	DOĞRAMA	AHŞAP				2008
		İÇLİK	ALÇI				2008
		DIŞLIK	ALÇI				
	MİHRAP		TAŞ			2008	
	MİNBER		AHŞAP			2008	
BEZEME	KALEM İŞİ		SIVA+BOYA		2008		

Tablo 3 Şemsi Ahmed Paşa Camisi Müdahaleler Tablosu

Şemsi Ahmed Paşa Camisi'nde 2008 yılında ciddi bir bakımdan geçmiştir.

Restorasyon müdahaleleri; Taşıyıcılarda, geçiş öğelerinde, üst örtüde, mimari öğelerde ve bezemelerde ele alınmıştır. Malzemelere yapılan müdahaleler sağlamlaştırma, bütünleme, temizleme ve yenileme olarak irdelenmiştir (Tablo 3). Erişilebilen veriler doğrultusunda; Şemsi Ahmed Paşa Camisi'nde 2008 yılında yapılan restorasyon çalışmasına aittir (Tablo 3).

Şemsi Ahmed Paşa Camii	Sağlamlaştırma Teknikleri			MALZEME	ENJEKSİYON	DİKİŞ	KENET	DERZ YENİLENMESİ	KUŞAKLAMA
		TAŞIYICI	DUVAR	TAŞ		+	+	+	
			SÜTUN	TAŞ		+	+		
			KEMER	TAŞ	+	+	+		
		GEÇİŞ ÖĞELERİ	TROMP	TUĞLA	+	+			
		ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE	TUĞLA	+	+			
			SON CEMAAT MAHALLİ	SUNDURMA ÇATI (AHŞAP)					

Tablo 4 Şemsi Ahmed Paşa Camisi Sağlamlaştırma Teknikleri

Şemsi Ahmed Paşa Camisi'nde; 2008 yılında yapılan restorasyon müdahalesi kapsamında uygulanan sağlamlaştırma tekniği ayrıntılı şekilde taşıyıcı, geçiş öğeleri ve üst örtüde detaylı şekilde ele alınmıştır (Tablo 4).

ŞEMSİ AHMED PAŞA MEDRESESİ RESTORASYON MÜDAHALELERİ							
			MALZEME	SAĞLAMLAŞTIRMA	BÜTÜNLEME	TEMİZLEME	YENİLEME
TAŞIYICI	DUVAR		TAŞ+TUĞLA	1990-2012		1990-2012	
	AYAK		TAŞ+TUĞLA	1990-2012			
	SÜTUN	KAİDE	TAŞ	1990-2012		2012	
		BİLEZİK	TAŞ	1990-2012		2012	
		BAŞLIK	TAŞ	1990-2012	2012		
	KEMER		TAŞ+TUĞLA	1990-2012	2012		
GEÇİŞ ÖĞELERİ	TROMP		TUĞLA	1990-2012			
ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE		TUĞLA	1990-2012			
	YARIM KUBBELER		TUĞLA				
	BACALAR		TUĞLA	1990-2012	1990-2012		
	ÖRTÜ KAPLAMA MALZEMESİ		KURŞUN				1990-2012
MİMARİ ÖĞELER	KAPI		AHŞAP		2012		
	PENCERE	DOĞRAMA	AHŞAP		2012	2012	
		KAPAK	AHŞAP		2012	2012	
		İÇLİK	ALÇI				2012
		DIŞLIK	ALÇI				2012

Tablo 5 Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Müdahaleler

Şemsi Ahmed Paşa Medresesi'nde restorasyon müdahaleleri; Taşıyıcılarda, geçiş öğelerinde, üst örtüde, mimari öğelerde ve bezemelerde ele alınmıştır. Malzemelere yapılan müdahaleler; Sağlamlaştırma, bütünleme, temizleme ve yenileme teknikleri olarak irdelenmiştir. Erişilebilen veriler doğrultusunda Şemsi Ahmed Paşa Medresesi'nde 1990 ve 2012 yıllarında yapılmış olan restorasyon çalışmalarına aittir (Tablo 5).

2017 Yılında Üsküdar Meydanına dair dolgu amaçlı imar planı kapsamında Kız Kulesi yönünde bulunan Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi ile Üsküdar iskelesi arasındaki sahil kısmına kazıklı sistem ile teras alanı olarak düzenlenmiştir. Bu kazıkların çakımı sırasında Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi yapılarında ses titreşimi sebebi ve temelde olan hasarlardan çatlaklar oluşup çalışma Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi bölümünde durdurulmuştur. Bu yöntemle On iki dönüm deniz kısmı doldurulacaktı. Külliyenin dış duvarlarının denizden uzaklığı dört metredir. Eğer bu proje gerçekleştirilirse ve yürüyüş yolu yapılırsa, İstanbul'da ender olan yalı camilerinden olan Şemsi Ahmed Paşa'nın denizle arasındaki mesafe 24 metreye çıkacaktır ve özelliğini yitirecektir.

Valide-i Cedid Külliyesi Değerlendirmesi

Külliyede yapılan restorasyon müdahale tekniklerinden sağlamlaştırma uygulaması ile cephelerde taş yüzeylerde oluşan bozulmalar plastik onarım ile sağlamlaştırılmıştır (Tablo.7).

Oyulma ve aşınma yüzey tahribatı olan bölümlerde dolgular yapılmıştır.

Oyulma ve aşınmanın fazla olduğu yüzeylerde taş çürütme yöntemi ile taşlar özgün malzeme ile değiştirilmiştir (Tablo.6).

Müdahale tekniklerinden olan bütünleme yönteminde ise; külliyenin camisinde ve revaklı avlusunda bulunan sütunlarda oluşan hasarlar özgün malzeme ile tamamlanıp bütünlenmiştir.

Camide bulunan bezeme çeşitlerden olan kalemişleri, alçı ve mukarnaslarda bütünleme yapılmıştır.

Son cemaat bölümündeki kalemişleri ve bezemeler özgün şekilleri ile tamamlanmıştır.

Minarenin şerefe altı mukarnasların da eksik parçalar özgün malzeme ile tamamlanmıştır (Tablo.6).

Caminin şadırvanında kırık ve çatlak olan mermerler ve mukarnaslar özgün malzeme ile değiştirilip onarım ve bütünlemeleri yapılmıştır.

Müdahale tekniklerinden yenilemede ise; Külliyenin cami cephelerindeki taş kısımlar özgün malzeme küfeki taşı ile yenilenmiştir.

Pencere sövelerinin kopmuş kısımları özgün mermer malzeme ile yenilenmiştir.

Dışlık pencereler ve revzenler de gerekli onarım ve yenileme yapılmıştır.

Cami ve revaklı avlunun kurşun kaplaması yenilenmiştir (Tablo.6).

Külliyenin cephe duvarlarındaki lokmalı parmaklıklar yenilenmiştir.

Cami ve medresenin bütün demir aksamları korozyon nedeni ile yenilenmiştir.

Külliye yapılarında geçmiş dönemlerdeki restorasyon müdahalelerinde yapılmış olan tüm muhdes elemanlar ve malzemeler kaldırılarak yapılar temizlenmiştir.

Cami ve külliye cephe duvarlarında oluşan yüzey kirlilikleri su ve kimyasal ilaç yardımı ile temizlenmiştir.

Müdahale tekniklerinden olan yeniden işlev yönteminde ise; Külliye yapılarından olan Hünkar Köşkü geçmiş dönemlerde Üsküdar İl Müftülüğü olarak işlevlendirilmiştir. Sonrasında bu yapı atıl bırakılmıştır. En son restorasyonda onarılmış ve günümüzde cami imamlarının dinlenme alanı olarak işlev görmektedir (Tablo.8).

Külliye yapılarından Sıbyan Mektebi de işlev değiştirip geçmişte cami imamlarından birisi tarafından lojman olarak kullanılmıştır. Bu kullanım Sıbyan Mektebine birçok muhdes elemana maruz kalmasına ve özgünlüğünü kaybetmesine neden olmuştur.

Yapılan restorasyon sürecinde yapıda bulunan tüm muhdes elemanlar yapıdan uzaklaştırılmıştır. Yapı özgün haline dönüştürülerek onarılmıştır. Günümüzde yapı imamlar tarafından öğrencilere ders verilen alan olarak özgün halinde işlev görmektedir (Tablo.8).

VALİDE-İ CEDİD CAMİSİ RESTORASYON MÜDAHALELERİ							
			MALZEME	SAĞLAMLAŞTIRMA	BÜTÜNLEME	TEMİZLEME	YENİLEME
TAŞIYICI	DUVAR		TAŞ	2014		2014	
	AYAK		TAŞ	2014			
	SÜTUN	KAİDE	TAŞ		2014	2014	
		BİLEZİK	PRİNÇ			2014	
		BAŞLIK	TAŞ	2014	2014	2014	
	KEMER		TAŞ	2014		2014	
GEÇİŞ ÖĞELERİ	PANDANTİF		TUĞLA	2014			
ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE		TUĞLA	2014	2014		
	SON CEMAAT MAHALLİ	KUBBE	TUĞLA	2014			
		TONOZ	TUĞLA	2014			
	ÖRTÜ KAPLAMA MALZEMESİ		KURŞUN				2014
MİMARİ ÖĞELER	MİNARE		TAŞ	2014	2014		2014
	KAPI		AHŞAP				
	PENCERE	DOĞRAMA	AHŞAP		2014	2014	
		KAPAK	AHŞAP		2014	2014	
		İÇLİK	ALÇI				2014
		DIŞLIK	ALÇI				2014
	ŞADIRVAN		TAŞ		2014	2014	
	MİHRAP		TAŞ			2014	
	MİNBER		TAŞ				2014
	HÜNKAR MAHFİLİ		AHŞAP	2014		2014	
	HÜNKAR KASRI		AHŞAP	2014	2014	2014	
	MÜKEBBİRE		TAŞ	2014		2014	
BEZEME	KALEM İŞİ		SIVA + BOYA		2014		
	ÇİNİ		KİL-KAOLİN-KUVARS-SU		2014		

Tablo 6 Valide-i Cedid Camisi Müdahaleler Tablosu

Valide-i Cedid Camisi restorasyon müdahaleleri; Taşıyıcılarda, geçiş öğelerinde, üst örtüde, mimari öğelerde ve bezemelerde ele alınmıştır. Malzemelere yapılan müdahaleler sağlamlaştırma, bütünleme, temizleme ve yenileme teknikleri olarak irdelenmiştir. Erişilebilen en kapsamlı veriler doğrultusunda 2014 yılında yapının geçirmiş olduğu restorasyon çalışmaları tablo 6 ile gösterilmiştir (Tablo 6).

					MALZEME	ENJEKSİYON	DİKİŞ	KENET	DERZ YENİLENMESİ	KUŞAKLAMA
Valide-i Cedid Camii	Sağlamlaştırma Teknikleri	TAŞIYICI	DUVAR		TAŞ	+	+	+	+	
			AYAK		TAŞ					
			SÜTUN		TAŞ		+			
			KEMER		TAŞ		+	+	+	
		GEÇİŞ ÖĞELERİ	PANDANTİF		TUĞLA	+	+			
		ÜST ÖRTÜ	ANA KUBBE		TUĞLA	+	+			
			SON CEMAAT MAHALLİ	KUBBE	TUĞLA	+	+	+		
				TONOZ	TUĞLA	+		+		

Tablo 7 Valide-i Cedid Camisi Sağlamlaştırma Teknikleri

Valide-i Cedid Camisi'nde; 2014 yılında yapılan restorasyon müdahaleleri kapsamında uygulanan sağlamlaştırma tekniği ayrıntılı şekilde taşıyıcı, geçiş öğeleri ve üst örtüde detaylı şekilde ele alınmıştır (Tablo 7).

Yeni İşlev - Modern Ekler							
		1. DÖNEM	2. DÖNEM	3. DÖNEM	AVLU KAPATILMASI	MEKANSAL DEĞİŞİKLİKLER	MALZEME DEĞİŞİKLİKLERİ
MİHRİMAH SULTAN KÜLLİYESİ	MEDRESE	1930 Postahane	1991 Dispanser	2000 Sağlık Merkezi	+	+	+
	SIBYAN MEKTEBİ	1940 Süt ve Mektep Çocukları İçtimai Hıfzısıhha Bakımevi	1964 Çocuk Kütüphanesi	2018 Çocuk Kütüphanesi	-	+	+
ŞEMSİ AHMED PAŞA KÜLLİYESİ	MEDRESE	1953 Halk Kütüphanesi	2018 Halk Kütüphanesi	2018 Halk Kütüphanesi	-	+	+
Valide-i Cedid Külliyesi	HÜNKAR KÖŞKÜ	İl Müftülüğü	2018 İmamlar İçin Dinlenme Alanı	2018 İmamlar İçin Dinlenme Alanı	-	+	-

Tablo 8 Külliyelerin Yeni İşlev ve Modern Ek Tablosu

Restorasyon müdahaleleri kapsamında olan yeni işlev - modern ekler tekniği kapsamında Mihrimah Sultan Külliyesi, Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi ve Valide-i Cedid Külliyelerinin yapıları geçmişten günümüze yeni işlevler kazanarak farklı amaçlarla kullanılmıştır. Bu kullanımlar üç dönem şeklinde yapıların aldığı yeni işlevler gösterilmiştir. Yeni işlev kazanması ile yapılarda olan değişimler avlu kapatılması, mekânsal değişiklikler ve malzeme değişiklikleri olarak ele alınmıştır (Tablo 8).

BÖLÜM 8 SONUÇ

Dünya markası olan İstanbul'un marka şehir olmasında tabiat ve doğal güzellikleri dışında esas olan tarihsel dokusu ve tarihi yapılarıdır. Tarihi yapılarda yıllar içinde birçok bozulmalar ve hasarlar meydana gelmiştir. Bu hasar nedenleri iç ve dış nedenler olarak iki şekildedir. İç nedenler yapıdan kaynaklı olup; yapının konumu, zemini, mevsimlik hareketler, orijinal ve onarım malzemeleri, farklı malzemelerin birlikte kullanılması, kötü işçilik ve strüktürden kaynaklanan hasar nedenleridir.

Dış nedenler çevreden kaynaklı olup; yangın, deprem, terk edilme, zemin kotunun değişmesi, biyolojik, trafik ve hava kirliliği gibi nedenlerdir.

Külliyelerin bünyesinde bulunan bazı yapılar günümüze gelememiştir. Kimisinin gelememesi doğal afetlerden dolayı kimisi ise dönemlerinin önemli isimlerinin yol açma ya da kötü durumda olduğu için onarım yapmak yerine yıkmayı tercih etmelerindendir. Bunun yanı sıra iklim ve hava koşulları nedeniyle de yapılarda bozulmalar meydana gelmiştir. Geçmişte yapılar atıl durumda bırakılmıştır. Cumhuriyet dönemi sonrasında Vakıflar Bölge Müdürlüğünün kurulması ile tarihi yapılar Vakıflar mülkiyetine geçerek gerekli onarım ve restorasyon çalışmaları yapılıp tarihi yapılara sahip çıkılmıştır. Mihrimah Sultan Camisi içindeki restorasyon çalışması aslına uygun şekilde yapılmış ve yapı korunmuştur. Külliyenin medrese kısmı günümüzde sağlık merkezi olarak işlev görmektedir. Sağlık merkezi içerisinde yapının üstü camekanlı tavan sistemiyle kaplanmış bulunmaktadır. Bu camlarla örtülü tavanı, tarihi yapının tarihsel boyutunun önüne geçmiş modern bir yapı izlenimi vermektedir. Ve yapıda ortada bir avlu sistemi varken bölücü elemanlarla kapatılıp odalar haline gelmiştir. Orta kısımda revaklı avluda ki sütunlara haddinden fazla muhdes ek yükü binmiştir. Tavan sisteminin de sütunlara ağırlık yaptığı görülmektedir.

Sıbyan mektebi de çocuk kütüphanesi olarak işlev değişikliği ile korunmuş ve günümüze ulaşmıştır. Orta bölüm çocuklar için kütüphane ve okuma alanı olmuş iç kısımda ki oda ise kütüphane görevlileri tarafından çalışma alanı olarak kullanılmaktadır. Kütüphane içinde tarihi yapıya zarar veren hiçbir unsur görülmemektedir. Günümüzde kütüphane binasının yan tarafında ki binanın kütüphaneye tehlike teşkil etmesinden dolayı yıkımı yapılmıştır. Aynı zaman da günümüzde kütüphanenin altında bulunan dükkan eskiden çeşme idi. Günümüzde dükkan olarak işlev görmektedir.

Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi 1580 yılından Cumhuriyet Dönemine kadar olan süreçte atıl bırakılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk tarafından külliyenin restorasyonu'nun emri verilmiştir. Vakıflar Müdürlüğü tarafından 1940 yılında külliyenin onarımı başlatılmıştır. 1943 yılında bu restorasyon onarımı bitmiştir. Bu restorasyon çalışması yapılırken dönemin Mimar ve Uzmanları tarafından Mimar Sinan tarafından yapıldığı döneme ait gerekli araştırmalar yapılıp dönemin tarihçilerinden, kaynaklarından ve belgelerden yararlanılarak ihtiyatlı bir yaklaşım ile külliye restorasyonu yapılmıştır.

1999 yılında İstanbul depreminden sonra başta Cami olmak üzere çevre düzeni de yeniden programlanarak onarımı olmuştur.

2007-2008 yılında ise deniz yönüne tehlikeli bir eğim gösteren minaresi aslına ve özgün yapısına uygun bir şekilde tamir edilmiştir. 2008 yılında gerekli bölge koruma kurulunun kararı ile külliye restorasyon çalışmasına girmiştir. 2010 yılında onarım tamamlanmıştır.

Valide-i Cedid Külliyesinin içinde bulunan bütün yapılar geçmişten günümüze gelmiştir. Cami içinde geçmişten günümüze birçok muhdes eleman eklenerek dönemlerine göre kimisine ihtiyaç duyulduğu için eklenmiştir. Kimisi de tarihi yapıyı bilinçsiz kullanmaktan dolayı eklenmiştir. Geçmiş yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarında ve onarımlarda eksik veya yapının özgün malzeme niteliğine uygun olmayan malzemeler kullanılarak yapıyı korumaya yönelik olması gereken çalışmalar zamanla yapıya zarar verecek nitelikte olmuştur.

Neyse ki bir sonraki restorasyonlar da bozulan, yapının özgünlüğünü ve dönemine ait olmayan bütün muhdes ve bozulan her şey kaldırılarak. Yapıya en uygun ve özgün olan malzemeler kullanılmıştır. Yapının ve yapıda olan yapı elemanlarının niteliğini ve işlevini bozmayacak şekilde yapıya yerleştirilmiştir.

Tarihi yapılarda koruma yöntemleri aktif yöntemler ve pasif yöntemler olarak iki grupta incelenir.

Aktif yöntemler yapı üzerinde uygulanır; Sağlamlaştırma, Bütünleme, Yenileme, Yeni işlev, Temizleme ve Taşıma teknikleri ile yapılar korunur.

Mihrimah Sultan Camisi, Şemsi Ahmed Paşa Camisi ve Medresesi, Valide-i Cedid Camisi koruma yöntemleri kapsamında aktif yöntem ile ulaşılabilen belgeler bünyesinde son restorasyon müdahaleleri kapsamında değerlendirme bölümünde tablolar ile gösterilmiştir.

Pasif yöntemler ise; Yasalar ve Etik kurallar koyarak korunur.

Icomos'un "Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler (2003)" kapsamındaki tüzüğünün "Genel ölçütler" bölümünde bulunan

"1.1 Mimari mirasın korunması, güçlendirilmesi ve restorasyonu disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirir.

1.4 Bir kullanım veya işlev değişikliği önerildiğinde, bütün koruma kuralları ve güvenlik koşulları dikkate alınmalıdır.

3. İyileştirici önlem ve denetimler bölümünde bulunan

3.1 yapılacak tedavi, belirtilerden çok hasar nedenlerine yönelik olmalıdır.

3.2 En iyi tedavi koruyucu bakımdır.

3.6 Müdahale öncesinde hasar ve bozulmaların nedeni olan etkenler iyi anlaşılmalı ve strüktürün müdahaleden sonraki durumunun analizi için dikkate alınacaklar iyi irdelenmelidir; çünkü önerilecek müdahalelerin tasarımı onlara bağlı olacaktır.

3.10 Restorasyonda kullanılan malzemelerin özellikleri (öncelikle yeni malzemeler) ve mevcut olanlarla uyumu tam olarak araştırılmalı, bilinmelidir. İstenmeyen yan etkileri önlemek amacıyla, onarımda kullanılan malzemelerin uzun dönem etkileri araştırılmalıdır.

3.11 Strüktürün özel niteliklerine ve çevresine zarar verilmemelidir.

3.12 Her müdahale mümkün olduğunca, strüktürün ilk tasarımına, yapım tekniğine ve tarihi değerine saygı göstermeli ve onun gelecekte de anlaşılmasını sağlayacak izleri korumaya özen göstermelidir."(Ahunbay Zeynep, 2006).

Ne kadar büyük yatırımlar yapılırsa yapılsın öncelik tarihi eserlerin korunması ve zarar görmemesi üzerine olmalıdır. Bu hususta da uzmanların, konuya vakıf olan akademisyenlerin, konuyla ilgili kurumların ve yüklenici firmaların gerekli özeni ve emeği göstererek gerektiği yerlerde hatalara ve eksikliklere gerekli tepkileri vererek bu dünya miraslarının korunmasına katkı sağlayacaklardır.

Geçmişe kıyasla günümüzde tarihi eserleri yaşatmaya, korumaya ve gelecek nesillere ulaştırmayı hedef alan bir anlayış ile bakım ve onarımlar yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Zeynep (2006). **Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler (2003).** http://www.icomos.org.tr.

Aslanapa, Oktay, **Osmanlı Devri Mimarisi,** İstanbul 1986

Bostan, M. Hanefi, **Üsküdar Tarihi, İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 42: 364-368

Fayda, Mustafa, **Atik Valide Sultan Külliyesi, İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 45: 68-73

Haskan, Mehmet Nermi, **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar,** İstanbul 2001 Cilt I-II-III,

Karakaya, Ebru, **Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi, İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 38: 529-530

Konyalı, İbrahim Hakkı, **Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi**, Cilt I-II, İstanbul 1976 – 77

Orman, İsmail **Mihrimah Sultan Külliyesi, İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 30: 42

Orman, Tülay Sezgin, **Valide-i Cedid Külliyesi, İslam Ansiklopedisi,** Cilt: 43: 435

Öz, Tahsin, **İstanbul Camileri**, Cilt I-II, Ankara 1997

Seçkin, Nadide, **"Yeni Valide Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** Cilt: 7: 468 – 470

Ürekli, Fatma, **İstanbul'da 1894 Depremi, İletişim Yayınları,** İstanbul 1999

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, **Mimar Sinan'ın İstanbul'u** Temmuz 2016, İstanbul.

İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Fotoğraf ve Proje Arşivi

İstanbul Vakıflar 2.Bölge Müdürlüğü Sanat Eserleri Birimi ve Arşivi

Avunduk Mimarlık

An-sa Abide Yapı İnşaat

İm Mimarlık